

civitta

Läänemaa koolikultuuri uuring

Tellija

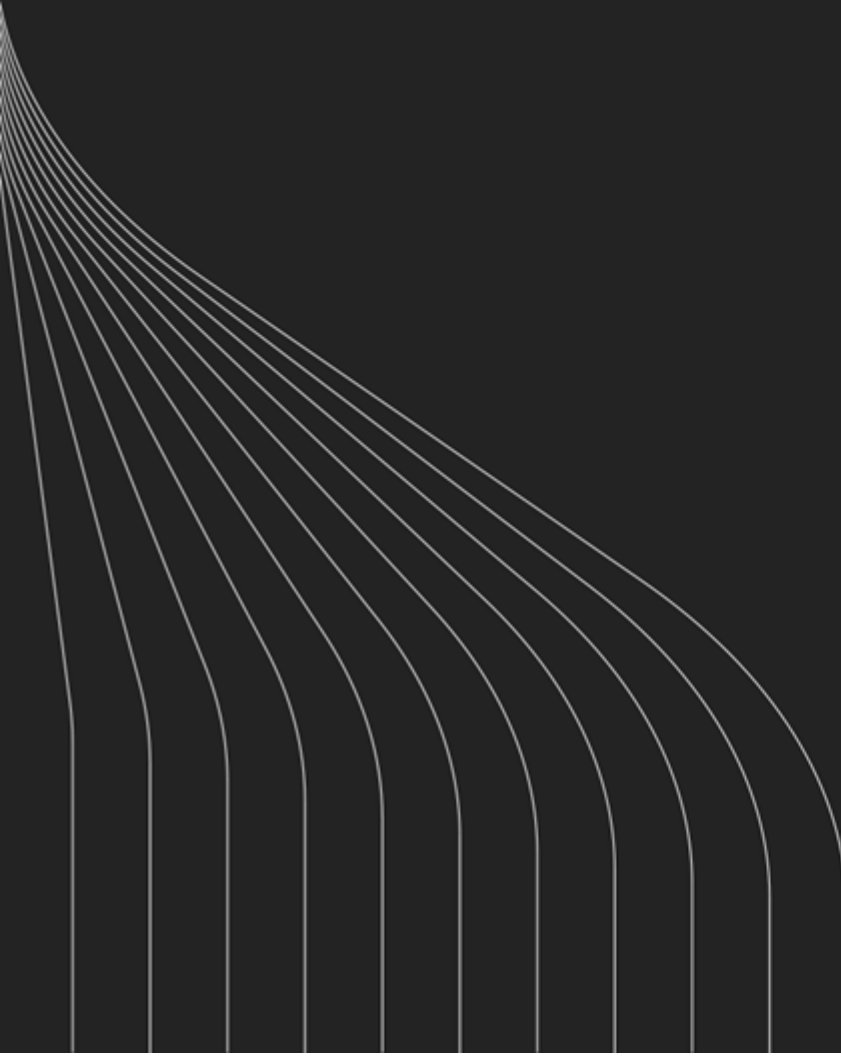
Sihtasutus Läänemaa
Karja 27, 90502 Haapsalu
Reg. kood 90013874

Läbiviija

Civitta Eesti AS
Löötsa 8, 11415 Tallinn
Riia 24a, 51010 Tartu
Reg. kood 11092241

Uuringu aruanne

Juuli 2024

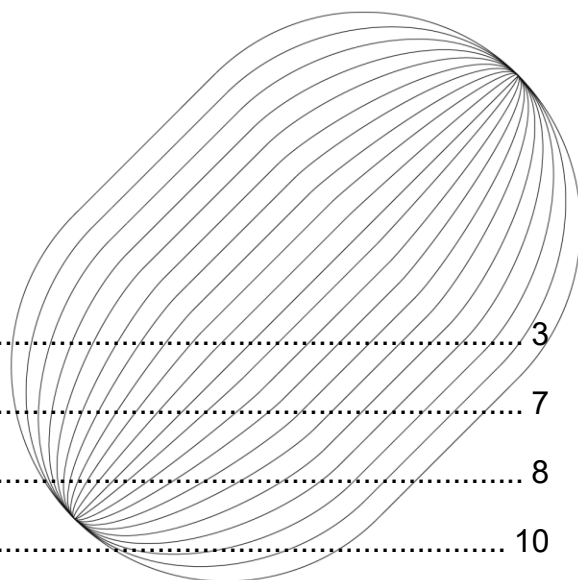

Autorid

Antud uuringu autoriteks on Civitta Eesti analüütikud Annette Schultz, Kerttu-Liis Kõks ja Piia Viks-Binsol

Uuringu läbiviijad tänavad SA Läänemaad ja kõiki Läänemaa koole, kes andsid intervjuudes osalemisega oma panuse aruande valmimisse.

Sisukord

Uuringu kokkuvõte	3
1. Uuringu taust ja eesmärk.....	7
2. Uuringu meetoodika	8
3. Dokumendianalüüsi tulemused	10
4. Kvalitatiivuuringu tulemused	12
4.1. Läänemaa koolide koolikultuur ja põhiväärtused	12
4.1.1 Koolikultuuri mõiste	12
4.1.2 Koolide põhiväärtused.....	13
4.1.3 Rahulolu koolis valitseva õhkkonna ja koolikultuuriga	15
4.1.4 Koolikultuuri toetavad algatused.....	19
4.1.5 Koolikultuuri mõju õpetamisele ja õppimisele	21
4.1.6 Koolikultuuriga seotud väljakutsed	28
4.1.7 Ootused koolile ja koolijuhile	36
4.2. Koostöö ja suhted koolides.....	40
4.2.1 Koolisisene koostöö ja suhted	41
4.2.2 Läänemaa koolide vaheline koostöö	46
4.3. Autonomia ja reeglid	49
4.3.1 Autonomia olulisus koolides	49
4.3.2 Reeglid koolides	53
4.4. Tulemused ja saavutused.....	56
4.4.1 Saavutuste olulisus koolides	56
4.4.2 Vilistlaste osalemine koolielus	59
4.5. Muutused ja uuendused	61
4.5.1 Kohanemine ja reageerimine muutustele	61
4.5.2 Läbiviidud uuendused ja muudatused	63
5. Soovitused	66
5.1 Soovitused SA Läänemaale	66
5.1 Soovitused Läänemaa koolidele.....	69

Uuringu kokkuvõte

Erinevad osapooled seostavad **koolikultuuri** kõige sellega, mis toimub koolielus – õpetamine, omavahelised suhted, traditsioonid, sümbolid jms. Erinevalt teistest olid koolijuhid aga mõiste defineerimisel konkreetsemad. Nende hinnangul kätkeb koolikultuur endas eelkõige suhteid, tavasid, kombeid, käske, keelde ja traditsioone, mis kujundavad kooli identiteeti ja õhkkonda. Õpetajad aga toovad välja isiklikku arengut ja sotsiaalset dünaamikat, kus olulisel kohal on igapäevane suhtlemine, koostöö ja ühiste eesmärkide saavutamine klassiruumis, aga ka inimeseks olemine üldisemalt. Ka õpilased on seda meelt, et koolikultuur seostub eelkõige õppetööga, koolis viibimise, omavahelise suhtlemise ning ühiste üritustega. Samuti töid õpilased välja, et nende jaoks on kooli põhiväärtused ja traditsioonid olulised koolikultuuri osad. KOVide esindajate sõnul on iga kool oma inimeste nägu ja samas on koolikultuur seotud teataval määral ka kooli mainega.

Koolides, kus koolikultuur on juba väga kõrgel tasemel ja **põhiväärtused** kajastuvad selgelt koolipere igapäevastes tegevustes, ei olnud intervjueritavatel probleemi põhiväärtuste väljatoomise ja selgitamisega, sest sageli peitub ühe märksõna taga terve koolipere meeskonna tihe koostöö ja iga põhiväärtus on omavahel põhjalikult läbi analüüsitud ja kooskõlastatud. Juhul kui kirjapandud väärtuste nimekiri on liiga pikk ning väärtused ei tule ehk nii hästi välja ka kooli igapäevaelus, on nende meenutamine olenemata sihtrühmast keerukam.

Koolis valitsev õhkkond on tugevalt seotud koolikultuuriga ning üldistatult võib öelda, et olenemata kooli suurusest, mida tugevam on koolikultuur, seda positiivsem ja vabam on ka kooli õhkkond ja osapoolte omavaheline läbisaamine. Intervjueritud Läänemaa koolide puhul peeti õhkkonda enamasti, kas väga meeldivaks või pigem meeldivaks. Tugevama koolikultuuriga väiksemates koolides käiakse üksteisega tihedamalt läbi, üksteisest hoolitakse ja üksteist märgatakse.

Koolikultuuri toetavatest algatustest toodi välja erinevaid ühiseid ettevõtmisi - koolilaat, taimelaat, perepäev, teatri külastus jne. Õpilaste ja lapsevanemate intervjuudes rõhutati erinevate talendivõistluste korraldamise olulisust. Lisaks erinevatele üritustele on mitmes Läänemaa koolis lisaks õpilasesindusele ka nõ kooli õukond, kes korraldab kooli üritusi ja on oma käitumisega teistele eeskujuks. Edukateks algatusteks peetakse ka õpetajatele korraldatud silmaringikoolitusi, nt IT teemadel. KOVide esindajad töid positiivsete algatustena välja koolide väärtusarenduseprogrammis ning HIT programmis osalemise.

Koolikultuuri mõjutab nii õppimist kui õpetamist. Positiivne koolikultuur loob toetava ja kaasava õpikeskkonna, kus õpilased saavad tunda end vabalt ja turvaliselt ning see väljendub nende õpimotivatsioonis. Õpilaste motivatsioon õppida motiveerib omakorda õpetajaid õpetama, tegema koostööd teiste õpetajatega ja end professionaalselt arendama, mis on vajalik kvaliteetse hariduse pakkumiseks.

Läänemaa koolikultuuri kujundamisel ja säilitamisel seisavad koolid silmitsi mitmete **väljakutsetega**. Peamiseks probleemiks on vananev õpetajaskond, mis suurendab õpetajate töökoormust ning samal ajal raskendab noorte lapsevanemate ja õpilaste ootustega kohanemist. Praeguste õpetajate motiveerimine ja hoidmine on samuti tähtis, kuna läbipõlemisoht on suur.

Koolide väljakutseks on ka lapsevanemate kaasamine. Ühest küljest tänapäeva ühiskonnas sekkub ka lapsevanem aina rohkem kooli igapäevaellu, mis võib pedagoogidele ja teistele lapsevanematele keeruline olla. Suurem probleem on aga lapsevanemate passiivsus ja vähene osalust koolielus.

Õpetajate hinnangul on probleemiks ka õpilaste langenud õpimotivatsioon ja teismeliste vastuseis reeglitele. Esineb ka erinevaid arvamusi, kuidas kaasav haridus peaks toimima, kes toetavad kaasavat haridust ja kes eelistavad erikoole keerulistele lastele. Osades koolides on tõsisemaid probleeme tunni distsipliiniga. Kuigi õpilastevahelist koolikiusu esineb kõikides kooliastmetes, kas siis kooli sees või väljaspool kooli, sh virtuaalmaailmas, siis teravamalt kerkib teema esile põhikoolis, kus see mõjutab ennekõike õpilaste heaolu ja koolikultuuri olulisel määral.

Eelkõige õpilased ja lapsevanemad tõid ühe probleemkohana välja igavad koolitunnid, mis ei motiveeri õpilasi tunnis kaasa tegema, mistõttu on õppematerjali keeruline omandada ning hilisem kodutööde ja kontrolltööde maht on õpilase jaoks suurem.

Õpetajate töö kergendamiseks on koolides olemas abiõpetajad ja erinevad tugispetsialistid, nt psühholoogid, sotsiaalpsühholoogid, eripedagoogid, logopeedid jne, kuid enamasti on nad tööl väga väikese koormusega. Viimase aja suureks probleemiks on kujunenud niigi abiõpetajate ja tugispetsialistide vähese ressursi suunamine Ukrainast saabunud sõjapõgenikest kooliõpilaste ja mujalt välismaalt saabunud laste abistamisele.

Kuigi lapsevanemad on igati selle poolt, et õpetajad omandaksid uusi teadmisi ja oskusi, siis murelikuks teeb tundide asendamine, kuna puudub kindlustunne, et asendaja suudab materjali edasi anda sama professionaalselt kui õpilaste oma õpetaja. Siinkohal pakkusid lapsevanemad välja, et maakonnas või KOVis peaks olema parem asendusõpetajate süsteem, et tundide kvaliteet püsiks kõrge ka asenduste ajal.

Õpetajad on ühe probleemkohana välja toonud laste ja noorte vaimse tervise halvenemise, mis on seotud suuresti nutitelefonide kasutamise ja õpilastele atraktiivse virtuaalmaailmaga, mis pakuvad õpilastele kiiret heaolutunnet, kuid pärsivad laste ja noorte keskendumisvõimet. Noori mõjutavad ka erinevad ühiskondlikud tendentsid, millega koolid peavad olema hästi kursis, et õpilast mõista ja teada, kuidas ühes või teises olukorras käituda.

Nii õpetajate kui õpilastega läbi viidud intervjuudes käis läbi ka koolitundide algusaja ning sellega seonduva õpilaste piisava uneaja teema. Kooli positiivse õhkkonna loomise seisukohas on ülimalt oluline, et õpilased oleksid koolipäevaks välja puhunud ning heas tujus.

Erinevad uuringus osalenud osapooled olid nõus, et igasugune väljaspool klassiruumi õppimine ja ühisüritused toetavad koolikultuuri, kuid paraku ei ole koolidel selleks alati vajalikke ressursse ning lapsevanematelt ei saa ka pidevalt raha küsida. Tugeva koolikultuuri kujunemist soodustavad erinevad ühisüritused ja koolipere omavaheline koostöö ja suhtlus. Küll aga mängivad siin olulist rolli kooli füüsilised ruumid. Kui koolimaja ei soodusta üksteisega läbikäimist, kõik koolipere liikmed ei mahu füüsiliselt ühte ruumi ära, koolis valitseb kõva lärm, siis on positiivset koolikultuuri ka keerulisem kujundada.

Tugeva koolikultuuriga koolides on **koolijuht** isikuna ja oma tegevusega kooliperele hästi nähtav, austatud ja hinnatud. Kõikidel koolipere liikmetel on koolijuhile omad ootused ning kui koolikultuuris esineb vajakajäämisi vaadatakse esmajoones koolijuhi poole. Koolijuhid usuvad, et neil on oluline roll koolikultuuri kujundamisel ja nad koguvad tagasisidet erinevatest allikatest, nagu koostöövestlustelt, arenguvestlustelt ja hoolekogult. Koolijuhid leidsid, et nad peavad olema kättesaadavad, hoolivad ja eeskujuks. Õpetajad ootavad koolijuhtidelt usaldust ja kaasamist ning et nad oleksid avatud muutustele ja õpetajate arvamustele. Põhikooli õpilased soovivad rohkem usaldust oma algatuste elluviimisel ja juhtkonna suuremat huvi nende tegemiste vastu, rõhutades, et kool peaks olema koht, kus on ka niisama tore olla. Gümnasistid tunnevad, et koolijuhid on juba niigi kaasatud ja toetavad. Lapsevanemad ootavad koolilt avatust, vastutulelikkust ja uuendusmeelsust, soovides, et juhtkond ja õpetajad oleksid tegusad ning inspireerivad, säilitades oma entusiasmi ja tööõhmu.

Koostöö kooli kontekstis hõlmab kõiki koolipere osapooli. Koolijuhid näevad, et mitmetasandiline koostöö tagab osapoolte vahelise mõistmise ja koostöö pikaajalisuse. Koostöö peab olema nii koolisisene kui -väline, hõlmates ka kogukonda. Koolijuhid kirjeldasid head koostööd märksõnadega eesmärgipärane, usaldav, vabatahtlik, aus ja võrdse panusega. Ka õpetajad olid samal arvamusel, et kooli kontekstis tähendab koostöö kõigi osapoolte vahelist suhtlust, mis peab olema eelkõige mõtestatud, konstruktiivne, heatahtlik ja austav. Mitmed koolijuhid on oma koolisisese koostööga enamasti rahul, hinnates seda heaks või väga heaks. Samas leiti ka, et koolisiseses koostöös on veel arenguruumi ja aspekte, mida tuleks veelgi parendada ja tugevdada, näiteks koostöö aineõpetajate vahel, tugipersonali ja lapsevanemate suurem kaasamine. Õpetajad hindavad koolisisest suhtlust ja koostööd pigem heaks, kuid on mitmeid koole, kus on käsil kohanemisperiod seoses koolide liitmiste ja muudatustega juhtimistasandil. Õpilased pigem kiitsid koostööd õpetajatega, eriti nende vastutulelikkust ja mõistmist. Isegi kui on probleemseid suhteid, siis õpilased teavad, kust abi küsida ja enamasti saadakse ka tuge. Samas võib koolis olla üksikuid koolipere liikmeid, kellega on keeruline suhelda ja konfliktid on kerged tulema, eelkõige inimeste isiksuste vaheliste erinevuste tõttu. Lapsevanematel oli erinevaid arvamusi ja kogemusi juhtkonna ja õpetajate koostöö osas vanematega. Oli põhikooli õpilaste vanemaid, kes leiavad, et kool ei jõua lapsevanemateni nii nagu võiks ja samas toodi välja ka positiivseid kogemusi, kus lapsevanemate arvamust võetakse kuulda.

Läänemaa koolide vaheline koostöö on koolijuhtide hinnangul viimastel aastatel oluliselt paranenud. Ühistegevused ja projektid, nagu ühiste ainekavade koostamine, koostööpäevad jms, on toonud koolid lähemale ja loonud tugevama sideme koolijuhtide ja õpetajate vahel. Õpetajad kiitsid samuti Läänemaa koolide vahelist koostööd, tuues mitmel korral välja koostööpäevad ja ainekavade koostamise. Põhikooli õpilased tõid välja, et õpilased ikka tunnevad üksteist erinevatest koolidest, kuid ülemäära palju ühiseid tegevusi teiste koolidega ei ole.

Koolides on autonoomia väga kõrgelt hinnatud, eriti õpetajate seas. Õpetajatele sobib, et nad saavad valida õppevahendeid ja meetodeid, mis sobivad nende õpetamisviisiga. Koolijuhid leidsid, et annavad oma õpetajatele piisavalt vabadust ning ka neil endil on olemas autonoomia oma otsustes. Õpilastele antav autonoomia ja valikuvõimalused on samuti olulised. Koolid püüavad kaasata õpilasi otsustusprotsessidesse ja pakkuda neile võimalusi ise valida, kuidas ja mida nad õpivad, et suurendada nende vastutust ja õpimotivatsiooni, eriti keskkooli-

/gümnaasiumiastmes. Reeglid on olulised turvalisuse tagamiseks ja korra hoidmiseks. Probleemide korral eelistatakse vestlusi õpilastega ja olukorra selgitamist, et vältida korduvaid eksimusi. Samuti on korra hoidmisel abiks õpilased, kes näitavad ise head eeskju kaasõpilastele.

Saavutused on olulised nii õpilaste, õpetajate kui koolijuhtide vaatest. Nii koolijuhid kui õpetajad tunnustavad, et saavutuste tunnustamine on koolikultuuris olulised, kuid nad näevad väärtust nii suurtes kui väikestes edusammudes kui ka selles kui õpilased üldse kuskil osalevad. Olümpiaadivõidud ja riigieksamite kõrged tulemused on olulised, kuid mitte esmatähtsad. KOVid rõõmustavad kui koolidel hästi läheb ning kõiki tunnustatakse ja märgatakse. Uhkust tuntakse ka siis, kui nõ murelapsed lõpetavad kooli ja saavad elus hästi hakkama. Õpilaste arvates on tunnustamine oluline mitmel põhjusel. Tunnustamine motiveerib õpilasi pingutama ja püüdlema paremate tulemuste poole. Kui õpetajad ja kaasõpilased märkavad ja kiidavad nende saavutusi, suurendab see nende enesekindlust ja innustab neid edasi pingutama.

Koolijuhtide arvates on vilistlased väga oluline osa koolist ja kujundavad omamoodi kooli nägu. On koole, kus on just viimastel aastatel hakatud vilistlasi rohkem kaasama, just koolielu ja õppimise rikastamiseks. Enamikes koolides toimuvad ühisüritused, kuhu vilistlased on alati rõõmuga oodatud osalema ja kooliellu panustama.

Koolide võime kohaneda muutustega on erinev, ning paljuski oleneb, millise muutusega on tegu. Sellegipoolest hindavad koolijuhid oma **koolide võimet kohaneda muutustega** pigem kõrgelt. Koolide kohanemisvõime sõltub suuresti kogu kollektiivi vastuvõtlikkusest, nii õpetajatest kui ka õpilastest. Muutuste elluviimisel on vajalik muutuste vajalikkuse põhjendatus. KOVide hinnangul on koolide vastuvõtlikkus uuendustele erinev, kuid oluline on, et muutused toetaksid kooli eesmärgi ja oleksid mõistlikud. Õpetajad olid arvamisel, et pigem tullakse muutustega hästi toime. Samuti oldi arvamisel, et koolis töötades tuleb olla valmis kohanema, kuna ühiskond on pidevas muutumises. Üheks põhjuseks, muutustega kaasa ei soovita minna, on seotud hirmuga läbikukkumise ees. Sellistel juhtudel aitab toime tulla kaaskolleegide tugi ja kogemuste vahetamine. Õpilased ise on arvamisel, et saavad uuendustega hästi hakkama ning kohenevad pigem kiiresti. Hetkel näevad õpetajad, et olulised väljakutsed seoses õppetööga on seotud tehisintelligentsi ja lõiminguga.

1. Uuringu taust ja eesmärk

Läänemaa koolivõrku kuuluvad kaks alg- ja kaks põhikooli ning üks riigi poolt hallatav põhikool HEV õpilastele Haapsalu linnas, üks alg-, kuus põhikooli ja üks keskkool Lääne-Nigula vallas ning lasteaedpõhikool Vormsi vallas. Lisaks tegutsevad maakonnas kaks riigigümnaasiumit asukohaga linnas ja vallas, kutsehariduskeskus ja regionaalne kolledž. Maakonna väiksuse ja väikese koolide arvu tõttu on loodud head eeldused koolidevaheliseks koostööks, eriti arvestades, et õppimise ja õpetamise probleemid on enamikes koolides sarnased. Kuna koolid on erineva suuruse ja võimekusega, aitaks haridusvaldkonna ühine arendamine tugevdada ja pakkuda vajalikku tuge ka väiksematele koolidele. Lisaks sellele võib tihedam koostöö aidata kaasa ressursside tõhusamale kasutamisele ja parimate praktikate jagamisele kõigi koolide vahel.

Sihtasutus (SA) Läänemaa viib EL ühtekuuluvusfondide vahendite abiga läbi projekti „Läänemaa hariduskobar maakonna haridusteenuse arendajaks“, mille elluviimine aitab ühtlustada ja arendada hariduse kvaliteeti Läänemaa koolides. Tegemist on Läänemaa koole ja kohalike omavalitsuste haridusjuhte koostööle suunava projektiga haridusteenuse ühiseks ja terviklikuks arendamiseks maakonnas. Projekti eesmärgiks on SA Läänemaa eestvedamisel arendada maakonna kõiki koole ja haridusjuhte ühendav terviklikult toimiv **koostöö- ja arendusvõrgustik** – hariduskobar koolide ja õppetöö koostöiseks arendamiseks ning maakonna elu- ja ettevõtluskeskkonna arengusse panustamiseks. Koostöövõrgustiku eesmärk on lisaks õppetöö sisu arendamisele ja õppetöö ajakohastamisele toetada ja võimestada ka maakonnas tegutsevaid väikekoole. Projekti oodatavaks mõjuks on koolides püsivaks arenguks valmisoleku suurenemine, koostöö tugevnemine KOVide vahel heal tasemel haridusteenuse ühiseks osutamiseks maakonnas, väikekoolide võimekuse kasv pakkuda kvaliteetset haridusteenust, elanike rahulolu suurenemine maakonnas pakutava haridusteenusega ja ettevõtjate rahulolu tööturule suunduvate noorte teadmiste ja oskustega. Projekti mõjuna oodatakse õpilaste õppetöö varajase katkestamise vähenemist ning üksnes põhiharidusega noorte osakaalu vähenemist maakonnas.

Projekti üks osa on suunatud koolijuhtidele, et nende kaudu edendada ja kujundada **koolikultuuri** selliselt, et see toetaks paremini koolides õppimist. Koolijuhtide puhul on seega läbivaks teemaks koolikultuuri kujundamine koolides õppimist ja õpetamist toetavamaks. Projekti koolikultuuri puudutava osa käivitamiseks oli esmalt vajalik kaardistada täna Läänemaa koolides valitsev koolikultuuri olukord ja seda mõjutavad tegurid. Koolikultuuri mõiste käesolevas uuringus hõlmab kolme laiemat alateemat. Esiteks põhimõtted ja väärtused, mis on koolides paika pandud ja mida kantakse aja jooksul edasi. Teiseks see, millised on suhtlemisviisid ja käitumismustrid koolimeeskonnas ning viimaseks oluliseks punktiks on reeglid, mis on koolis kokku lepitud.

Uuringu eesmärgiks oli saada ülevaade Läänemaa koolides valitsevast koolikultuurist ning seda mõjutavatest teguritest. Uuringu fookuses olid kõik Läänemaa üldhariduskoolid, v.a Nõva kool.

2. Uuringu metoodika

Analüüsi läbiviimiseks ning eesmärkide saavutamiseks kombineeriti olemasolevate andmete analüüsi **kvalitatiivse andmekogumise meetodiga**. Koolikultuuri mõiste ning selle tajumine õppekeskkonda toetavana on väga individuaalne ja võib oluliselt erineda sihtrühmade (nt juhtkond, õpetaja, õpilane, lapsevanem), kooliastmete, kooli suuruse (nt väike maakool vs üldhariduskool Haapsalu linnas) jt taustatunnuste lõikes. Sellest lähtuvalt olid kvalitatiivsed intervjuud sobilikuks andmekogumise meetodiks, kuna andsid suurepärase võimaluse sihtgruppidel endal avada, mida koolikultuur nende jaoks tähendab ja kuidas seda nende ootustele vastavalt kujundada.

METOODILISED PÕHIMÕTTED

Analüüsi teostamisel ja järelduste ning soovitude tegemisel lähtuti loogilise voolu ja triangulatsiooni põhimõtetest. Loogilise voolu põhimõte tagab, et uuringuaruanne on loogiliselt üles ehitatud ja ei sisalda ebaolulist informatsiooni. Triangulatsiooni printsiibi järgimine tagab uuringu tulemuste õigsuse. Kui erineval viisil kogutud andmed kinnitavad teineteist, on võimalik seda kasutada tõese informatsioonina.

Käesoleva analüüsi raames kasutati kaht erinevat andmekogumise meetodit (dokumendianalüüs ja intervjuud) ning kaasati erinevaid sihtrühmi, mis aitasid sama fenomeni eri vaatenurkadest põhjalikult ja igakülgset käsitleda. Läänemaa koolide koolikultuuri ja seda kujundavate tegurite kohta esmase ülevaate saamiseks analüüsiti kõikide valimisse kuulunud koolide veebilehtede põhjal nende põhiväärtusi, arengukava ning kodukorda.

Sihtrühmad ja intervjuude korraldus on toodud tabelis 1.

1. Tabel 1. Intervjuude sihtrühmad ja korraldus

SIHTRÜHM	INTERVJUUDE ARV JA KORRALDUS
Koolide juhtkond (koolijuht ja/või õppejuht)	Kokku 4 grupiintervjuud , mis grupeeriti kooli tüübi ja omavalitsuse lõikes. Lisaks viidi läbi 1 paarisintervjuu .
Õpetajad	Kokku 4 grupiintervjuud , mis grupeeriti kooli tüübi ja omavalitsuse lõikes. Osalesid erineva kogemusega ja taustaga õpetajad.
Õpilased	Kokku 4 grupiintervjuud , grupeeriti kooli tüübi ja omavalitsuse lõikes. Osalesid gümnaasiumi ja põhikooli õpilased.
Kohalike omavalitsuste esindajad	1 grupiintervjuu , kuhu kaasati maakonna kolme kohaliku omavalitsuse esindajad.
Lapsevanemad	Kokku 3 grupiintervjuud , mis grupeeriti kooli tüübi lõikes.

Kokku viidi läbi 17 intervjuud. Intervjuud toimusid veebiteel Google Meets keskkonnas, keskmine intervjuu pikkus oli 1,5h.

Osalejate kutsumisel intervjuudesse oli abiks SA Läänemaa, kes organiseeris ka alaealiste õpilaste nõusolekud lapsevanematelt.

UURIMISKÜSIMUSED OLID JÄRGMISED:

1. Kuidas on koolid orienteeritud väärtustele ja nende järgimisele oma tegevuses, sh:
  - a. kuid võrd on koolid orienteeritud koostööle ja suhetele?
  - b. kuid võrd on koolid orienteeritud autonoomiale ja reeglitele?
  - c. kuid võrd on koolid orienteeritud tulemustele ja saavutustele?
  - d. kuid võrd on koolid orienteeritud muutustele ja uuendustele?
2. Milline on koolijuhtide panus koolikultuuri kujundamisesse?
3. Millised on õpetajate ootused koolijuhile ja koolile?
4. Millised on õpilaste ootused õpetajatele ja õpetamisele?
5. Milline on tänane koolikultuuri roll õppimise ja õpetamise toetajana?
6. Milline on koolides valitsev üldine õhkkond?

Käesoleva aruande lugemisel tuleks arvestada, et kvalitatiivuuring vastab küsimustele miks? kuidas? mille pärast? ja annab aimu sihtrühmades esinevatest mõtteviisidest, kuid ei anna vastust sellele, kui paljud nii mõtleavad.

Kõige levinum põhiväärtus Läänemaa koolides on koostöö. See hõlmab nii koolipere sisest koostööd kui laiemat koostööd lapsevanemate, kogukonna ja erinevate partneritega. Hoolivus ja empaatia on koolide olulised väärtused, rõhutades tähelepanelikkust ja austust üksteise vastu ning toetavat ja hoolivat õhkkonda. Loovus ja uuendusmeelsus on samuti korduvad väärtused, julgustades õpilasi ja õpetajaid mõtlema loovalt, leidma uusi ideid ja lahendusi ning olema avatud innovatsioonile. Tervislik eluviis ja aktiivsus väärtustena rõhutavad füüsilise ja vaimse tervise tähtsust ning turvalise ja toetava õpikeskkonna loomist. Samuti keskendutakse pidevale enesearengule ja elukestvatele õppele. Paljud koolid on väärtustena välja toonud ka traditsioonide ja kultuuripärandi hoidmist ning kodukoha ja kogukonna väärtustamist.

Lisaks on koolidel oluline roll isiksuse arendamisel, aidates õpilastel kasvada vastutustundlikeks, aktiivseteks ja mitmekülgsete huvidega isiksusteks. Sõbralikkus, usaldusväärsus ja ausus on märksõnad, mida mitmed koolid esile toovad, seega on olulisel kohal eetilised põhimõtted ja vastutustundlikkus. Kokkuvõttes on Läänemaa koolide põhiväärtused mitmekülgsed ja hõlmavad erinevaid olulisi aspekte koostööst kuni tervislike eluviiside ja isiksuse arenguni välja. Need väärtused loovad tugeva aluse, millele tuginedes saavad koolid pakkuda kvaliteetset haridust ja toetada õpilaste igakülgset hakkama saamist nii kooli ajal kui tulevases iseseisvas elus.

KOOLIDE ARENGUKAVAD

Enamikel Läänemaa koolidel on olemas kehtiv arengukava. Arengukavades on kirjeldatud koolide põhiväärtused, missioon ja visioon. Lisaks kajastavad arengukavad strateegilisi eesmärgi, mida koolid on oma arenguks planeerinud, aga ka mõõdikuid, tegevusplaanid või tegevusi, kuidas koolid neid eesmärgi järgnevate aastate jooksul plaanivad ellu viia ja mõõta. Samuti on paika pandud investeeringute vajaduste kava järgnevateks aastateks. Koolide strateegiliste eesmärkide hulgas on õpetajate professionaalse arengu toetamine (nt digioskused), õppeasutuste organisatsioonikultuuri arendamine, juhtimiskultuuri arendamine, kogukonna ja koostöö tugevdamine, õpilaste ja nende õpimotivatsiooni igakülgne toetamine (võrdselt nii akadeemiliselt võimekamad kui lisatuge vajavad õpilased) aga ka turvalise koolikeskkonna tagamine.

KOOLIDE KODUKORRAD

Igal Läänemaa koolil on kehtiv kodukord, kus on toodud põhiline raamistik, milles kool toimib. Kodukorra eesmärk on tagada turvaline ja tervislik õpikeskkond ning reguleerida koolipere igapäevaseid tegemisi, mis aitavad kaasa kooli toimimisele ja õpilaste arengule. Kodukorrad on kehtestatud Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse § 68 lg 1 alusel. Kodukorrad reguleerivad koolielu igapäevast toimimist ning on kõigile kohustuslikuks täitmiseks. Proportsionaalselt on kodukordades rohkem punkte, mis on eelkõige suunatud õpilastele. Kodukorrad hõlmavad endas õppetöö, koolitundide ja koolipäeva korraldusi, käitumisreegleid tunnis ja vahetunnis. Lisaks on kodukordades välja toodud õpilaste kohustused ja õigused, aga ka õpilaste tunnustamise kord ning konfliktide lahendamise juhendid. Tervise ja turvalisusega seotud kokkulepped puudutavad kogu kooliperet.

4. Kvalitatiivuuringu tulemused

Järgnev analüüs põhineb Läänemaa KOVide esindajate, koolijuhtide, õpetajate, õpilaste ja lapsevanematega läbiviidud fookusgruppintervjuudel, mis viidi läbi mais 2024.

4.1. Läänemaa koolide koolikultuur ja põhiväärtused

4.1.1 Koolikultuuri mõiste

Koolikultuuri mõiste on mitmetahuline ja hõlmab erinevaid aspekte vastavalt osapoole tunnetusele, arvamusele ja kogemusele. Intervjueeritute hinnangul hõlmab koolikultuur kõike seda, mis koolis toimub alates kokkulepidud ja kirjapandud põhiväärtustest, õpetamisest ja õpilaste kaasamisest kuni koolipere omavahelise suhtlemise, väärtuste, traditsioonide (sh rannarootsi traditsioonide elushoidmine ja edasiandmine), kooli ajaloo ja kooli sümboliteni. Oluline roll koolikultuuris on lapsevanematel ja kogukonna kaasamisel. Koolikultuuri mõiste tõlgendus erineb sõltuvalt kooli kontekstist (näo tavakool või erituge pakkuv kool), kogukonna ootustest ning individuaalsetest kogemustest ja vaadetest.

Iga intervjuu alguses paluti intervjueeritavatel oma sõnadega kirjeldada, mida mõiste koolikultuur nende jaoks isiklikult tähendab. Üldjuhul suuri erinevusi intervjueeritud osapoolte vastustes ei esinenud. Erinevad osapooled seostavad koolikultuuri kõige sellega, mis toimub koolielus – õpetamine, omavahelised suhted, traditsioonid, sümbolid jms. Erinevalt teistest olid koolijuhid aga mõiste defineerimisel konkreetsemad. Nende hinnangul kätkeb koolikultuur endas eelkõige suhteid, tavasid, kombeid, käske, keelde ja traditsioone, mis kujundavad kooli identiteeti ja õhkkonda.

„Omavaheline suhtlemine. Algab see (koolikultuur) meie ühistest väärtustest ja kokkulepetest ja lõpeb sellega, kuivõrd ise seda mudeldame ja kanname, kuidas suhtleme ja toimetame, mida oluliseks peame ja mida taunime.“ (Koolijuhid, algkool)

„(Mis on koolikultuur?) Üldine põhimõte, kuidas koolis asju aetakse kõige laiemas mõttes, millele tuginetakse õpetamisel, õppimisel, juhtimisel. Kui kultuuri ei ole, siis ei ole võimalik kooli pidada.“ (Koolijuhid, põhikool)

Õpetajad aga toovad välja isiklikku arengut ja sotsiaalset dünaamikat, kus olulisel kohal on igapäevane suhtlemine, koostöö ja ühiste eesmärkide saavutamine klassiruumis, aga ka inimeseks olemine üldisemalt. Õpetajad rõhutavad koolikultuuri olulisust õpilaste isikliku arengu ja enesehinnangu toetamisel, ideaalis pakkudes õpilastele võimalusi ja väljakutseid õppeprotsessi kaudu. Samuti on õpetajate jaoks oluline nende isiklik areng ja selle toetamine. Erinevused õpetajate vaadetes ilmnevad peamiselt selles, milliseid aspekte nad peavad koolikultuuri puhul määravateks teguriteks ning kuidas need koolielus peegelduvad.

„Minu jaoks kätkeb koolikultuur endast kõike, rõhuasetusega inimeseks olemine ja inimeseks kasvamine. Võimaluste ja väljakutsete pakkumine. Minu parima mina leidmine õppeprotsessist. See on seotud kõigega. Alates sellest, kui ma kooli sisenen ja avan kooli ukse, lõpetades sellega, kuidas ma klassiruumis olen, kuidas ma end seal tunnen ja mis ma sellest koolist kaasa võtan ja kuidas see minu arengut on toetanud.“ (Õpetajad, keskkool/gümnaasium)

Ka õpilased on seda meelt, et koolikultuur seostub eelkõige õppetööga, koolis viibimise, omavahelise suhtlemise ning ühiste üritustega. Samuti tõid nii põhikooli kui gümnaasiumiastme õpilased välja, et nende jaoks on kooli põhiväärtused ja traditsioonid olulised koolikultuuri osad.

Intervjueeritud KOVide esindajad toovad välja, et koolikultuuri osadeks on suhtumine, suhtlemine, kokkulepped, inimesed ja tunded. Omades laiemat pilti kohalikus omavalitsuses tegutsevatest koolidest, leiavad KOVide esindajad, et iga kool on oma inimeste nägu ja samas on koolikultuur seotud teataval määral ka kooli mainega. Üks KOVi esindaja tõi välja võimu aspekti, millega koolielus peab kindlasti arvestama.

„Koolikultuur on ka väga inimeste nägu, täpselt nende inimeste nägu, kes on õpetajad, kes on töötajad, kes on vanemad, kes on lapsed. Kuidas nende kõigi omavahelised suhted on. Seda tõesti arengukavaga ei oska seostada.“ (KOVi esindaja)

„Suhtlemisel pean ma arvestama, et mingi roll annab mulle automaatselt teise osapoole suhtes võimu. Kasvõi 1. klassi laps versus õpetaja, üks on suurem. Teine pool võib automaatselt end tajuda nõrgemana. Suhtlemisel pean ma teadma, mida ma veel endaga kaasas kannan.“ (KOVi esindaja)

Seega on koolikultuur enamiku jaoks seotud üldise suhtlemise ja käitumisega koolis, sh inimeste vaheliste suhete ning kokkulepetest kinnipidamisega. Samuti peetakse põhiväärtusi ja nende edasi kandmist oluliseks koolikultuuri osaks.

4.1.2 Koolide põhiväärtused

Koolides, kus koolikultuur on juba väga kõrgel tasemel ja põhiväärtused kajastuvad selgelt koolipere igapäevastes tegevustes, ei olnud intervjueeritavatel probleemi põhiväärtuste väljatoomise ja selgitamisega, sest sageli peitub ühe märksõna taga terve koolipere meeskonna tihe koostöö ja iga põhiväärtus on omavahel põhjalikult läbi analüüsitud ja kooskõlastatud. Juhul kui kirjapandud väärtuste nimekiri on liiga pikk ning väärtused ei tule ehk nii hästi välja ka kooli igapäevaelus, on nende meenutamine olenemata sihtrühmast keerukam, sh koolijuhtide ja õpetajate puhul. Põhiväärtuste väljatoomisega olid rohkem kipus koolide esindajad, kus koolikultuur on veel ühel või teisel põhjusel arenemisjärgus, nt seoses koolide liitmistega ja/või, koolides, kus on ametis uus koolijuht või koolid, kes peavad koolijuhti jagama mõne teise kooliga.

Samas tõdeti, et põhiväärtuste peast nimetamine ei olegi niivõrd oluline kui see, et väärtused kajastuksid kooli tegemistes ja kool lähtuks üldistest inimlikkuse printsiipidest ning et olulisel kohal oleksid üksteise mõistmine, koos toimetamine ja märkamine.

Põhiväärtuste meeldejätmist aitavad aga erinevad lühendid, kus igal tähel on oma tähendus, sellist lähenemist kasutas vähemalt kaks uuringus osalenud kooli.

„Meie oleme loonud oma meeskonnaga, kooli õpetajatega, oma kooli nime esitähedest või tähtedega seonduvad sõnad. Kuna meil on siis ULA, U nagu uudishimulik, L on lugupidav ja A on aktiivne ja tegelikult sealt tulevad veel omakorda väärtused, mida me hindame. /.../ Meie koolis me väärtustame uudishimu. Oluline on, et laps tahaks õppida, et õpetaja tahaks õppida, kuidas veel paremini õpetada. Oluline on, et laps uuriks, et õpetaja suunaks last uurima, tekitab huvi lapses. Ja et me suudaks suunata last avastama, tahtma avastada. Lugupidamise osa ka,

et me märkame üksteist, aitame ja tunnustame. Ja aktiivsuse pool on meile oluline, et kõik on aktiivsed, nii õpilased ja õpetajad ja liikumise all ka see, et ma teen midagi, ma algatan midagi, et oleks see ettevõtlikkuse pool ka. Ja õppetunnid on ka välja mõeldud ikkagi sedaviisi, et igas tunnis oleks ikka neid aktiivõppemeetodeid, et ei oleks lihtsalt, et õpilane istub ja kuulab loengut, vaid et õpilane oleks aktiivses õppimise rollis, et tema oleks aktiivne.“ (Õpetajad, algkool)

„Saime HEAORU, jääb paremini meelde. Heatahtlik, enesekindel, aktiivne. ORU on osavõtlik, rõõmsameelne ja uudishimulik. HEAORU on meie põhiväärtus.“ (Koolijuhid, põhikool)

Üldjuhul olid intervjueeritavad nõus, et koolipõhiväärtused peaksid olema rohkem silme ees ja osades koolides ongi need, klassides või kooli fuajees füüsiliselt stendidel või infotelevisoris ja/või kooli kodulehel internetis nähtavad. Kooli põhiväärtuste perioodiline meelde tuletamine on eriti oluline nii õpilastele, nende vanematele kui õpetajatele. Sageli käsitletakse kooli põhiväärtusi suurematel koolipere kogunemistele, klassijuhataja tundides, aktustel jms. Osadel koolidel on sõnastatud ka kooli moto, missioon ja visioon. Probleemsemates situatsioonides on kooli põhiväärtustele hea viidata. Kuid eelkõige peaksid kooli põhiväärtused peegelduma koolipere igapäevaelus.

„Ja kui me korraldame mingi ürituse ja meil on tõesti see koosolek /.../, et siis see käib ka varjatud kujul läbi väärtuste. Näiteks kui me korraldame jõululaada, et siis väärtuseks seal on näiteks ettevõtlikkus, ettevõtlikkuse arendamine, et teeme koostööd, räägime rahast. Et siis see käib sealt läbi, ürituste kaudu niimoodi.“ (Õpetajad, põhikool, sh HEV)

„Meil sa tunned seda (väärtusi) igapäevaselt. Esiteks Sa elad seal ühikas nende iseseisvuse väärtuste sees. Teiseks on meil päris palju üritusi, kus on kõned ja me puutume ka direktori endaga igapäevaselt päris palju kokku ja ta tegelikult tuletab meile meelde, miks sa tegelikult siin oled, miks sa valisid (kooli nimi). Ja mul on temaga olnud tunnid kõik kolm aastat, aga vähemalt 12. klassis on sul iga nädal just direktoriga tund ja ta räägibki koolist ka. Tuletab meile meelde, et meil on (kooli nimi), teeme seda hästi. Mäletame, miks me siin oleme, mäletame selle väärtusi, aga see ei ole fookus.“ (Õpilased, keskkool/gümnaasium)

Enamasti vaadatakse kooli põhiväärtusi aeg-ajalt üle, kas uue õppeaasta alguses või õppeaasta lõpus, uue juhtkonna või uute töötajate tulekuga, õppekava uuendamise või arengukava koostamise käigus. Üldiselt leiti, et põhiväärtused on suures plaanis püsivad, kuid aeg-ajalt tuleb neid kindlasti üle vaadata ja vajadusel parendada. Tuleb käia ajaga kaasas ning jälgida, millised on ühiskondlikud trendid (ettevõtlikkus, rahatarkus, innovatsioon jms), kuivõrd üldjuhul on eesmärgiks, et õpilane saaks tulevikus iseseisvalt hakkama meie pidevalt muutuv ühiskonnas.

Põhiväärtuste ülevaatamise protsessi on sageli kaasatud kõik koolipere osapooled – õpetajad, õpilasesindus, volikogu, hoolekogu, kuid mõnikord toimub väärtuste arutlus, vaid ühe osapoole siseselt, nt põhiväärtuste arutamine õpetajate seas või lapsevanemate seas jne, mistõttu on dialoog erinevate osapoolte vahel teinekord pärsitud. Intervjueeritute hinnangul peaks ideaalis kaasama põhiväärtuste väljatöötamise kõiki osapooli ja seda samal ajal. Eriti oluline oleks kaasata lapsevanemaid, kes jäävad koolielust sageli liialt kõrvale ja kes seetõttu ei pruugi alati mõista koolipoolseid otsuseid.

„Oleme ka alustanud põhiväärtuste ümbervaatumist. On uusi inimesi juurde tulnud ja on ka vanad ära läinud, et vaataks nendele asjadele (põhiväärtustele) aeg-ajalt otsa, et kas need väärtused on samad või on vahepeal muutunud. Aga need ongi ajas muutunud.“ (Koolijuhid, põhikool, sh HEV)

„Meie kool kasutab väga palju VEPA metoodikat. Ja see VEPA visioon, tegelikult seal arutame põhimõtteliselt kõik need väärtused läbi koos lastega. Tegelikult on see nõnda, et lapsed ise ütlevad, mida nad tahaksid rohkem või vähem ja sealt tuleb see väärtuste pagas välja, et mismoodi nad tahaks rohkem areneda ja mida nad tahaks vähem teha. Ja see ei jää meil ainult klassiruumi põhiseks, vaid meil on loodud ka garderoobi sellekohane sein, meil on ka sööklas välja toodud need asjad (väärtused). Ja need ei ole õpetajate poolt välja mõeldud, vaid lastega koostöös on need kirja saanud. Tunnis tugineme ka visioonile, kui tekib olukord, võib-olla mõni olukord on läinud selliseks nagu me ei soovi, siis tuleme korra meelde, et me leppisime nõnda kokku koos, et see on väga palju abiks olnud meil.“ (Õpetajad, algkool)

4.1.3 Rahulolu koolis valitseva õhkkonna ja koolikultuuriga

Koolis valitsev õhkkond on tugevalt seotud koolikultuuriga ning üldistatult võib öelda, et olenemata kooli suurusest, mida tugevam on koolikultuur, seda positiivsem ja vabam on ka kooli õhkkond ja osapoolte omavaheline läbisaamine. Intervjueeritud Läänemaa koolide puhul peeti õhkkonda enamasti, kas väga meeldivaks või pigem meeldivaks. Tugevama koolikultuuriga väiksemates koolides käiakse üksteisega tihedamalt läbi, üksteisest hoolitakse ja üksteist märgatakse. Kõik tunnevad üksteist nimepidi, mistõttu suhe õpilase ja õpetaja vahel võib muutuda teinekord ka liiga nõ semulikuks, mis ei ole küll õpetajate sõnul suur probleem, kuid sellega tegeletakse, nt õpetajate toast küsitakse Sirlit ja mitte õpetaja Sirlit.

„Meie õhkkond on positiivne, turvaline, piisava huumoriga. Kõik tunnevad end hästi, keegi ei pea kartma. Igaüks saab olla see, kes ta on, kõik on võrdsed.“ (Koolijuhid, keskkool/gümnaasium)

„Meil on ka väga tore õhkkond ja sõna koolipere täiesti kehtib meie kohta. Siin tegelikult on näha, et lapsed tunnevad iga õpetajaga ennast mugavalt. Kui on mure, siis ta ei lähe klassijuhatajat otsima, ta pöördub esimese õpetaja poole. Sest me oleme tihedalt seotud omavahel, kõik õpetajad teavad lapsi, see on väikese kooli võlu, lapsed teavad kõiki õpetajaid. /.../Ja tegelikult me hoolime üksteisest päris palju ja õpetajad ka märkavad /.../ isegi kui on ülikiire või kui kell on juba helisenud, Sa märkad seda teise õpetaja last ja Sa vähemalt toimetad ta oma õpetaja juurde, kui Sa tol hetkel teda muudmoodi aidata ei saa. See on ka minu meelest hästi oluline. Et kõik on meie lapsed.“ (Õpetajad, algkool)

„Ilmselt on okei (kooli õhkkonna kohta), üldisemas mõttes. Mul laps ei lähe kooli nuttes, kumbki laps ei lähe nuttes kooli või ei ütle, et ei taha minna. On täiesti tavaline see, et teinekord ei viitsi üles tõusta. Koolis on sõbrad ja see on okei.“ (Lapsevanemad, põhikool, sh HEV)

Suuremates koolides on koolipere suurem ja sellest tulenevalt esineb ka rohkem igapäevaseid väljakutseid (nt lärm, koolikiusamine, ruumide puudus jms), mis mõjutavad nii kooli üldist õhkkonda kui koolikultuuri üldisemalt.

„Mul tuli üks sõna kohe – lärmakas ikka meil on siin. Meid on nii palju koos, 700 õpilast pluss õpetajaid, 80. Ja ruume on napilt ja me mahume täpselt parajalt siia ära. Ja vahetunnis on ikka väga suur lärm meil koolimajas nii alumisel korrusel kui ülemisel. Ja kuuleb muidugi igasuguseid väljendeid siin koridori peal. Meil on kontingent, noh, kõike, aga samas meil on ka väga toredaid õpilasi /.../ Meil on seinast sein. /.../ ei saa öelda, et ei ole (koolikiusamist)... aeg-ajalt lööb siis välja rohkem ja /.../ kui lausa peksma hakkavad, et siis on olnud juhtumeid, kui politsei tuleb, siis seda fikseerima siia ja ka sellist varjatud... Just viimati olid kirjad /.../ me ei pea sekkuma sellesse, mis toimub seal internetis.“ (Õpetajad, põhikool, sh HEV)

TEGURID, MIS AVALDAVAD POSITIIVSET MÕJU KOOLIKULTUURILE

Kuigi koolikultuuriga on erinevad osapooled suures plaanis rahul, toodi intervjuudes välja mitmeid olulisi tegureid, mis intervjuueeritavate hinnangul omavad nende kooli koolikultuurile positiivset mõju.

Mitmetes intervjuudes kerkis esile **koolijuhi oluline roll**, aktiivsus ja isiklik eeskuju koolielu edendamisel ja koolikultuuri kujundamisel. Tugeva koolikultuuriga koolides ei jää koolijuhi tegevus ja isiklik karisma märkamata.

„Üks asi on õukond ja teine asi on (koolijuhi nimi), see on tohutu võimas, see naine, keda sa päriselt austad... oli nalju, et kui lapsed vaatavad voodi alla, et ega seal kolli pole, siis Chuck Norris vaatab, ega seal (koolijuhi nimi) ei ole. Mitte et ta hirmus oleks, vaid et see tohutu võim, see tohutu austus, mis tema vastu on.“ (Õpilased, keskkool/gümnaasium)

„Meil on väga hea õhkkond. Kuidagi parem jälle kui eelmine aasta, uudishimulik õppimine on oluline, sõbralikkus, mõnus ja hea, see toetab õpetaja tööd. See on kuidagi kujunenud aja jooksul välja, meie direktor on sellega palju vaeva näinud. Meil on probleemsete õpilastega sõbralik ja heatahtlik käitumine, paneb nad ka paremini käituma. Siis keegi ei hakkagi negatiivset käitumist levitama.“ (Õpetajad, põhikool)

„Meil on väikesed eripärad oma koolil. Ja vahel juhtub niimoodi, et otsused võetakse vastu niimoodi naksti. /.../ koolipäevade lühendamise või koolibusside kutsumine mingiteks teisteks aegadeks kui tavapäraselt. Hästi palju on sellist igapäevast sigimist-sagimist, koostööd nii õpetajate kui direktori vahel /.../ direktor on meil oma inimene, kes siis kõike organiseerib ja aitab alati ja õpilaste ja õpetajate vahel.“ (Õpetajad, põhikool, sh HEV)

Tugeva koolikultuuriga koolides on tunda, et **õpetajad naudivad oma tööd** ja annavad oma teadmisi õpilastele hea meelega edasi, tehes seda positiivselt ja inspireerivalt, nt kasutades rohkem uuemaid õpetamise meetodeid, aktiivõppemeetodeid, viktoriine, grupi- ja paaristöid jms.

„Aga üldine õhkkond... me teretame, naeratame, teeme nalju. Naer on see, mis viib edasi meid. Tegelikult need koosolemised ja kooskäimised ja selline nalja nabani, et see annab ju ikkagi jõudu edasi minna, et me ei oska küll välja tuua, mida nüüd suuresti peaks hakkama teistmoodi tegema. Oma asja ajamine ja oma teed mööda kõndimine, ma arvan, et see teebki meid omamoodi heaks ja eriliseks.“ (Õpetajad, algkool)

„Väga loominguline ja toetav õhkkond on meil koolis. Hea töötada, mõte võib vabalt lennata. Piiranguid ei ole, mis arvatakse, et nagu nii ei saa, kõike saab läbi rääkida, hästi loomingulist tegevust soodustav õhkkond on meie koolis.“ (Õpetajad, keskkool/gümnaasium)

„Enne kui ma (kooli nimi) läksin, siis ma kuulsin igalt poolt, et see on see kool, kus reaalselt sa saad aru, et õpetajatele meeldib seal olla. Ja ma ei saanud aru, et mida see tähendab, sest põhikoolis ma seda nii palju ei näinud. Aga tõesti, kooli algusest peale, sa saad aru, et kõik õpetajad seal armastavad seal töötamist. Ja ma ütleks, et see on ka 99% õpilaste osas, et nagu reaalselt ... kõik on nii rõõmsad ja positiivsed koolis.“ (Õpilased, keskkool/gümnaasium)

Tugeva koolikultuuriga koolides tunnevad ka **õpilased** erinevatest kooliastmetest, et nende koolis on sõbralik ja ühteoidev õhkkond. Õpilased kirjeldavad kooli kui rahulikku kohta, kus enamik inimesi saab omavahel hästi läbi ning kus kool panustab sellesse, et õpilastel oleks koolis hea olla (nt sobivad bussiajad, tundide hilisemad algusajad, väiksem kodutööde maht jne).

„Meil on hästi palju selliseid huviringe. Ja kool panustab hästi palju õpilaste koolirõõmule. Et kõik oleksid õnnelikud ja et lapsed saaksid trennis käia, siis ongi hästi palju sobivaid bussiaegu, et kõik jõuaksid trenni ja huviringidesse.“ (Õpilased, põhikool)

„Lihtsalt ongi hästi hea olla. Ja võib-olla mõjub see hästi, et meil saab keskmisest kauem magada. Kui ma tahaksin ärgata 8:30, siis ma ikkagi jõuaksin tundi õigeks ajaks. Paljudes koolides on kehv õhkkond lihtsalt sellepärast, et õpilased on üleväsinud. Aga esiteks, et saab piisavalt magada ja teiseks meid ei koormata üle kodutöödega, siis ongi väga rahulik ja mõnus olla.“ (Õpilased, keskkool/gümnaasium)

Tugeva koolikultuuriga koolid eristuvad teistest õpilaste omavaheliste tugevate suhte poolest. Kuigi nii põhikooliastme kui keskkooli/gümnaasiumiastme õpilaste intervjuudes tõdeti, et kedagi ei saa sundida sõbraks, siis kooli poolt on võimalik soodustada õpilaste omavahelist tihedamat läbikäimist läbi erinevate grupitööde ja ühisürituste. Õpilased tõid välja, et gümnaasiumi astmes on kriitiliseks ajaks koolialgus, kus tuleks jälgida, et kõikidel oleks võimalik kaaslastega suhelda ja üksteist tundma õppida, kuna vastasel juhul võivad mõned õpilased kõrvale jääda ja hiljem on juba praktiliselt võimatu seltskonda nõ tagasi saada. Õpilaste omavahelised head suhted lihtsustavad igapäevast koolielu, nt üksteise abistamine koolitöös, vähem omavahelisi konflikte või arusaamatusi, kas või selle osas, kuhu minna klassiekskursioonile jne.

„Meie koolikultuur väärtustab väga palju, esiteks iseseisvust, teiseks üksteisele toetumist samal ajal. Sest, jah me peame 16aastaselt olema kodust väljas, õpime kuidas järsku päris maailmaga toime tulla üksi, aga samal ajal on meil ümber need teised 150 õpilast ja me õpime kõik, kuidas üksteist aidata. Mis tähendab, et ka üritustele ja võistlustele, me peame üksteist toetama minema, mis tugevdab kooli vaimu ja just seda kokkuhoidlikkust ja seda, et me peame üksteise jaoks neid asju tegema.“ (Õpilased, keskkool/gümnaasium)

Tugeva koolikultuuriga koolides on erinevate **osapoolte vahel tihe koostöö**, on olemas julgus küsida tagasisidet ja ollakse oma tegevustes läbipaistvad. Väiksemates koolides ja algkoolides on koostöö suurem lapsevanematega. Ka intervjuudest käis korduvalt läbi mõte, et soovitakse parandada just koostöösuhet lapsevanematega. Keskkooli/gümnaasiumiastmes on suurem rõhk just kooli juhtkonna ja õpilaste vahelisel koostööl, kus õpilastele on antud üsna suur valikuvabadus ja otsustusõigus. Koolikultuuri ja üldise õhkkonna parandamisele aitavad koolijuhtide sõnul kaasa koolituste ja tugigruppide loomine, et õpetajad saaksid jagada oma kogemusi ja õppida üksteiselt.

„Läbipaistvus kindlasti on koostöö juures oluline. Eriti kui ma võtan meie kooli õpilasesinduse vaatevinklist, siis me tegeleme hästi palju sellega, et kogu meie tegevus oleks hästi läbipaistev, et kogu kool saaks aru, et millega täpselt me tegeleme. Meilt alati küsitakse tagasisidet õpetajate töö ja läinud aasta kohta. Ausus üksteise vastu, läbipaistvus ja koostöö.“ (Õpilased, keskkool/gümnaasium)

Paaris intervjuus töid koolijuhid välja, et nende jaoks on heade suhete indikaatoriks pikaajalised kolleegid, kes saavad omavahel hästi läbi, aga ka see, kui tugipersonal tahab olla kaasatud kooli tegemistesse, nt kokk või valvur.

„Meil on püsiv ja stabiilne kaader ja kui mina siia kooli tulin, siis selline koolikultuur oli juba välja kujunenud. Üllatav oli tulles ja siiani, et pikaajaliste kolleegide vahel on väga head suhted. Mina pean kultuuri suureks väärtuseks positiivseid suhteid.“ (Koolijuhid, põhikool)

Läbiviidud intervjuudes rõhutasid koolijuhid **traditsioonide hoidmist ja samas uuendusmeelsust** kui tugevat koolikultuuri soodustavaid tegureid. Koolijuhid peavad oluliseks tasakaalu leidmist traditsioonide ja uute algatuste vahel, et säilitada kooli identiteet ja samas pakkuda kaasaegset haridust. Nii õpilaste kui õpetajate jaoks on samas oluline, et koolis oleks lisaks õppetöle ka tore olla, seetõttu peetakse lugu erinevatest ühisüritustest ja traditsioonidest.

„Lihtsalt ongi välja kujunenud mingid üritused, mingid kombed, traditsioonid, mida me teeme iga aasta. Kõik mõtlevad, et „Jess, talgupäev on, pärast saab jäätist, kool annab jäätist, jess“, sellised lihtsad asjad, mis on lihtsalt välja kujunenud, et iga aasta need toimuvad.“ (Õpilased, põhikool)

Tugevale koolikultuurile aitavad kaasa KOVi ja kogukonna kaasamine kooli ellu. Õpetajad töid välja, et nad on valmis rohkem kaasa lööma koolisisestes aruteludes aga ka väljaspool kooli. Ollakse huvitatud kohaliku omavalitsuse kaasatusest ja sellest, et KOVi tunneks samuti siirast huvi koolis toimuva vastu. Aga oli ka KOVe, kelle proaktiivsust juba praegu kiideti.

„Kogukonna toetus on oluline, et kogukond tunneks, et mis siin majas teeme, see on pühendatud neile. Me keskendume sellele, et kui õpilane lõpetab kooli, siis tema unistuste täitmiseks on kõik teed valla, et meie ei ole olnud takistuseks.“ (Koolijuhid, põhikool)

„Tegelikult KOVi võiks suuremat huvi tunda, kuidas koolil läheb, kuidas tuleme toime, kui tekivad sellised olukorrad. Mitte jagada lihtsalt korraldusi, vaid tulla kohale ja tunda huvi, et kuidas hakkama saate, kui suur on koormus.“ (Õpetajad, keskkool/gümnaasium)

„Huvitume mitte ainult enda tööst vaid terve organisatsiooni ja valla edasiminekest, peame ise ka huvituma. Kui enda nurgas nikerdan ja ainult kritiseerin, siis see ei vii edasi. Valmisolek on meil endal ka kõike teha ja juhtkonnal on valmisolek kaasata meid.“ (Õpetajad, põhikool)

4.1.4 Koolikultuuri toetavad algatused

Edukateks algatusteks koolikultuuri tugevdamisel peavad erinevad osapooled peamiselt **ühiseid ettevõtmisi**, olgu need mõeldud siis ainult koolijuhtidele, õpetajatele või kogu kooliperele. Intervjuude käigus toodi välja väga erinevaid üritusi ja ettevõtmisi – koolilaat, taimelaat, perepäev, teatri külastus, teistmoodi koolipäev, kontserdid, näidendid, ballid, talgud, playback, playbox, talendivõistlused, fotokonkursid, tutipeod, rebaste retsimised, õpetajate päev, ekskursioonid nii õpetajatele kui õpilastele, õpetajate ühine kalmistikülastus, et koristada ära endiste kolleegide hauad ja neid meenutada, Kadri- ja Mardipäeva üritused, Halloweeni üritused jne.

Õpilaste ja lapsevanemate intervjuudes rõhutati erinevate **talendivõistluste korraldamise olulisust**, et kõik soovijad (nii õpilased kui õpetajad ja koolijuhid) saaksid end proovile panna ja tunda eduelamust. Oluline on ka publiku toetus, mis on noore inimese enesehinnangu ja eneseusu mõttes väga tähtis. Paraku jäeti seoses COVID-19 pandeemiaga mitmed üritused ära ning kõiki ära jäetud üritusi ei ole koolid siiani taas ellu kutsunud, osadel juhtudel rahalistel põhjustel, osadel juhtudel huvijuhhi puudumise või huvijuhhi väikese töökoormuse tõttu.

„Royal Talent Night, mis toimub sügise keskel. Kus igaüks siis saab ükskõik, mis talenti näidata, enamasti muusikaline, aga on olnud ka märksa huvitavamaid asju. Pakutakse ka häbelikematele õpilastele võimalust ennast näidata ja tuletada inimestele meelde, et nemad ka eksisteerivad.“

Paljudele on see hästi palju enesekindlust juurde andnud, et „Hei, ma julgesin ronida sinna lavale ja tegelikult kõik plaksutasid“. Üks asi, mida ma oma varasemates koolides ei ole näinud, aga mis just (kooli nimi) on, see, et kõik saavad tohutu aplausi, tohutu ergutuse. See kooli kõige vaiksem tüdruk ronis lavale, keegi ei rääkinud temaga ka enne seda, aga ta ronis lavale ja ta nägi välja nagu ta tahaks sealt ära minna, aga kõik olid nagu, et „Jess, laula, palun, me tahame Sind nii väga näha“. Ma tunnen teda väga hästi /.../ see tohutu enesekindlus, mis ta sellest õhtust juurde sai, peale seda, lihtsalt see, et kogu kool teda toetas. /.../ ja see kõige vaiksem tüdruk muidugi võitis tolle ürituse. /.../ okei, ta laulis päriselt ka ülihästi...“ (Õpilased, keskkool/gümnaasium)

Õpilased tõid intervjuudes välja, et koolikultuuri parendamisele ja omavaheliste suhete paranemisele aitavad ühisüritused kindlasti kaasa. Osades koolides viiakse läbi vaid nõ kohustuslikke aktuseid, teistes võetakse ürituste korraldamist väga tõsiselt nii õpilaste kui õpetajate poolt.

„Mina kindlasti korraldaks koolis rohkem üritusi. Meil toimub üpris vähe. On trimestri lõpuaktus ja jõulupidu. Rohkem võiks olla üritusi, kus õpilased saavaks vabamalt olla.“ (Õpilane, põhikool)

„Näiteks kui osadel ongi kevadpidu, lihtsalt võib-olla mingi direktori kõne, siis meil on täiskava, ongi muusikaõpetaja väga palju panustab, väga paljud õpilased ise panustavad. /.../Kui mõned üheksandikud lähevadki kooli, ma ei tea, istuvad oma aktuse ära, lähevad minema, siis meie /.../ esimene tund istutasime oma lennupuu maha. Siis oli aktus, kus 8.klass korraldas hästi palju mängu, üritusi. Olidki õpetajatega mängud, Rooside Sõda, muusikaõpetaja tegi meile viimane

tund viktoriini üldteadmiste peale 1.-9.klass, jagas auhindu. Pärast läksime välja, mitmed veemängud, läksime lasteaeda, meile pakuti seda sama lasteaia putru, mida me omal ajal sõime, meie pildid olid seal seina peale pandud, kui me seal lasteaias käisime.“ (Õpilased, põhikool)

Lisaks erinevatele üritustele on mitmes Läänemaa koolis lisaks õpilasesindusele ka nõ **kooli õukond**, kes korraldab kooli üritusi ja on oma käitumisega teistele eeskujuks. Õukonna poolt korraldatud üritused ja monarhi kõned ning *Instagrami* postitused avaldavad tugevat positiivset mõju koolipere ühtsustundele ja on koolipere seas alati oodatud.

„...see, mis päriselt hoiab meie koolikultuuri koos ja kõrgena, tehti ära enne minu sündi. Meie õukond, sest see oli õpilaste enda idee ja see väga hoiab kooli vaimu. Kõik see, et meil on monarh, wow, kes igasugu asju oma Instagrami postitab, kes möllab ringi, mässab, peab kõnesid kooli aktustel, no väga uhke! Kuna me oleme selle üle uhked, siis me oleme ka oma kooli üle uhked ja tahame seda paremaks teha. /.. / see muide ei ole demokraatlikult valitav, vaid kuningas ise valib oma järglase. /.. / Nende korraldatud üritused on ka kindlasti väga kõvad. Kõige suurem on kooli jõuluball, aga meil on paar väiksemat üritust ka. Kogu see show, trall, see on see hästi tugev asi. Ja isegi kui sa seal õukonnas ise otseselt ei ole, siis see pakub ikkagi huvi.“ (Õpilased, keskkool/gümnaasium)

Õpetajate hinnangul aitavad **ka väikesed koostegemised koolikultuuri edendamisele kaasa** ning alati ei pea olema tegu mahukate projektidega. Õpetajad leiavad ka, et üritused on toredad, kuid õppetöö läbiviimine on siiski nende jaoks prioriteet.

„Tegelikult iga väike projekt peegeldab koolikultuuri, ei pea olema massiivsed projektid. Muusikalid või aasta kooliks kandideerimine. Tegelikult toetab koolikultuuri iga väike ühiselt ettevõetud asi. Olgu siis õpilasesinduse ühine laager, keeleõpetajate projekt väljasõiduga keelekeskkonda.“ (Õpetajad, keskkool/gümnaasium)

„Otsitakse kogu aeg, et mis toredat asja teeme siin ja seal. Aga meil on õppekava vaja täita. Peame tundi ka jõudma ja õppekava tegema. Peame tulemusteni jõudma, lapsel peab olema turvaline, et järgmisele tasandile minna või kui kooli vahetada, peab olema kindlus.“ (Õpetajad, põhikool)

Edukateks algatusteks peetakse ka **õpetajatele korraldatud silmaringikoolitusi**, nt IT teemadel (Zoomi kasutamine, videote tegemine, vaimse tervise teemad, une teemalised koolitused jne). Osadele koolitustele või loengutele on olnud kutsutud ka lapsevanemad, paraku on õpetajate ja koolijuhtide sõnul lapsevanemate huvi koolis toimuva suhtes sageli pigem leigem. Kuid on ka üksikuid häid näiteid, kus kogukond ja lapsevanemad on kooliellu aktiivselt kaasatud.

„Ja just eriti sel aastal on kogukonna niisugust tuge hoopis rohkem kui varem olnud. Võib-olla asi on seotud isikutega, osavalla töötajad, aga kogukond on hästi oluline. Kogukonnaga on head suhted, nad on kogu aeg kaasatud kooli. Olgu siis lapsevanemad koosolekutel kaasatud või peod, jõulupidu, nii et maja ei mahuta ära.“ (Õpetajad, põhikool)

KOVID näevad samuti, et koostegemised, koolitused, seminarid aitavad kõige paremini kaasa koolipere ühtsustunde tekkimisele. KOVIDE esindajad tõid positiivsete algatustena välja **koolide**

väärtusarenduseprogrammis ning HIT programmis osalemise. KOVide hinnangul on need olnud koole liitvad või pannud koole oma väärtustele mõtlema.

„Ühtepidi see koos tegemine, õppekavade tegemine. Kui koolid teevad koos asju siis nad tunnevad ennast ka üsna suure meeskonnana. Ma saan aru, et see on neile lisatöö. Me küll ei suru, aga meil on väga hea meel, kui nad seda teevad.“ (KOV)

Üks koolijuht tõi välja, et Haapsalus on tugev **huviharidus, mida võiks rohkem siduda formaalharidusega.** Selle eesmärk oleks lühendada laste koolipäevi ja pakkuda terviklikumat õpikogemust. Selline lähenemine võiks olla linna koolikultuuri väljakutse ja edulugu.

4.1.5 Koolikultuuri mõju õpetamisele ja õppimisele

Koolikultuuri mõjutab nii õppimist kui õpetamist. Positiivne koolikultuur loob toetava ja kaasava õpikeskkonna, kus õpilased saavad tunda end vabalt ja turvaliselt ning see väljendub nende õpimotivatsioonis. Õpilaste motivatsioon õppida motiveerib omakorda õpetajaid õpetama, tegema koostööd teiste õpetajatega ja end professionaalselt arendama, mis on vajalik kvaliteetse hariduse pakkumiseks. Koolijuhid kinnitavad ühehäälselt koolikultuuri olulisust õppimisele ja õpetamisele. Koolis valitsev koolikultuur peab võimaldama õpilastel vabalt õppida ja õpetajatel õpetada ilma liigse segamiseta.

„Ma arvan, et koolikultuuri mõju on väga suur (õppimisele ja õpetamisele). Koolikultuurist kõik sõltubki, kuidas õpetaja saab õpetada. Sellest kõigest, mis koolis on, sõltub kõik.“ (Koolijuhid, algkool)

„Ma arvan seda, et kui suhted ja inimlik tasapind on paigas nii õpetajate kui õpilaste, õpetajate direktsiooni, õpilaste direktsiooni vahel, on ka positiivne keskkond õppetegevuse normaalseks organiseerimiseks. Kus ei ole seda eelhäälestatust või eelpingestatust, et kui ma tundi lähen, et siis mul on juba stress laes ja stressis olekus inimene ei õpi midagi uut, vaid ta üritab maandada või siis rünnakule asuda.“ (Koolijuhid, põhikool)

KOOLIKULTUURI MÕJU ÕPETAJATE MOTIVATSIOONILE

Õpetajad hinnangul toetab positiivne koolikultuur igati nende tööd ning nad näevad ka selle mõju õpilaste õpihuvile. Õpetajate motivatsiooni õpetada mõjutavad eelkõige motiveeritud õpilased, juhtkonnapoolne toetus, hea koostöö kolleegidega. Samas tunnevad õpetajad suurt muret suure töökoormuse ja järeelkasvu pärast. Olgu koolikeskkond kui tahes toetav, õpetajad väsivad ühel hetkel ja sellel on lõpuks ka mõju õpetamisele ja õppimisele.

„Kui õpilased on huvitatud õppimisest, siis see mõjutab minu motivatsiooni. Siis pingutan ka rohkem, äkki saan veel mõne ägeda projekti nendega teha. Kui nende (õpilaste) motivatsioon on kõrge, see paneb mind ka tegutsema.“ (Õpetajad, põhikool)

„Kõik on koostöös ja see teeb õppimise ja õpetamise lihtsaks. Kui lapsed tunnevad (ennast) turvaliselt ja meil on head suhted ja nad on uudishimulikud, mis siis õpetajal muret, anna ainult ette.“ (Õpetajad, põhikool)

„Mina arvan, et meil on koolides väga tore õpetada ja tore on olla koolis ja koolid on ägedad. Aga iga inimene väsib, kui ta peab väga palju olema koolis, peab asendama, võtma väga palju

*koormust. Ja ükskõik kui toetav on koolikultuur, inimene väsib ja õpetajaskond vananeb.“
(Õpetajad, keskkool/gümnaasium)*

Lisaks õpilaste kõrgele motivatsioonile, on õpetaja jaoks oluline juhtkonnapoolne usaldus ja toetamine igapäevases koolielus. Nii intervjueeritud õpetajad kui koolijuhid leiavad, et õpetajal peab olema vabadus ise otsustada, kuidas ta oma tööd teeb. Juhtkond saab võimaldada tööks vajalikud vahendid ja tunnustada õpetajat, kas lihtsalt hea töö eest või õpetaja poolt võetud lisaülesannete eest. Tunnustada võiks isegi senisest rohkem ja ka neid õpetajaid, kes ehk igapäevaselt head tööd tehes ei pruugi nii väga silma paista (nt õpetajad, kelle ainetes ei korraldata olümpiaade või võistlusi). Juhtkonnast on suur tugi ka olukordades, kus õpetaja saab kriitika osaliseks, kas lapsevanemate või teiste kolleegide poolt.

„Muidugi selline koostöine õhkkond, et tahad tulla siia tegema ja Sa tead, et Sind toetatakse ja kui Sul on mure, siis Sind kuulatakse ja Sa saad rääkida, teha ettepanekuid, see on minu jaoks hästi motiveeriv.“ (Õpetajad, keskkool/gümnaasium)

„Meil ei ole olukorda või käsku, et kella 8.00-15.00 ollakse majas. Et meil on ikkagi see võimalus, et kui mul on täna 4 tundi, siis, kas ma teen oma ettevalmistused homseks ära koolimajas või teen ma neid kodus, seda ei ole piiratud, et mind usaldatakse. Ma saan ka väljaspool kooli tööga hakkama, et selleks ei pea istuma koolis. See usalduse pool on hästi-hästi oluline.“ (Õpetajad, põhikool, sh HEV)

„Mina olen väga motiveeritud töötama ja mulle tundub, et meie koolis on iga õpetaja heaolu oluline direktorile, et ta annab endast absoluutselt kõik, et tegelikult oma töötajatel läheks hästi. Ta kasvõi maksab oma taskust mingid asjad kinni. Et see tunne on tõesti hea, et Sinust päriselt hoolitakse, et Sa ei ole lihtsalt palgatööline, vaid keegi hoolib sinust natuke rohkem.“ (Õpetajad, põhikool, sh HEV)

„Õpetajale on juhtkonna toetus äärmiselt oluline, isegi kui mujalt tuleb kriitikat. Tunded on kahetised, et on õpetajaid või lapsevanemaid, kes leiavad kriitikat igas asjas ja oled nagu ettevaatlik kui tahad midagi suurt ette võtta. Aga samas juhtkond on väga positiivne ja innustav ja siis küll unustad kõik muud probleemid ära ja teed oma asja ja kui kellegagi koostööd eha ei saa, siis võtad mujalt väljastpoolt, aga arenguruumi on, ütleme nii.“ (Õpetajad, algkool)

Koostöö teiste õpetajatega, ühised üritused ja koolitused tugevdavad meeskonnavaimu ning suurendavad motivatsiooni õpetada ja võtta ette huvitavamaid projekte. Oluline, et kollektiivis hinnataks enesearengut ja et õpetajal on mõttekaaslasi.

„Minu meelest meil peegeldub see koostöisus õpetajate vahel igapäevaselt. Sest kogu aeg on teine õpetaja valmis mind vastu võtma, minuga võib-olla mingit toredat üritust korraldama või ajurünnaku tegema. Seal tekibki see kindlustunne ja õnnelikkus.“ (Õpetajad, algkool)

„Mulle tundub, et meie kooli puhul on see, et meil on päris palju aktiivseid õpetajaid, kes tunnevad huvi ka enda arendamise vastu. Ja õpetajad on ka piisavalt innustunud sellest ja kuna info liigub ja toimub midagi põnevat, siis tegelikult seda ka jagatakse, meil ongi omavahelised sisekoolitused ja tegelikult mulle tundub, et põnevusega minnakse kaasa. Loomulikult mitte kõik. Loomulikult on need, kes tunnevad huvi või siis vahel on see, et me ise palume, et sa läbisid vahva koolituse, et räägi meile ka. Kui sa õpid midagi toredat ja põnevat, siis läheb endal ka jälle

silma särama ja lastel läheb silma särama ja see on selline ring tegelikult. Ja siis tahaks jälle midagi vahvat ja uut pakkuda. Mulle tundub, et see toimib päris kenasti.“ (Õpetajad, algkool)

„Õpetajate kooliga rahulolul võib-olla, mina näen kõige rohkem, et kui ta tahab osaleda, ka mitte ainult selles õppetegevuses, vaid ka väljaspool seda, et ta tuleb Playbackile välja, tuleb laulma või kuskile mujale midagi tegema. Siis ta on iseendaga rohkem rahul ja muidu on selline tunne, et mõni inimene elab nagu silmaklappidega, ei näe kõrvale ühtegi sammu kui ainult see õpetamine. /.../ need ei pea olema ainult noored, seal on ka vanu inimesi, kes on juba ka pensionärid, aga tegutseb ja võtab igal pool osa. See näitab seda, et õpetaja on igas mõttes õpetaja.“ (Koolijuhid, põhikool, sh HEV)

Kuigi õpetajatöös on palju aspekte, mis motiveerivad igapäeva töö tegemist, siis on ka mitmeid tegureid, mis ei pruugigi olla alati seotud otseselt koolikultuuriga, aga mis mõjutavad õpetaja motivatsiooni olulisel määral, nt suur töökoormus, mis sunnib sageli tegema tööd oma isiklikust ajast, abiõpetajate ja tugipersonali puudus, mistõttu tuleb õpetada eri tasemel olevaid lapsi samaaegselt, kolleegide kriitilisus, mis pärsivad initsiatiivi võtta ette huvitavamaid projekte ning suur paberitöö.

„Meie mõtlesime ka, et kindlasti tugipersonal (muudaks töö lihtsamaks). Meil on ka abiõpetaja 1. ja 2. klassis. 6 tundi nädalas, tahaks kolmandasse ka, aga ka muu tugipersonal, eripedagoogi tunde kindlasti, logopeedi tunde - kõiki neid asju oleks vaja, peaks olema palju rohkem. See muudaks töö lihtsamaks. /.../ Et tegelikult ongi see, et kõik see, mis sa pead sinna ühte päeva ära mahutama, see ju teatavasti nagunii ei mahu töötaja sisse ja mingid asjad lähevad su isiklikust ajast. Kui see reaalne tunni andmise koormus oleks väiksem ja sul jääks seda muud aega natukene rohkem, siis mina isiklikult tunnen, et see muudaks minu elu palju-palju lihtsamaks. Tõstaks seda motivatsiooni. Otsida, ette valmistada, pluss juba see, et oluline vahe, kas paned hindeid 5,4,3 e-kooli või sa kirjutad sinna hinnanguks pika kirjelduse lapse kohta. See on juba määratu vahe ja see ei ole ju kõikides koolides.“ (Õpetajad, algkool)

KOOLIKULTUURI MÕJU ÕPILASTE MOTIVATSIOONILE ÕPPIDA

Õpilaste hinnangul on koolis valitseval koolikultuuril suur mõju õpilaste motivatsioonile õppida ja õpiedukusele. Oluline, et koolis oleks õppimist soodustav keskkond ja et õpilased tunneksid end tunnis vabalt, julgeksid küsida küsimusi, arutleda ja eksida ilma, et keegi hukka mõistaks. Siin on olulised head suhted õpetajatega ning klassikaaslastega. Põhikooli õpilased hindavad seda, kui õpetajad neid personaalselt märkavad, aitavad ja toetavad. Keskkooli/gümnaasiumi õpilased hindavad rohkem üldist õhkkonda klassiruumis. Õpilaste jaoks, olenemata kooliastmest, on tähtsad ka ühised üritused, mis soodustavad klassikaaslastega läbisaamist ja toetavad õppimist ning kooli ja õpetajate poolne tunnustamine. Koolijuhid ja õpetajad on veendunud, et kui õpilasel on koolis hea olla, siis see paistab välja õpimotivatsioonis ja koolirõõmus.

„Suures koolis tekib olukordi, kus mõnel õpilasel oleks rohkem abi vaja, või tähelepanu, siis õpetajal on raske seda anda. Aga õnneks meil enamik õpilasi julgeb võtta sõna ja ise küsida kui vaja ja leiavad koos õpetajaga lahenduse kui vaja abi. Koolikultuur on abiks ka õpetaja poolt. Enamik õpetajaid on väga toetavad.“ (Õpilased, põhikool)

„Väga hästi mõjutab (koolikultuur õppimist). Kuna meil on koolis toredad õpetaja, siis Sa lähed kooli parema meelega. See uus õppealajuhataja ja sotsiaalpedagoog, nad on hästi mõistvad. Kui mingi õpetaja ei saa sinust aru, siis nad seletavad sulle.“ (Õpilased, põhikool)

„Meil see, et meil õpetajatega hästi lähedased suhted kindlasti soodustavad õppimist. Tunnis on hästi vaba õhkkond ja kõik julgevad küsida. Meil on arutlustunnis hästi palju, meeskonnatööd, see annab õppimisele kindlasti väga palju juurde. /.../ Tunniarutlus, aga ka see, kui mingit hinnet soovid parandada, siis õpetajad tulevad hästi tihti vastu. Kas või sellele, et kui 12. klassis avastad, et kui ma oleks kunagi selle perioodi saanud viie, siis mul oleks võimalik saada hõbe- või kuldmedali. Siis meil tulevad väga tihti õpetajad vastu. Lubavad eelmiste aastate kursusi järele vastata, et saaks selle soovitud hinde kätte, et igati aitavad õpilasi, et kõik õpilased saavutaksid selle haridustaseme, mis neile jõukohane on.“ (Õpilased, keskkool/gümnaasium)

Olulisel kohal on ka individuaalne lähenemine õpilasele, tema murede ja hirmude mõistmine. Õpilasest lähtumist on lihtsam rakendada väiksemates koolides ja klassides, kuid ka suuremates koolides peaks õpetaja märkama õpilase andeid ning suunama rohkem tegelema sellega, mille vastu õpilane rohkem huvi tunneb. Juhul kui mõned õpilased on teistest kiiremad, siis võiks õpilaste hinnangul neile lisaülesandeid anda, et nende õpimotivatsiooni tagant tõugata.

„Meil tuleb lapsi igasse kooliastmesse ja kui mõelda viimase kahe õppeaasta peale, kes tulevad sinna 5.klassi, 7.klassi ja tulevad mingisuguse negatiivse kogemusega teisest koolist, et kuidagi neid siit kooliuksest sisse tulema saada, on väga-väga raske. /.../ et kui Sa sellest kooliuksest ei tule, siis tule söökla tagant uksest, tullakse vastu. Aga kui klassis õpibki sul viis-kuus õpilast, siis see ei ole kellelegi sunnitud, ei õpetajale, ega õpetaja abile, et kuidas te seda teete, see on lihtsalt vastastikuse usalduse võitmine. /.../ üks õpilane käib õppekorralduse muudatusega, ta käib üks nädal E, K, R koolis ja järgmine nädal T ja N, et kõik oma ained kätte saada. /.../ Erivajadustega kooli jaoks on see nii suur samm ja ma olen nii tänulik oma õpetajatele ja töötajatele ja et laps saab ikka põhihariduse kätte ja loodame siis, et ta tuleb iseseisvalt elus toime.“ (Koolijuhid, põhikool, sh HEV)

„Kõik õpetajad mõistavad, et kõik ained ei saagi kõigi õpilaste jaoks prioriteetid olla. Õppimisega on siis see, et lihtne on saada arvestatud ja nii selgeks, et õpetajad teavad, et sa midagi tead, aga siis pakutakse võimalusi ennast arendada just selles aines neile, kellel päriselt huvi on ja kui see aine ei ole Sinu jaoks oluline ja Sa teada, et Sa ei kavatse sellega tulevikus tegelda, siis Sul võib ikkagi selle aine tunnis huvitav olla, aga Sind ei panda sellega tegelema ja Sind julgustatakse tegelema sellega, mis on päriselt Sinu kirg ja mida Sa päriselt oskad.“ (Õpilased, keskkool/gümnaasium)

Nii põhikooli kui keskkooli/gümnaasiumi õpilased tõid välja, et nende jaoks on oluline, et võimalikult palju tunnimaterjalist saaks tunnis omandatud, et kodus oleks õpikoormus väiksem. Samuti ootavad nii põhikooli kui gümnaasiumi õpilased, et õpetajad annaksid tundi võimalikult huvitavalt ning kasutaksid erinevaid õpetamise meetodikaid, tooksid näiteid päriselust ja seletaksid teemasid lahti oma sõnadega.

„Õpilased võib-olla enam ei taha niisama pingis istuda ja töövihikut täita ja ma tunnengi, et kui on selliseid õpetajaid, kes teevad teema selgemaks, lihtsamaks ja põnevamaks läbi erinevate mängude, tegevuste, siis esiteks õppeedukus suureneb ja sul on endal rohkem motivatsioon, et ei olegi enam seda, et „Istun geograafias, loen kolm lehekülge õpikut ja siis täidan töövihiku ülesandeid.“ Nüüd on „Jee, me niikuinii teeme seda ja seda“...õpetaja ongi näidanud meile videoid ja me olemegi samal ajal täitnud küsimustikku selle video kohta, ma ei tea, ta on meil popkorni tundi toonud selle video ajal ja kohe on näha võrreldes eelmise geograafia-bioloogia õpetajaga, põhimõtteliselt on näha, et kõikidel meie klassist on hinded tõusnud.“ (Õpilased, põhikool)

Keskkooli-/gümnaasiumiastme õpetajad leidsid, et õpilaste jaoks on oluline leida oma koht kaaslaste seas ja tunda toetust nii õpetajatelt kui kaasõpilastelt. Gümnaasiumis on see päevakajalisem just seetõttu, et keskkooli/gümnaasiumi õpilased hakkavad rohkem mõistma iseendale õppimise tähtsust. Murdepunktidel on oluline kaaslaste tugi, eriti kui ollakse kodust eemal. Koolikultuur, mis soosib koostööd ja ühiseid õppeüritusi, aitab õpilastel paremini õppida ja teadmisi omandada. Ka erinevatel kooliastmetel olevate õpilaste hinnangul on head suhted klassikaaslastega ning omavaheline hea koostöö ja üksteise toetamine olulised heade õpitulemuste saavutamiseks ning motivatsiooni säilitamiseks.

„Mina õhtul kell 20.00 avastan, et teate, ma ei oska seda matemaatika asja homseks, õpetajat me ilmselgelt ei saaks enam kätte. Aga ma võin võtta oma matemaatika asjad ja jalutada, kellegi ühikasse, keda ma tean, et ta oskab matemaatikat ja ta õpetab mulle ja me kõik aitame sellega üksteist. Me teame, et kõik oskavad midagi ja me aitame üksteist sellega, mida iganes me oskame. Mina ei oska matemaatikat ja matemaatik õpetab mulle ja kui tema ei saa aru, kuidas seda kirjandit kirjutada, siis ma seletan talle neid põhimõtteid, kuidas seda paremaks teha. Me õpetame üksteist ja me õpetame üksteist sellisel tasemel, millest me teame, et meie vanuses päriselt aru saavad. Sest nendega, kes on seda ainet õppinud, kes oskavad seda ainet väga hästi... noh õpetajal võib vahest ununeda, mis taset õpilane tegelikult vajab. /.../ nii et ta mõjub väga-väga hästi, me aitame üksteist tohutult, mis tähendab, et me jõuame üksteisele järele.“ (Õpilane, keskkool/gümnaasium)

Ühiste ürituste korraldamist ja nendest osavõtmise olulisust rõhutati erinevates intervjuudes. Kui õpilane ja õpetaja osalevad ühistegevustes, siis on õppimine ka klassiruumis hiljem lihtsam, kuna inimesed tunnevad üksteist ja üksteise eripärasid paremini. Õpilaste hinnangul toovad erinevad kooli üritused kokku ka õpilased ning soodustavad omavahelist koostööd, siin on aga oluline, et õpilased saaksid omavahel kontakti juba kooliaasta alguses, sest hiljem on oht seltskonnast välja jääda, mis võib omakorda avaldada negatiivset mõju õpilase motivatsioonile õppida.

„Koolikultuur, ma ütleks, et kui on õpetajate ja õpilaste vahelised suhted sellised head, siis tegelikult läheb ka see õppimine paremini. Siis õpitakse parema meelega. Ma mõtlen, hea kui tehakse igasugused matkad ja need kooliüritused, kus õpetaja ja õpilane koos tegutsevad. Et ei ole nii, et õpetaja on kuskil kaugel ja maandub ainult tundi.“ (Koolijuhid, põhikool, sh HEV)

„Enda kooli pealt näen, et üritused on need, mis täiega toovad klassi kokku, eriti 10. klassi algusüritus, kus kooli kõige suurem üritus on Playback. See on meil reaalselt oktoobri lõpp - novembri algus juba. 10.klassis Sul on esimene üritus, kus sa pead kogu kooliga midagi kokku panema. Kõik kümnendikud on rääkinud, et see oli esimene asi, mis viis neid sõpradega ja klassiga kokku ja peale seda nad olid nii palju ühtsemad. Et võib-olla siis kohe seal ürituse alguses, kui teha klassiga midagi koos, siis kaasata neid, kes pigem alguses parema meelega jääksid eemale, et muidu tekib kohe see kihistumine. Need, kes algusest jäid eemale, siis nemad ilmselt hiljem ka... ülejäänud klass on nõ koos, nad on juba eraldi, teevad oma asju. Ja sealt võib ka see motivatsioon langeda. Et jah, võib-olla kohe kooli alguses kaasata ja olla veel ühtsem klass või sõpruskond.“ (Õpilased, keskkool/gümnaasium)

Lapsevanemate vaated koolikultuuri mõjust õppimisele läksid lahku. Oli vanemaid, kelle arvates mõjutab koolikultuur tugevalt õpilaste motivatsiooni ja samas oli vanemaid, kelle arvates tuleb õpimotivatsioon lapse enese seest. Õpetamise osas ootaksid põhikooli lapsevanemad, et arvestataks näiteks õpilase õppimisviisidega ning tunni lõpuks peaks õpetaja olema veendunud, et õpilased saavad aru, mis on koduseks tööks jäetud. Keskkooli/gümnaasiumi õpilaste vanemad leidsid, et erinevaid õppekäike ja praktikat on õppimises küllalt ning pigem tuleks jätkata samamoodi.

„Lapsed õpivad ka erinevalt. Kes vajab vaikust, kes vaikset muusikat, kes liikumist. See on asi, mida paljud õpetajad ei arvesta, aga kuidas seda ühte ruumi paigutada. See võiks olla innovaatiline mõte, et alustada sellest, et testida, mis tüüpi õppija õpilane on. Ja võib olla komplekteerida selle põhjal õpirühmad vastavalt sellele, need õpilased vajavad vaikust ja täisdistsipliini ja need õpilased vajavad vaikset muusikat.“ (Lapsevanemad, põhikool)

Kuigi kooli koolikultuur võib olulisel määral tõsta õpilase õpimotivatsiooni, siis on ka mitmeid tegureid, mis võivad seda märkimisväärselt alla viia. Üks on kindlasti koolikiusamine nii õpilaste seas kui õpetaja poolt. Kuigi intervjuudes osalenud väitsid, et õpilaste vahelist koolikiusu esineb nende koolis, kas pigem vähe või üldse mitte, siis nenditi, et teema on oluline ja sellega tuleb kahtlemata tegeleda. Suuremates koolides on probleem laiapõhjalisem. Lisaks kooliseinte vahel toimuvale koolikiusamisele esineb kiusamist ka väljaspool kooli ja virtuaalkeskkonnas, mille puhul jäävad kooli käed lühikeseks ja ilmselt paljud probleemid ei jõuagi koolitöötajate ja õpilasesinduseni. Sarnaselt pärsib õpilaste motivatsiooni ka nõ keerulisemas klassis õppimine.

„Minu laps ei tahtnud koolis käia kui oli see kiusamise asi tugevalt sees. Aga praegu ta õnneks ikkagi käib. Küll mitte väga rõõmsameelselt kui siin esimesed neli aastat käis. Aga õnneks hinded ja asjad on kõik korras ja ta käib ikkagi koolis õppimas ja selles suhtes on sellega ikkagi hästi.“ (Lapsevanemad, põhikool, sh HEV)

„Meid saaks aidata see kui klassi koosseis muutuks. Sealts üks poiss juba eemaldati, on koduõppel. Ühele lapsel otsiti uus kool. Aga meil on üks veel, kes on klassis probleemne. Ei taha küll paha olla, aga loodetavasti järgmisest aastast ei tule. Siis ehk saab selle klassi korda ja laps tahab veel parema meelega koolis käia. Et praegu on hästi raske klass ja puudub igasugune koostöö selles klassis. Selles suhtes on natukene keeruline.“ (Lapsevanemad, põhikool, sh HEV)

„Meil oli kooliaasta alguses korraks mõne kümnendikuga kiusamisprobleem, aga õpilasesindus võttis selle väga kähku käsile ja väga kähku tegime ka meetmed, et mida tohib teha kiusamisprobleemi korral. Juhtkond võttis selle kohe arutlusele ja praegu need õpilased, kelle jaoks me selle algatasime on öelnud, et nende jaoks on olukord praegu parem.“ (Õpilased, keskkool/gümnaasium)

Kahes põhikooli õpilastega läbiviidud intervjuus kerkis esile ka koolikiusamise teema õpetajate ja õpilaste vahel, mille puhul õpilased tundsid, et koolijuhtkond ei tegele probleemiga piisavalt, mistõttu õpilaste jaoks ebasoodne olukord saab jätkuda.

„Õpetajad, et kui Sa saad halvema hinde, siis nad aitavad Sind, kutsuvad konsultatsiooni ja toetavad Sind, mitte ei lähe teistele õpetajatele rääkima, kuidas Sul on halvad hinded. Aga need on kõik vanemad õpetajad (kes ebaeetiliselt käituvad), kes on siin mitukümmend aastat õpetanud.“ (Õpilased, põhikool)

„Kes peaks rohkem toetama? Ma just ütleks, et koolijuhtkond, sellepärast, et näiteks meie klassil, okei, ma saan aru, et (õppeaine nimi) õpetajaid ei ole mitte kuskilt saada. Aga ega see meie praegune (õppeaine nimi) õpetaja ei ole kõige normaalsem. Näiteks teine trimester ühel mu klassiõel olid kõik viied, ta (aineõpetaja) pani nelja, lihtsalt pani trimestri nelja ja ta peaaegu kogu klassil pani ühe hinde allapoole. Ma tean tüdrukuid, kellel oli (õppeaine nimi) probleeme, aga nad ikkagi tahtsid gümnaasiumisse minna ja nad pingutasid, et nad saaks oma 3 kätte ja (õppeaine nimi) õpetaja langetas hinde allapoole ja nad said hindeks kahe ja enamusel gümnaasiumitel on kirjas, et nemad kahega ei võta. Me läksime klassijuhataja juurde ja klassijuhataja läks direktori ja õppealajuhataja juurde, nad lubasid rääkida, aga mitte midagi ei muutunud, need hinded ikkagi jäid.“ (Õpilased, põhikool)

Mitmes intervjuus tuli jutuks ka õppimist mitte soodustav hoone ja füüsiline keskkond, küll aga pigem õpetajate ja koolijuhtide intervjuudes.

„Meie maja on selline, mis ei toeta õpilast ikkagi. Meil sellist rahu hetkel siin majas ei ole. Et omaette nurka või et saaks kuskil rahulikult istuda või olla, et meil on ainult need aatriumi, kus on trepid treppide peal. Seal on sagin, seal on söökla. Väiksed söövad, samal ajal suured on seal treppidel. Et pole sellist kohta ja siis nad tunnevad, et päev väsitab nii ära ja terve päev. 8.00st 15.00ni olla niimoodi sagina sees kogu aeg, ei toeta õppimist.“ (Õpetajad, põhikool, sh HEV)

Huvitava asjaoluna tõi paar põhikooli juhti välja ebakõla õpilaste kooliga seotuse ja hinnete vahel. Nimelt ei peegelda hinded alati õpilaste tunnetust, kui tugevat sidet nad kooliga tunnevad.

„Kui enesetõhusus ja seotus on kõrgem, siis lapsed hindavad seda õppe sisu madalamalt. Ehk kas õpilaste ootused on suuremad, et nad tunnevad end väga hästi ja nad tahaks veel ja veel.“

Ja koolis, kus oli see seotuse ja enesetõhususe näitaja madal, seal nad hindavad, et õppimises on kõik hästi. Minu jaoks tekkis siin vastuolu, et see ei saa nii olla. See on selline asi, mida oleks vaja uurida, et kuidas need asjad omavahel seotud on.“ (Koolijuhid, põhikool)

4.1.6 Koolikultuuriga seotud väljakutsed

Koolide liitmised on esitanud uusi väljakutseid nii koolidele kui uutele koolijuhtidele, nt mõnes koolis on kahe kooli peale üks direktor ja seetõttu on kõik koolikultuuriga seonduv alles kujunemisejärgus. Muutused ei ole koolidele kerged, kuid samas on ka palju võimalusi kujundada koolikultuuri just tänapäevastest mõtteviisidest lähtuvaks.

Koolikultuuri kujundamisel ja hoidmisel on mitmeid väljakutseid, mis ulatuvad koolipere omavahelisest koostööst kuni kaasaegsete õpetamismeetodite rakendamiseni välja.

Intervjueeritute hinnangul on suurimaks probleemiks **vananev õpetajaskond aegunud väärtushinnangutega**, mis ei ole ainuüksi Läänemaa spetsiifiline murekoht, vaid esineb kõikjal üle Eesti. See toob kaasa õpetajate suureneva koormuse, aga esitab ka täiendavaid väljakutseid uue põlvkonna lapsevanemate ja õpilaste vajaduste ning ootuste osas. Õpetajad vajaksid täiendkoolitusi, et mõista ja kohaneda tänapäevaste arusaamade ja normidega, kuna eelmiste põlvkondade õppemeetodid ei pruugi olla enam ajakohased ja tänapäeva ühiskonda sobivad.

*„Ma ei tea, kas see on väljakutse, aga õpetajaskond vananeb. Ja tulevad peale noored lapsevanemad ja õpilased, kes pole sellised, kes olid 10-20 aastat tagasi. Siin tuleb mõelda, kuidas kokkuleppeid sõlmida erinevate osapoolte vahel, et need päriselus tööle hakkaks.“
(Koolijuhid, algkool)*

„Minul on keskmine vanus. Ma tahaks tasakaalu, aga mul ei ole praegu tasakaalu. Arusaamade küsimus. „Meil on eluaeg nii olnud, miks me ei või nii teha?“ See lause ajab mul karva turri, ausalt öeldes.“ (Koolijuhid, põhikool, sh HEV)

„Väljakutseteks on samuti see, meil on erinevatest generatsioonidest õpetajad. Mõnele tuleb selgitada, et pole nii, et „mina ütlen, kuidas asjad on ja nii on“. Me liigume sinna suunas, et kuulame erinevad pooled ära ja leiame parima lahenduse. Mõne lapsevanemaga sama, et pörkume, meie põhimõte on, et räägime, kuulame. Kutsume kooli ta. Kommunikatsioon on väga oluline. See, mis toimis 30 aastat tagasi, ei tööta enam täna.“ (Koolijuhid, keskkool/gümnaasium)

Ehkki koolikultuuri parendamise seisukohast vajaksid koolid hädasti uusi õpetajaid, ei ole nooremaid ja/või tänapäevaste põhimõtete ja õpetamismeetoditega õpetajaid tööturult lihtne leida. Nii on ka koolijuhtidel keerulisem loobuda olemasolevatest õpetajatest, kes parema koolikultuuri mõttes kollektiivi enam ei sobitu, nt õpetajad, kes on kolleegide suhtes kriitilised või käituvad õpilaste suhtes ebaeetiliselt – alandades õpilast klassikaaslaste ees, arutades omavahel õpilaste hindeid, tõstes häält või meelega alandades õpitulemusi. Need probleemid kajastusid nii lapsevanemate kui õpilastega ja õpetajatega läbiviidud intervjuudes. Probleemidega mitte tegelemine kooli juhtkonna poolt riivab aga koolipere teiste liikmete õiglustunnet, eelkõige õpilaste ja teiste õpetajate puhul, mistõttu mõni õpilane võib õpetaja ebasobiva käitumise tõttu ka kooli vahetada.

„Jällegi teada-tuntud probleem – pole kaadrit. See on kõige põhilisem, kui sinna saaks panustada, et tuleks rohkem uue suhtumisega noori, siis hakkaks ka see koolikultuur paremuse suunas muutuma.“ (Lapsevanemad, põhikool)

„Värsket verd on alati vaja. Me oleme väga rõõmsad kui me saame mõne noore inimese siia tööle, et siis on kohe näha, et midagi hakkab nagu teistes ka muutuma. Kui tema on eestvedaja, osaleb igal pool, siis teine kõrval hakkab ka vaatama, et ma peaks ka rohkem panustama.“ (Koolijuhid, põhikool, sh HEV)

„Võib-olla osad sellised vanemad õpetajad, ma olen ka kuulnud, et käivad õpetajate toas, et „See sai selle hinde ja see sai selle hinde“. Mis minu meelest ei ole väga normaalne, et õpetajad omavahel õpilaste hindeid arutavad. Selles mõttes, ma ei tea, keegi sai matemaatikas kahe, siis mis see eesti keele või muusikaõpetaja asi on.“ (Õpilased, põhikool)

„Üks õpetaja tunnis söimab õpilasi, et te saate alles siis aru, kui ma teid söiman. Meil on mitu õpilast sellepärast ära läinud. Me alustasime see aasta klassi 15-16 inimesega ja praegu meid on järel 11 õpilast ja nii palju kui ma teistelt olen kuulnud, siis enamik on ära läinud (aine nimetus) õpetaja pärast. Ja minu meelest see peaks olema see hetk, mis peaks lööma koolijuhtkonnal tulukese nagu põlema. Et kui nii palju õpilasi ära läheb, et siis peab mingi probleem olema, aga selles mõttes, ikka veel ei tehta mitte midagi.“ (Õpilased, põhikool)

Uute nooremate õpetajate leidmine ning nende motiveerimine valmistab aga suuri raskusi, eriti maapiirkondades. Selle probleemi lahendamiseks on pakutud erinevaid lahendusi, sealhulgas elamispinna ja lisatasude pakkumist õpetajatele, kuid probleem püsib endiselt.

„Kuskilt tuleb leida süsteem, et noored tuleks kooli. Mina arvan,, et meil on koolides väga tore õpetada ja tore on olla ja koolid on ägedad, aga iga inimene väsis kui ta peab väga palju olema koolis, peab asendama, võtma väga palju koormust. Ehk siis kuna on totaalne õpetajate puudus.“ (Õpetajad, keskkool/gümnaasium)

Praeguste õpetajate motiveerimine ja hoidmine on läbiv väljakutse nii koolijuhtide kui õpetajate seisukohalt, eriti kui töötasud ja -tingimused ei vasta enam tänapäevastele ootustele. Õpetajate rahulolu ja töötingimuste parandamine aitaks ennetada õpetajate nõ läbipõlemist, koolist lahkumist ja tagada õpetamise hea kvaliteedi. Küll aga on õpetaja töös igapäevaselt palju pingeid, mis kulutavad väärtuslikku tööaega ja võtavad õpetajalt palju energiat, nt erinevate konfliktide lahendamine. Tänapäeva **ühiskonnas sekkub ka lapsevanem aina rohkem** kooli igapäevaellu, mis võib pedagoogidele ja teistele lapsevanematele keeruline olla. Oluline on leida viisid, kuidas lapsevanemaid kaasata ilma neid maha surumata ning luua kokkulepped konfliktide lahendamiseks ja konstruktiivseks koostööks. Konfliktide ja ootuste juhtimine nõuab tugevat koolikultuuri ja oskusi. Samas lapsevanema sekkumisest suurema probleemina nähakse **lapsevanemate passiivsust ja vähest osalust koolielus**. Enamasti piirdub lapsevanema osalemine pigem nõ kohustuslike tegevustega, nt laste transportimine, lastevanemate koosolekul osalemine jms. Mitmed koolid on hädas vanemate suurema kaasamisega, kuivõrd osapoolte tihedam läbi käimine parandaks olulisel määral konfliktisituatsioonide lahendamist ja üldisemalt koolikultuuri. Intervjuudes osalenud õpetajad on nõrдинud, et lapsevanemad ei tule kohale ja ei tunne huvi kooliürituste vastu, kus nende lapsel on oluline roll. Sellega jätavad nad end ilma

võimalusest näha, kuidas nende laps koolikeskkonnas ja keerulisemates olukordades hakkama saab.

„Lapsevanemaid tahaks ikka kooli, aga nagu siit on kogu aeg läbi jooksnud, et me ei ole suutnud välja mõelda, mismoodi saaks neid lapsevanemaid rohkem kaasata meie maja tegemistesse. See, et nad tuleksid, oleksid osa meie koolielust.“ (Õpetajad, põhikool, sh HEV)

Õpetajate hinnangul on probleemiks ka **õpilaste langenud õpimotivatsioon ning teismeliste igapäevane võitlus autoriteedi ja reeglite vastu**. Põhikoolis esineb ka rohkem käitumisprobleeme HEV õpilastega ja tunni korrarikumist. Õpetajad peavad enda sõnul jääma järjekindlaks oma nõudmistes ja ootustes, mis on nende jaoks pideva vastuseisu taustal üsna koormav.

Esineb ka erinevaid arvamusi, kuidas **kaasav haridus** peaks toimima, kes toetavad kaasavat haridust ja kes eelistavad erikooli keerulistele lastele. Lapsevanemate hinnangul on põhikoolis õpetajatel sageli raske tundi anda just HEV õpilaste tõttu, kellele nende sõnul pööratakse liiga palju tähelepanu, mistõttu nõ tavaõpilaste õpetamine võib jääda tagaplaanile. Ka üks KOVi esindaja tõid välja, et juba on näha erinevate probleemide süvenemist, kui klassis ei toetata kõiki lapsi võrdselt või kui erilisust liigselt rõhutatakse. KOVi esindaja hinnangul peab koolikultuur tagama ühtlase tähelepanu jaotumise kõikidele lastele.

„Arvamusi selles osa, milline on kaasav haridus ja kuidas see toimida võiks, on erinevaid. Ja on siis leerid, kes kaasavat haridust mõistavad ja püüavad rakendada ja siis on need, kes igatsevad taga aegu, kus keerulistel lastel olid erikoolid.“ (KOV)

Tundides mitte kaasa tegemist või lausa tundidesse mitte ilmumist esineb ka keskkoolis/gümnaasiumis. Samas on **distsipliini hoidmisel suur roll ka õpetajal**, kes peaks ennast kehtestama iga uue klassiga juba kooliaasta alguses ning kellele peaksid olema antud meetodilised tööriistad, kuidas tunni andmisega hakkama saada. Vastasel juhul muutub igapäevatöö õpetajale liiga kurnavaks ning võib tipneda läbipõlemisega.

„Minul see neljas klass saab kehalise kasvatuse koos viiendaga /.../ Ja kui meil tuli uus kehalise kasvatuse õpetaja, siis minu laps, kes üldiselt väga ei kommenteeri kodus, siis ta tuli ja oli väga lõõdud, et ta ei saa aru, mis sellel viiendal klassil viga on, et nii normaalne õpetaja on. Ehk siis teda tegelikult ka häirib see teiste õpilaste käitumise teema.“ (Lapsevanemad, põhikool, sh HEV)

„Minu meelest õpetajal on üliiraske seal koolis. Selles mõttes, et selle sumina ja kära ja müra ja ma ei tea, mis asja sees, seda õppimist suudab ka teha.“ (Lapsevanemad, põhikool, sh HEV)

„Kindlasti kooli olukorda saaks parandada, kui oleks mingisugused sellised step by step käsulauad, et vot sellisel korral kui on selline probleem, siis võib nii käituda ja et siis lapsevanemad neid teaks, et siis õpetaja neid teaks ja lapsed teaks ka. Praegu meil on enamik selline Waldorf kool, et vabakasvatuse lapsed, vabakasvatuse kool ja järjest enam me sinnapoolse lähme. Et Waldorf kooli pidada selleks peavad olema erilised lapsevanemad ja erilised õpetajad, aga meil neid õpetajaid ei ole siin Waldorf kooli põhimõttega, meil on ikkagi tavakooli põhimõttega. Ma kardan, et meil hakkavad siin õpetajad läbi põlema.“ (Lapsevanemad, põhikool, sh HEV)

„Koolis seistakse pigem nende laste eest, kellel on see ja see probleem või see ja see lugu. Kui et tava, normaalsete laste õiguste eest seista, see pole tasakaalus.“ (Lapsevanemad, põhikool)

*„See algab kohe kooli alguses enda kehtestamisest, kui Sa kohe alguses mõtled, et uus klass, oled leebe selline, et ma tahan olla see lemmikõpetaja, siis õpilased juba saavad aru, et sealt on lihtne läbi saada ja on õpetajaid, kes on ranged ja nad meeldivad kõigile. Nad suudavad tunnis distsipliini ja vaikust hoida, aga samas olla ka õpilastele meeldivad. See ei olegi lihtne ja see hästi palju oleneb õpetaja isiksusest ka, aga võib-olla see, et kohe alguses, kuidagi kutsuda rohkem korrale ja näidata, milline see tema tunni ülesehitus peab olema. Kui Sa oled juba lasknud aasta-kaks, nii et kõik teevad, mis tahavad, ega siis ei muudagi enam midagi tunnis.“
(Õpilased, keskkool/gümnaasium)*

Kuigi **õpilastevahelist koolikiusu** esineb kõikides kooliastmetes, kas siis kooli sees või väljaspool kooli, sh virtuaalmaailmas, siis teravamalt kerkib teema esile põhikoolis, kus see mõjutab ennekõike õpilaste heaolu ja koolikultuuri olulisel määral. Teemaga on kahtlemata keeruline tegeleda, kuid probleeme vältides võivad need veelgi süveneda. Mitmetes Läänemaa koolides on kasutusel Kiusamise Vaba (KiVa) programm, mille rakendamine ilmselt mingil määral ennetab probleemide esile kerkimist, kuid ei ole suutnud seda päriselt välja juurida.

„Koolikiusamise kohapealt, kui meie lapsed tulid põhikooli, kui me siia kolisime, siis seal oli ka koolilehel, et kiusamisevaba kool, aga kohe üks meie lastest sattus tugeva koolikiusamise alla. Minu esimene sõnum oli, et kool ei vasta sellele, millena ta end reklaamib, see ei ole koolikiusu vaba. Tegelikult on koolikiusu põhikoolis päris palju. Aga sellega ei taheta või ei suudeta tegeleda.“ (Lapsevanemad, põhikool)

*„Oli mingi periood, kes lapsed ei julgenud koolis WC-des käia ehk siis neid probleeme on ja eks nendel lastel on see taluvuspiir erinev. Kui minu omad käivad ja kehitavad õlgu, et neid ei sega, siis võib-olla on neid, kes ei tule selles toime ja ei peakski tulema toime sellises olukorras.“
(Lapsevanemad, põhikool, sh HEV)*

Eelkõige õpilased ja lapsevanemad tõid ühe probleemkohana välja **igavad koolitunnid**, mis ei motiveeri õpilasi tunnis kaasa tegema, mistõttu on õppematerjali keeruline omandada ning hilisem kodutööde ja kontrolltööde maht on õpilase jaoks suurem. Ka õpetajatega läbiviidud intervjuudest selgus, et õpetajad sooviksid läbiviidavaid tunde mitmekesistada, kuid selleks puuduvad ajalised ressursid ning täiendav töö tuleks juba isiklikust ajast. Suur abi võiks siin olla abiõpetajatest, kes saaksid aidata õppematerjalide loomisega, et koolitunde rohkem elavdada.

„Võib-olla, et õpetajad teeksid mitmekülgsemaid tunde ja kuulaksid ära õpilased, et mida nemad tahavad teha ja kuidagi õppimist lõbusamaks muuta, et oleks motivatsiooni õppida. Ja võib-olla ka see, et kui on mingi teema, millest kiiremad saavad väga kiiresti aru, siis võikski kiirematele õpilastele mõelda lisaülesandeid ja siis võib-olla rohkem tegeleda nendega, kellel võtab siis kauem aega, et mingit teemat mõista.“ (Õpilased, põhikool)

„Ma usun, millest oleks kasu, mis tundub, mida on vähe, on neid erinevate õpioskuste õpetamist ja kasutada erinevaid viise, kuidas teha grupitöid ja kodus grupitöösid ja referaati ja uurimistöid, neid on ju sada miljonit, esseede kirjutamisi, mis iganes võimalusi on, neid saab ju teha üsna väikesest peale. Aga nagu ma ütlen, õpetajate roll on hetkel üldse seal koolis ellu jääda. Et ma

*nagu ei teagi, kas see on natukene palju paluda neilt, et midagi juurde hakata sisse tooma.“
(Lapsevanemad, põhikool, sh HEV)*

Õpetajate töö kergendamiseks on koolides olemas **abiõpetajad ja erinevad tugispetsialistid**, nt psühholoogid, sotsiaalpsühholoogid, eripedagoogid, logopeedid jne, kuid **enamasti on nad tööl väga väikese koormusega**. Neist kõigist on õpetajate sõnul väga palju abi, kuid neid võiks koolitöösse ja õpetaja töökoormuse vähendamise eesmärgil veelgi rohkem kaasata. Tänu abiõpetajatele oleks võimalik panustada rohkem tunni sisusse ja muuta koolitunnid õpilaste jaoks huvitavamaks, hetkel on õpetajatel küll erinevaid ideid, kuid sageli jäävad mõtted ajapuuduse tõttu realiseerimata.

Viimase aja suureks probleemiks on kujunenud niigi abiõpetajate ja tugispetsialistide vähese ressursi suunamine **Ukrainast saabunud sõjapõgenikest kooliõpilaste ja mujalt välismaalt saabunud laste abistamisele**, mistõttu õpetajate hinnangul Eesti lapsed saavad, kas oluliselt vähem abi või jäävad tugiõpetajate süsteemist hoopis välja. Mitmed õpetajad leidsid, et parim lahendus muukeelsete õpilaste kohanemise seisukohast oleks pakkuda vähemalt aasta aega eesti keele õpet, et nii lastel oleks lihtsam liituda meie haridussüsteemiga, aga ka meie süsteemile oleks väiksem koormus ning õpetajad saaksid paremini keskenduda oma aine andmisele.

„Tugispetsialistidele võiks rohkem aega olla, aga see on selline fantaasiamaailm, et seda ei saa aidata, ei kohalik omavalitsus ega riik hetkel, et meil käib psühholoog ainult ühe korra nädalas. Seda on ilmselgelt vähe.“ (Õpetajad, põhikool, sh HEV)

„Ma saan aru, et see on üle Eesti murekoht, ma tulen siis Ukraina või teist keelt kõnelevate laste teema juurde. Mina keele õpetajana, mul oli kogu aeg see tunne, et kohutavalt vale on minu tundi visata last, kes sisuliselt ei suuda oma nimegi öelda, ei saa aru mitte ühestki küsimusest ja visata siis tundi nende laste juurde, kes on võib-olla kuus aastat õppinud inglise keelt neli tundi nädalas, et küll ta hakkab rääkima. Mul oli sees kogu aeg see tunne, et neil oleks vaja seda, et nad esimese aasta lihtsalt õpivad eesti keelt ja tegelikult nii palju kui on neid koolitusi, siis seal ka just öeldi, et esimene aasta peaks olema see, kui nad õpivad eesti keelt. Et neil ei olegi mõtet minna sinna ainetundi, et vahet pole, on see matemaatika või loodusõpetus või ajalugu, et kui ta ikka ei saa ühestki sõnast aru, siis ta reaalselt lülitabki ennast välja.“ (Õpetajad, algkool)

Läbiviidud intervjuudest selgus, et paljude Läänemaa koolide õpetajate jaoks on olulisel kohal **eneseareng**. Samuti on koolielus palju teemasid, mille osas õpetajad vajavadki koolitamist. Koolitustel osalemine toimub aga tööajast ning sageli tundide läbiviimise arvelt, mistõttu peavad õpetajad **üksteist koolituste ajal asendama** ja ei saa ka koos samal ajal koolitustel käia. Kuigi lapsevanemad on igati selle poolt, et õpetajad omandaksid uusi teadmisi ja oskusi, siis murelikuks teeb tundide asendamine, kuna puudub kindlustunne, et asendaja suudab materjali edasi anda sama professionaalselt kui õpilaste oma õpetaja. Siinkohal pakkusid lapsevanemad välja, et maakonnas või KOVis peaks olema parem asendusõpetajate süsteem, et tundide kvaliteet püsiks kõrge ka asenduste ajal.

„Asendustega seonduvalt. Kui Läänemaa tahab maakondlikult teada, kuidas aidata, siis võiks ju luua, kas vallapõhiselt või kuidagi... on suuremates koolides täiesti asendusõpetajad olemas. Kui mu kolleeg läheb koolitusele, siis see ei too kaasa mulle lisakoormust ja samal ajal kui mina

lähem koolitusele, siis ma tean, et mul on pädev asendusõpetaja, kellele ma jätan materjali, mille pealt ta teeb lastele selgeks, ehk siis ei jää ka lapsed maha minu koolituse pärast ja kõik toimib edasi.“ (Lapsevanemad, põhikool, sh HEV)

Õpetajad on ühe probleemkohana välja toonud **laste ja noorte vaimse tervise halvenemise**, mis on seotud suuresti nutitelefonide kasutamise ja õpilastele atraktiivse virtuaalmaailmaga, mis pakuvad õpilastele kiiret heaolutunnet, kuid pärsivad laste ja noorte keskendumisvõimet. Ühe ettepanekuna koolikultuuri parandamiseks ja mida osad koolid juba oma koolielus rakendavad, on tundide ajal mobiiltelefonidest loobumine. Ka vaimse terviseteemadega tegelemiseks oleks koolidel vaja, et koolipsühholoog oleks majas alati olemas, paraku paljudes koolides käib psühholoog koolis üks-kaks korda nädalas.

„Ma arvan, et vaimne tervis, õpilaste vaimne tervis on probleemiks. See on viimaste aastate jooksul hakanud lagunema. Sotsiaalpedagoog käib meil igapäevaselt majas. Ma ei oska isegi öelda, mida siin teha saaks. No ja täpselt ei saa interneti sulgeda ja me ei lähe ju koju ka. /.../ See on see internetimaailm, tohutu infotulv, mis sealt tuleb, see 15 sekundit, mis on video pikkuseks ju, et Su aju ei suuda tööle hakata, analüüsima hakata, vaatab selle ära. Aga, et miks ei ole noored enam Facebookis? Seal on videod ja asjad liiga pikad. Miks on Tiktok, sellepärast, et need asjad on lühikesed ja see infotulv, mis tuleb, seda meie piirata ei saa ja see rikub ära ka selle lapse vaimumaailma. Eks seal on selline kurvem pool.“ (Õpetajad, põhikool, sh HEV)

„Ma pakuks veel ühe variandi välja, mis koolikultuuri aitaks paremuse poole muuta, on see kui hommikul laps tuleb kooli, siis ta poetab oma telefoni sinna kuskile kappi ja kui ta läheb koolist koju, siis ta võtab selle kaasa. Telefonid on ka ühed kurjajuured, mis ei lase neid tunde läbi viia.“ (Lapsevanemad, põhikool, sh HEV)

Noori mõjutavad ka **erinevad ühiskondlikud tendentsid**, millega koolid peavad olema hästi kursis, et õpilast mõista ja teada, kuidas ühes või teises olukorras käituda.

„Minul on kohati selline tunne, et siin tuleks ühiskonnast alustada, et kui siin ühiskonnas ja uudistes mingid uued liikumised pihta hakkavad, siis see jõuab ju ka ikkagi kooli välja ja kõik need õigused. Et kui koolis, isegi kui kõik toimib, siis ühel hetkel avastad, et mis nüüd, kas oleme kõik veganid või nüüd oleme kõik sootud, et see on nagu hästi keeruline.“ (Õpetajad, põhikool, sh HEV)

Nii õpetajate kui õpilastega läbi viidud intervjuudes käis läbi ka **koolitundide algusaja ning sellega seonduva õpilaste piisava uneaja teema**. Kooli positiivse õhkkonna loomise seisukohas on ülimalt oluline, et õpilased oleksid koolipäevaks välja puhunud ning heas tujus. Paraku näevad nii õpilased kui õpetajad, et õpilased on koolis sageli väsinud ja seetõttu ka halvas tujus. Teema on küll oluline, kuid lapsevanemate kaasamine diskussiooni on olnud raske (nt leige osavõtt uneksperti Kene Verniku loengust), kuna eriti maapiirkondades võib õpilaste transportimine kooli osutada üsna keeruliseks (puuduvad sobivad bussiliinid, ebasobivad bussiajad) ja sõltuda suuresti, sellest mis kellaks lapsevanem peab tööle jõudma. Mistõttu on osad lapsed juba märksa varem enne tundide algust koolimajas.

Erinevad uuringus osalenud osapooled olid nõus, et igasugune väljaspool klassiruumi õppimine ja ühisüritused toetavad koolikultuuri, kuid paraku **ei ole koolidel selleks alati vajalikke**

ressursse ning lapsevanematelt ei saa ka pidevalt raha küsida. Täiendavate rahaliste vahenditega saaks muuta ka muidu igavamad tunnid õpilaste jaoks huvitavamaks, käies õppereisidel ja muuseumites, kasutades tänapäevaseid õppevahendeid ja rohkem arvuteid. Tekiks võimalus jätkata üritustega või korraldada rohkem huvitavaid tegevusi, mis toovad koolipere rohkem kokku.

„Võib-olla käia rohkem väljasõitudel, võib-olla õpib kuidagi teistmoodi ja jääb kuidagi paremini meelde. Et mäletad käisin seal ja seal õppisin ma seda.“ (Õpilased, põhikool)

„Samas meie kool väga toetab neid minemisi, aga see rahakott ju pitsitab igalt poolt. Justkui riiklikus õppekavas ka öeldakse, et peaks inglise keeles käima seal ja seal, samas me ei tohi lastevanematelt raha küsida. Tegelikult see peaks tulema kõrgemalt poolt, et me saaks käia koolist väljas, et muidugi siin pargis me saame käia, maja ees saame käia, aga kui meil on vaja juba bussiraha ja bussi hinnad on nagu on, siis see on väikelinna ja maakoha probleem, Tallinna koolidel ei ole mingit muret, kõik muuseumid ja asjad on käe-jala juures. Tegelikult mõned asjad jäävad sinna raha taha, et ei saa lihtsalt.“ (Õpetajad, algkool)

„Väga õige on sõna raha, mis avaks nii mõnegi võimaluse lapsel toimetada. Siis saaks võib-olla neid vahvaid õppevahendeid, et ei peaks seda ise tegema. Mida uksest ja aknast kooli postkasti potsatab. Et see motiveeriks ka kindlasti, aga siin on jah, et mina võin ju tahta. /.../ võib-olla tõesti enda põlve otsas valmis teha, aga see on minu aeg ja kulu, et kui mul on teisi töid ka veel teha /.../ Mõtlen, et direktor ju teab, et neid asju on vaja, aga meil ei ole mitte kuskilt seda raha võtta ka kahjuks.“ (Õpetajad, põhikool, sh HEV)

„Arvutipark on meil koolis väga napp ja meil ei jagu arvuteid ja me peame valmistama õpilasi ette ju eksamiteks, mis kunagi tulevad arvuti tagant, et see kõik muidugi piirab siin seda vabadust.“ (Õpetajad, põhikool, sh HEV)

Tugeva koolikultuuri kujunemist soodustavad erinevad ühisüritused ja koolipere omavaheline koostöö ja suhtlus. Küll aga mängivad siin olulist rolli **kooli füüsilised ruumid**. Kui koolimaja ei soodusta üksteisega läbikäimist, kõik koolipere liikmed ei mahu füüsiliselt ühte ruumi ära, koolis valitseb kõva lärm, siis on positiivset koolikultuuri ka keerulisem kujundada.

„Teine asi muidugi on see, et meie uus koolimaja ei võimalda meil lihtsalt kogu kooli kokku kutsuda, et aktused meil toimuvad ka veebis nüüd, et me ei mahu kõik korraga sinna ühte ruumi.“ (Õpetajad, põhikool, sh HEV)

„Kui me räägime omavahelistest suhtlustest, siis kuna meil õpetajaid on nii palju ja osaliselt mõni töötab ka teises majas. Liikumine on õpetajatel täiesti eraldi, meie selle suure peamajaga haakume väga vähe, siis meil puudub arusaam, mis seal peamajas tegelikult toimub.“ (Õpetajad, põhikool, sh HEV)

2. Tabel 2. Erinevate kooliga seotud osapoolte peamised väljakutsed või murekohad seoses koolikultuuriga.

PROBLEEMI MAININUD OSAPOOL	MAINITUD VÄLJAKUTSED
Koolijuhid	▪ Vananev õpetajaskond - vajadus nooremate õpetajate järele ▪ Noorte õpetajate puudus - keeruline pakkuda sobivat motivatsioonipaketti ▪ Olemasolevate õpetajate hoidmine - kasvav töökoormus, sageli keerulised töötingimused ▪ Kogukonna ja vanemate aktiivsem kaasamine – vanemate leige huvi koolielu vastu ▪ Vanemate sekkumine kooliellu – ootustega tegelemine ▪ Õpetajate koostöö tugevdamine ▪ Õppeainete lõiming ▪ Tänapäeva õpilaste ja lapsevanemate vajadustega sammu pidamine ▪ Muutustega kohanemine - koolipere vastuseis muutustele ▪ Täiendavad probleemid õpilaskodude lastega ja internaadis elavate lastega
Õpetajad	▪ Vananev õpetajaskond, iganenud mõttemallid - keeruline koostööd teha ▪ Tänapäeva noorte vajadustega sammu pidamine – igavad koolitunnid ▪ Õpilaste vaimne tervis - internetimaailm ja tohutu infotulv ▪ Muutustega kohanemine ▪ Probleemaatiliste noortega tegelemine ▪ Vanemate kaasamine – vanemate leige huvi koolielu vastu ▪ Õpetajate austamine ühiskonnas ▪ Õppeainete lõiming ▪ Koolist puudumiste kasvav trend - mureks HEV koordinaatoritele ja juhtkonnale, ei pruugi saada kontakti ka lapsevanemaga ▪ Tugipersonali puudus HEV õpilastega tegelemiseks ▪ Ukraina ja teiste muukeelsete laste paigutamine tavaklassi ilma eelneva eesti keele õppeta ▪ Tugipersonali puudus ukraina ja teiste muukeelsete lastega tegelemiseks ▪ Suur töökoormus - puudus abiõpetajatest ▪ Ressursside puudus, nii õppematerjalide kui õppereiside tarvis (muuseumid kaugel, vajalik tasuline transport) ▪ Napp arvutipark – eriti arvestades, et tulevikus tulevad eksamid arvutis ▪ Koolieluks sobimatud ruumid - kõik õpetajad ei puutu omavahel kokku, vähe ruumi nt aktuste läbiviimiseks, müra, mis väsitab ▪ Koolitundide algus ei arvesta alati laste ja noorte unevajadustega

	▪ Ühiskondlikud tendentsid, nt veganid ja sootud inimesed
KOV	▪ Vanemate kaasamine ▪ Õpetamiskultuuride ühtlustamine ▪ Kaasava hariduse juurutamine ▪ Kriisiolukordadeks toimetuleku ettevalmistus
Õpilased	▪ Rohkem usaldust juhtkonnalt tegevusi läbi viia (põhikool) ▪ Koolikius, sh väljaspool koolimaja, sh virtuaalselt ▪ Ebaeetiline käitumine õpetajate poolt – hinnete alandamine, õpilaste taga rääkimine, alandamine klassi ees ▪ Õpetajate kehv omavaheline läbi saamine ▪ Õpetajate poolne passiivsus ühisüritustel osalemisel ▪ Ükslused ja igavad tunnid ▪ Õpetajate ja õpilaste kehvad omavahelised suhted ▪ Koolitundide algus ei arvesta alati laste ja noorte unevajadustega
Lapsevanemad	▪ Koolikius ▪ Vananev õpetajaskond ▪ Distsipliini pidamine ja raskused tunni läbiviimisega ▪ Vanemate kaasamine ei ole piisav ▪ Liigne tähelepanu HEV õpilastele, nõ tavaõpilased võivad jääda tagaplaanile ▪ Huvijuhi väike koormus – õpetajatele suurem koormus ürituste läbi viimisel ▪ Segased ajad kooli juhtimises - uus juhtkond

4.1.7 Ootused koolile ja koolijuhile

Tugeva koolikultuuriga koolides on koolijuht isikuna ja oma tegevusega kooliperele hästi nähtav, austatud ja hinnatud. Kõikidel koolipere liikmetel on koolijuhile omad ootused ning kui koolikultuuris esineb vajakajäämisi vaadatakse esmajoones koolijuhi poole. Kuid ka koolijuhid vajavad tuge ja siin on abiks ühised koosviibimised, nt väljasõidud ja koolitused, kus on võimalik oma kogemusi teiste koolijuhtidega vahetada. KOVi poolne huvi kooli ja selle tegemiste vastu on samuti olulised, kuna koolijuht on oma tegevusega käepikenduseks KOVile, kes saab koolikultuuri arendamisse oma panuse anda.

„Mina enda jaoks, koolijuhina, pean hästi oluliseks seda, et me, Läänemaa koolijuhid, käime koos ja saame oma muresid ja rõõme jagada. See ei ole mitte kirumiseks, vaid päriselt ka.

Tegelikult me oleme ju üks kogukond, Läänemaa ju on nagu ta on, lapsed on meil nagu pearaha. Meid on hästi palju liitnud meie ühistel väljasõitudel ja koolitustel. Just see samagi, et lähemegi välja ja tegelikult on meil mured ja rõõmud kõigil ühesugused. Midagi väga uut kellelgi ei ole, lihtsalt nüanssidega, kuidas kellel ja mismoodi. Ma tõsiselt ootan selliseid väljasõite kohtumisi, koolitusi. Et see ka korraks lööb silma särama. Isegi kui siin kohapeal olles on korraks „mott“ maas. Lihtsalt tore on jälle kokku saada. Eelmine nädal oli Haapsalu linna algkooli

sünnipäev, lähedki, kasvõi see tund aega, see lihtsalt annab nii palju. Koosolemised, kokkusaamised on hästi olulised.“ (Koolijuhid, põhikool, sh HEV)

„See on nüüd natukene hierarhiline, aga midagi pole teha. Kui õpetaja on lapsele kõige lähemal, siis õpetajale on kõige lähemal direktor, kes hoiab, kaitseb, tugib, siis olgem ausad, et me ka ei jõua kõikide Haapsalu linna õpetajateni, vaid pigem on see koht, kuidas me tugime oma direktoreid, kuidas me tugime oma tugitöotajaid, et nad saaksid omakorda tugida.“ (KOV)

Uuringus osalenud koolijuhid tajuvad selgelt oma rolli koolikultuuri kujundamisel. Nende sõnul korjavad nad hea meelega igakülgset tagasisidet koostöövestlustelt, arenguveestlustelt või hoolekogult. Koolijuhtide hinnangul on kõige tähtsam olla olemas, kuulata, märgata, hoolida ja mõista. Samuti on oluline olla eeskujuks, kui ollakse milleski kokku leppinud, siis kõik osapooled peavad nendest kokkulepetest ka kinni pidama. Mõnikord peab koolijuht tegema ka ebapopulaarseid otsuseid, vaatamata sellele, et uusi õpetajaid on keeruline leida, nt kui keegi ei sobitu koolikeskkonda, siis tuleb kõigi vastu aus olla ja seda ka tunnistada.

„(Kuidas saab koolijuht eeskujuks olla koolipererele?) Olen siin ja olen olemas ja saan aru, et see on minu roll.“ (Koolijuhid, algkool)

„(Kuidas saab koolijuht eeskujuks olla koolipererele?) Särada ja olla normaalne.“ (Koolijuhid, gümnaasium)

„Ma julgen seda ka välja öelda, et üks tõrvatilk võib ära rikkuda terve meepoti. Kui ikkagi inimene tunneb ennast rahuolematult ja ma koolijuhina näen, et ta ei sobitu lihtsalt sinna keskkonda, siis ma ei saa teda lihtsalt hoida sellepärast, et õpetajate põud on. See on koolikultuuri kohapealt hästi oluline.“ (Koolijuhid, põhikool)

Koolijuhi märkimisväärset rolli kooli kultuuri kujundamises, isiklikku eeskujuga ja aktiivsust koolielu edendamisel rõhutasid nii õpetajad, õpilased kui lapsevanemad. Õpetajate peamised ootused koolijuhile on usaldus, kaasamine ja see, et koolijuht on ise kooli igapäevastes tegevustes aktiivne. Kui koolijuht võtab ühistest üritustest osa, annab see kollektiivile signaali, et juht on kaasatud, huvitatud ja valmis panustama ja kogema sama, mida ülejäänud koolipereregi. Oluline on, et koolijuht selgitaks oma seisukohti ning küsiks õpetajate arvamust. Samuti on oluline, kuidas koolijuht oma mõtteid edastab ja kommunikeerib. Juhtkonnal peab olema valmisolek ära kuulata ja arvestada teiste arvamusega.

„Tuleb usaldada õpetajaid ja siis saab tehtud asjad. Juhtkonnal peab olema oma visioon ja võimekus see visiooni arusaadavaks teha.“ (Õpetajad, põhikool)

„Mina olen täiesti nõus sellega, et senikaua kuni koolijuht kuulab ära oma töötaja või õpilase probleemi, ta kuulab, ta mõistab ja saab aru, et siis on nagu kõik okei. Aga mul ei ole teistsuguseid kogemusi, et võib-olla kuskil mujal on, aga see koostöö, mis võiks olla igapäevane, ikkagi mitte nii, et direktor tuleb ainult koosolekule kohale ja lööb mingid punktid ette ja kõik.“ (Õpetajad, põhikool, sh HEV)

„Minu meelest on oluline ka see, et direktor on meeskonna osa, ta on pildis, võtab üritustest osa. Olen töötanud koolis, kus direktor ei võtnud osa, ta on siis kaugel, ei taju sama, mida tajub

kollektiiv. Et direktor oleks ikka igapäeva elus olemas ja inimeste seas, siis ta oskab ka panustada asjadesse, mida igapäevaselt vajatakse.“ (Õpetajad, keskkool/gümnaasium)

Üldjoontes olid õpetajad koolijuhil tegevusega rahul ja ei teinud erilisi ettepanekuid, mida peaks tulevikus kindlasti muutma. Paar õpetajat tõi välja, et kuna koolijuhil on rohkem võimu, siis teatud olukordades tuleks olla otsustavam. Ühe kooli õpetaja tõi välja, et koolijuht peaks kindlasti sekkuma olukordades, kus õpetajad ei ole oma käitumisega õpilastele eeskujuks ja mis omakorda mõjub koolikultuurile kahjustavalt. Samuti üksikutes olukordades, mis vajavad kiiret otsustamist, hinnatakse koolijuhtide puhul veidi karmikäelisemat juhtimist.

„Võib-olla märgata neid kõrvalekaldeid, näiteks igapäevases suhtluses ja mis ei ole eeskujuks õpilastele ja kui on üle piiri mindud, siis teha ikkagi noomitus. Võib-olla see paneb siis õpetajad märkama, et võib-olla muidu tunnevad liiga vabalt ennast. Et kui keegi ei reageeri, siis muudkui jätkub ja jätkub selline tegevus. Võib-olla rohkem märgata ja tunnustada, mis on hästi ja selles mõttes jätkata niimoodi.“ (Õpetajad, algkool)

„Vahel harva direktor ütleb, et „vaat ma olen direktor ja mina otsustan, et me teeme nii eks ju“. Aga seda on ka korra või kaks aastas mingi asja puhul, et hoida kõigi aega kokku. Et kui on vaja ära teha, siis on vaja ära teha. Pigem jah, see koolikultuur on see väljastpoolt, see vanemad ja võib-olla mitte nii hästi toimivad pered, kelle laste olek või käitumine siin majas mõjutavad negatiivselt (koolikultuur). Aga kas ja kui palju meie muuta saame, see on ikkagi väga väheldane.“ (Õpetajad, algkool)

Ühe praktilise ootusena koolijuhile toodi välja personaalsema kooli kodulehekülje loomine.

„No sügisel oli meil see maakonna õpetajate selline kokkusaamine - konverents. Seal räägiti oma kooli kodulehe sellisest kujundamisest ja olulisusest, et mis seal peaks olema. Just vaatasin, et seal tema soovitas, et need õpetajate fotod /.../. Ma täpselt ei mäleta, meie koolil seda ei ole. Meil on kõik hästi anonüümne, nimi on kusagil õpetajal, aga sellist, ma ei tea, võiks olla rohkem selline personaalsem.“ (Õpetajad, põhikool, sh HEV)

Põhikooli õpilaste ootuseks koolijuhile on suurem usaldus ja toetus õpilaste poolt välja pakutud initsiativide elluviimiseks. Samuti soovitakse, et kui õpilased midagi põnevat korraldavadki, siis ka juhtkond huvituks sellest, kuidas õpilastel korraldamisega läheb. Õpilaste jaoks on oluline, et lisaks õppetööle oleks koolis ka muul ajal huvitav olla. Keskkooli/gümnaasiumi õpilased sarnast muret välja ei toonud, nende hinnangul on koolijuhid vägagi kaasatud ja toetavad. Samas on kõikide õpilaste ootuseks, et ühisüritustest võtaks osa terve koolipere, eriti õpetajad.

„Meil on osad üritused, mida kool ei taha vastu võtta, võiks rohkem nõustuda asjadega, mis me välja pakume. Kuna meil on vanemaid õpetajaid, nende vaade, et „mis asi see on“, et nad usaldaks meid rohkem ja laseks teha asju, mis koolielu rohkem edasi viiks. Et lastel oleks lõbusam siia tulla.“ (Õpilased, põhikool)

„Meil on pigem see, et me teeme omad otsused ja siis me vaatame, mis nemad meile selle peale ütlevad. Tavaliselt nad ongi lihtsalt, et olgu, siin on see kui palju raha me saame teile anda, siin on see, mida me veel saame teile anda. Ja see ongi see, mida meil vaja on tegelikult.“ (Õpilased, keskkool/gümnaasium)

„Meil eelmine aasta vahetus direktor ja eelmise direktoriga meil oli see, et ka hästi lähedane suhe. Ja me lihtsalt teadsime, et ta usaldab meid 150%. Meil olid koosolekud aasta alguses direktoriga koos, ta näitas majandusaruannet, rahalisi võimalusi. Majandusraha osa, kust seest meie saame oma üritusteks eelarve ja ta ütleski, et see raha on teie oma, teie otsustate, kui palju te üritustele panete. Juba see usaldus, me oleme õpilased ja ta annabki selle rahasumma ja ütlebki, et vabad käed, teie otsustate. Me kartsime, et kui uus direktor tuleb, et kas see jääb samamoodi edasi ja nüüd uue direktoriga, ta võttis täpselt need meie traditsioonid üle. /.../ ta on uus, ta tahab, et kõikidel õpilastel oleks hästi mugav samamoodi edasi koolis käia ehk ta veel rohkem tegeleb sellega, et kuulata õpilasi ja sulanduda veel rohkem meie kooliellu sisse. /.../ nad väga palju huvituvad sellest, kuidas õpilastel läheb ja ei uurita mitte ainult õpilasesinduselt, vaid ka kõikidelt teistelt õpilastelt ka.“ (Õpilased, keskkool/gümnaasium)

„Sellist aktiivset kaasa elamist ootaks, me ei saa õpilastele öelda, et lööge kaasa ja olge aktiivsed, kui õpetajad ja juhtkond üldse ise ei tee seda. Head suhtlemist ja positiivset meelt ootaks.“ (Õpilased, keskkool/gümnaasium)

Lapsevanemad ootavad samuti koolilt avatust, vastutulelikkust ja valmisolekut olla uuendusmeelne. Oodatakse, et juhtkond oleks tegus ja väärtused oleks õpilastele selged, nii saavad ja tahavad õpilased neid ka edasi kanda.

„Direktori põhiasi peaks olema see, et ta on avatud, tahab teha koostööd kõigi osapooltega, mitte ta ei poe stampide taha. Tulge maa peale, elu on kogu aeg muutuses, kool peab ka muutuma ja ei saa olla kinni selles, mis kunagi oli. Ja nõuda seda, mis kunagi oli, stiilis, et õpetaja on austatud sellepärast, et ta on õpetaja. No ei ole. Sa pead olema inimene ja siis tuleb austus ka.“ (Lapsevanemad, põhikool)

„Ootan õpetajatelt inimlikkust ja sära silma ja õpilaste mõistmist.“ (Lapsevanemad, keskkool/gümnaasium)

Kuna osades koolides on koolikultuuri arendamine veel alles lapsekingades ja seetõttu esineb koolides suuri probleeme käitumisraskustega õpilaste ja üldise distsipliiniga, siis lapsevanemate hinnangul ei peaks see olema vaid koolijuhil vastutus, vaid olukorraga tegelemiseks peaks ka riigi poolt tulema selged juhised, mis piirides on koolijuhil õigus probleemidega tegeleda.

„Koolijuhil on siin reglemendid ees, mida ta teha tohib. Tegelikult meil peaks olema riiklikult paika pandud, et mida, mis õigused seal koolijuhil ka on. Ma saan aru, et praegu on kogu see käitumisraskustega õpilaste majandamine koolijuhil kanda, et see, kuidas ta siis seda teeb. Aga tegelikult peaks ikkagi olema riiklikult kirjeldatud, et mis siis saab. Siin Läänemaa koolidest ei piisa, siin peab olema üle riiklikult õpetajatele ja juhtkonnale välja antud aabits, et kuidas siis toimetada seal koolis. Kui igaüks hakkab jalgratast leiutama, siis me ei jõua ka kuskile.“ (Lapsevanemad, põhikool, sh HEV)

4.2. Koostöö ja suhted koolides

Koostöö kooli kontekstis hõlmab kõiki koolipere osapooli. Koolijuhid näevad, et mitmetasandiline koostöö tagab osapoolte vahelise mõistmise ja koostöö pikaajalisuse. Koostöö peab olema nii koolisisene kui -väline, hõlmates ka kogukonda. Koolijuhid kirjeldasid head koostööd märksõnadega eesmärgipärane, usaldav, vabatahtlik, aus ja võrdse panusega. Ka õpetajad olid samal arvamusel, et kooli kontekstis tähendab koostöö kõigi osapoolte vahelist suhtlust, mis peab olema eelkõige mõtestatud, konstruktiivne, heatahtlik ja austav. Samas tõi üks koolijuht välja, et koolijuhid peavad ise olema proaktiivsed ja püüdma erinevatelt osapooltelt rohkem tagasisidet saada, ka selle kohta, mis on koolis hästi, sest negatiivne tagasiside jõuab koolijuhini ilmselt igal juhul. Ka peab kool olema pidevalt pildis ja oskama ennast nõ müüa.

„See on elementaarne, et see tiim, kes töötab, valvetädist ja kokast kuni õpetajate-juhtideni, see peab ühte jalga käima. Mitte sellepärast, et need inimesed peaks sarnased olema, vaid vastupidi, et erinevus rikastab, koosmäng peaks olema nagu orkester.“ (Koolijuhid, algkool)

„Koostöö peab olema aus, avatud ja võrdse panusega. Saad koostööd teha, kui ausalt räägid ära, mida sa tahad. Ehk et oskad koostöös sõnastada oma eesmärgid.“ (Koolijuhid, põhikool)

„Koolijuhina peame ka meedias olema kogu aeg, „meedia“ paha sõna, peame välja kuvama, mis meil on hästi, kuidas on. Eks see ole see töö tegelikult, mida mina kui õppinud inimene... ei ole üldse meie ajal õpetatud, tänapäeva noored oskavad ennast rohkem müüa. Et kool peab ju ennast mingis mõttes ju müüma, olgem ausad.“ (Koolijuhid, põhikool, sh HEV)

„Vabatahtlikkuse põhimõtte on kaasa toonud selle, et meil on tõepoolest kujunenud niisugune grupp inimesi-õpetajaid, kes siis alati võtavad kõigest osa ja siis on teised õpetajad 4-5, kes siis, kas hiljem liituvad, mis on ka täiesti aktsepteeritud ja mõni õpetaja ei liitugi, mis on ka täiesti okei.“ (Koolijuhid, põhikool)

Väga oluline on juhkonna ja õpetajate vaheline koostöö. Juhtkond peab olema toetav ja usaldav, andes õpetajatele vabaduse ja toetuse, mida nad vajavad. Üks koolijuht mainis, et usaldab oma õpetajaid ja ei kontrolli neid pidevalt, leides, et kui midagi on halvasti, siis info jõuaks temani ka läbi õpilaste. Samuti toodi välja, et kui õpetajad ja juhtkond koos otsustavad ja arutavad otsused läbi, siis on otsused läbimõeldumad ja neid on lihtsam ellu viia, sest need on ühiselt tehtud otsused, millel on olemas kõigi osapoolte toetus. Intervjuus koolijuhtidega toodi välja, et koostöö algab juba kooliga seotud dokumentide väljatöötamisest, sest selle protsessi käigus sünnivad ka kokkulepped erinevate osapoolte vahel.

„Koostöö algab juba igasuguste dokumentide ja seaduste väljatöötamisest, et kui mingi rühm paneb paika aluse või projekti, siis see ikkagi arutatakse koostöös läbi. Kõik see dokumentatsioon sünnib koostöös. Ja samas on ka õpilastega koostöö, kõik need suuremad kooliüritused, seal on ikkagi kõik ära jagatud, kes mida teeb, nii õpilased kui õpetajad. Nii see koostöö peaks toimima, aga alati võib paremini.“ (Koolijuhid, põhikool, sh HEV)

Lisaks on oluline õpetajate vaheline koostöö. Õpetajate vaheline koostöö vähendab koormust nii õpetajatel kui õpilastel. Hea näide on Läänemaa koolide ühine ainekavade koostamise projekt, kus õpetajad said ühise eesmärgi nimel töötada ja mida toodi intervjuudes korduvalt välja.

„Õpetajad omavahel, õpetajad ja juhtkond, õpilased ja õpetajad ja lapsevanemad, siin on kõik pooled ja peab olema konstruktiivne ja mõttega, siis see on hea koostöö.“ (Õpetajad, põhikool)

„Koostöö koolis peaks tegema koolis lihtsamaks nii õpetamise kui õppimise. Õpetajate koostöö õppimise eestvedajatena, mis ühest küljest vähendab koormust nii aineõpetajatel kui tegelikult lastel ja me väga jõuliselt selles suunas täna ka liigume.“ (Koolijuhid, põhikool)

„Ühtepidi see koos tegemine, õppekavade tegemine. Kui koolid teevad koos asju siis nad tunnevad ennast ka üsna suure meeskonnana. Ma saan aru, et see on neile lisatöö. Me küll ei suru, aga meil on väga hea meel, kui nad seda teevad.“ (KOV)

Teised koostöövormid hõlmavad endas õpilane-õpetaja, õpilased omavahel, kool ja lapsevanemad ning kool ja kogukond suhtlust ja koostööd. Samuti on oluline ka koostöö klassijuhataja ja tugispetsialistide vahel, et märgata erivajadusega lapsi ja nendega rohkem tegeleda. Koostöö erinevad vormid soodustavad õpiprotsessi ja julgustavad õpilasi eksima ja õppima oma vigadest. Koolides, kus õpilased töötavad koos erinevates gruppides ja projektides, on õpikeskkond mitmekesisem ja rikastavam. Õpilaste ja õpetajate vahelised head suhted parandavad õpikeskkonda.

„Et see koostöö on igal tasandil. Õpetajate vaheline, juhtkonna, koolimeeskond ja vanemad, õpetajad ja vanem, õpetaja ja õpilane ja õpilane-õpilane koostöö. See on hästi oluline ja tekib kindlustunne, et õpilased julgeksid oma õppeprotsessis eksida, aga samas saavad õpilased kinnitust õpetajatelt, et kui nad eksivad, siis nad näevad, kust need vead tulevad.“ (Koolijuhid, algkool)

4.2.1 Koolisisene koostöö ja suhted

Mitmed koolijuhid on oma koolisisese koostööga enamasti rahul, hinnates seda heaks või väga heaks. Nende hinnangul on koostöö hea igal tasandil, uhked ollakse, kui õpilased koolis toimuvaga rahul on.

„See, et kõike tehakse koos, on meil täna väga norm ja koolikultuuri osa. Selles mõttes ma hindan meie sisemist koostööd väga heaks. Teine pool on suhted – need ka väga head, aga peame arvestama, et meil on enamik naisi, aga ette tuleb igasuguseid asju nagu peres ikka – ülihäid päevi, keerulisi päevi.“ (Koolijuhid, algkool)

„Minu jaoks on koostöö see, et me räägime asjad läbi, otsustame nii palju kui vähegi saab asju koos, ühiselt, et need oleksid meie otsused, sellepärast, et mina lõppkokkuvõttes ei hakka neid asju täitma. Õpetajad täidavad neid asju. Nemad peavad nendesse uskuma ja need ellu viima.

See tähendab seda, et on parem kui need otsused tulevad õpetajate suust.“ (Koolijuhid, põhikool)

„Suhted on olulised. Kui ma võtan, meil tehakse üleriigilist õpilaste tagasiside küsitlust. Seal õpilased väga kõrgelt hindavad koostööd õpetajatega, õpetajad on väga mõistvad. Sellega on okei.“ (Koolijuhid, keskkool/ gümnaasium)

„Meil teevad inimesed palju vabatahtlikult, säde inimesed, need on need, kes tahavad panustada. Hoiame oma töötajaid, juhtkond on õpetajate klassijuhataja, et kõik tunneks end

hästi ja kasvaks kokku. Mida ühtsem kamp, seda lihtsam on asju teha, ka mitte meeldivaid. See on meie asi, mida peame tegema.“ (Koolijuhid, keskkool/ gümnaasium)

Samas leiti ka, et kooliseses koostöös on veel arenguruumi ja aspekte, mida tuleks veelgi parendada ja tugevdada, näiteks koostöö aineõpetajate vahel, tugipersonali ja lapsevanemate suurem kaasamine. Lapsevanemate suuremat kaasamist töid välja mitmed koolijuhid, kuna ka lapsevanemad on olulised kogukonnaliikmed, keda saaks kaasata erinevatesse tegevustesse, sh karjääriõpetuse edendamiseks. Mitmes intervjuus toodi aga välja lapsevanemate passiivsus osaleda koolieluga seotud tegemistes.

„Koostöö kindlasti võiks rohkem olla kogukonna, lastevanemate ja kohalike ettevõtjate vahel. Et seda sama koolielu mitmekesistada ja jätkuvalt võiks see rõhk olla lõimimisel, koormuse vähendamisel. Minu nägemus koostööst on see.“ (Koolijuhid, põhikool)

„Kui võtta aineõpetajad, siis ma unistan, et siin oleks rohkem koostöine ja lõimitud. Aga kui olen arutanud kolleegidega, et kuidas vaimu üles saada, siis lahendusi väga ei näe.“ (Koolijuhid, keskkool/gümnaasium)

„...neid õppeainete päevi ja niisuguseid on, aga just ainete lõimingu projekte, me pole enam suutnud teha nagu enne COVIDit oli.“ (Koolijuht, põhikool, sh HEV)

„Ja lapsevanemad ise ütlesid ka viimasel aasta aruandmisel, et nad näevad, et nad on passiivsed, et nad tahaksid rohkem koolielus osaleda. Aga kahjuks, ma ei tea, kas see on Läänemaale omapärane, aga inimesed hoiavad rohkem omaette ja oma arvamust väga öelda ei taha ja kui vanemate infotunnid või kokkusaamised on, siis ega neid aktiivseid seal ei ole, ei võta sõna, ei arutleta. Kas siis ei taheta või ei osata kaasa rääkida selle koolielu kohta.“ (Koolijuhid, põhikool, sh HEV)

„Lapsevanemate poolt võiks rohkem initsiatiiv tulla, nad oodatud rohkem oma arvamust avaldama, mitte ainult need lapsevanemad, kes on hoolekogus. Mina mõtlesin välja sellise asja, et järgmine aasta, et kuidas neid lapsevanemaid kaasata, et teha hoolekogu esimehe ja direktori vastuvõtt õhtupoolsel ajal mingi trimestris korra-kolm korda, kui hoolekogu esimees oleks nõus.

Mingid vestlusringid, mis on varakult ette öeldud, et tahaks tagasisidet, ma ei räägi niivõrd halbadest asjadest, vaid just see, et mis võiks paremini olla. Et laps lõpetab siin põhikooli, võib-olla saame meie talle toeks olla, et mis on olnud meie kogemused. See mõte oli konkreetselt minul, et aru saada, kuidas lapsevanemad mõtlevad.“ (Koolijuhid, põhikool, sh HEV)

Koostöö ja suhete parandamise osas on koolijuhtide intervjuude põhjal selge, et hea koostöö ja suhtlemine koolis nõuavad pidevat tähelepanu ja teadlikke pingutusi. Oluline on luua avatud ja toetav keskkond, kus kõik osapooled saavad oma panuse anda ja tunda end väärtustatuna. Koostöö parandamise ja suhete hoidmise märksõnadeks on kommunikatsioon, koostöövõimaluste loomine, mõistmine, tunnustamine ja kogukonna kaasamine. Koolijuhtide sõnul peavad osapooled olema koostööst huvitatud, koostööd peale suruda ei ole võimalik. Koolijuhtide sõnul aitab ühisürituste korraldamine (väljasõidud, mõttetalgud, ühine koosoleku hommik, vestlusõhtud jms) kaasa koostööle, kus õpetajad, õpilased ja lapsevanemad saavad vabamas õhkkonnas suhelda ja mõtteid vahetada. Samuti toodi välja koostöösuhete tugevdamise

plaan kohalike ettevõtetega (ettevõtluse ja karjääriõppe raames), kus takistuseks on pigem transpordivõimalused.

„Aga kuidas parandada koostööd – mina arvan, et siinkohal on võlusõnad suhtlemine ja kuulamine. Võib-olla ootangi talt (õpetajalt) midagi, mida ta ei suuda elus pakkuda. Vaatame, mida üksteisele anda saame. Mitte, et ühel poolel on mega suur ootus. Suhtlemine koostöö parandamiseks. Iga ettepanek ja idee on teretulnud, et leida lahendusi. Ka julgus rääkida on oluline, kui probleem on.“ (Koolijuhid, algkool)

„Märkamine ja tunnustamine ka (aitab parandada koostööd). Mitte, et me märkame ainult õpetajaid, vaid igat inimest majas. Koostööle aitavad kaasa ka ühisüritused, kuhu kõik on oodatud.“ (Koolijuhid, algkool)

„Igasugused sidemed lähevad paremaks, mida rohkem omavahel suheldakse. Meil kõikidel tasanditel need koostööd juba toimivad, aga mida ma olen täheldanud, see sama ümberkaudsed ettevõtjad, üks asi on see, et ettevõtluse või karjääriõustamise raames, et neid võiks külastada ja nemad siia kutsuda.“ (Koolijuhid, põhikool)

„Transport on teema, mis aitaks võrgustuda. Ma arvan, et meil on muidu väga hästi koostööga.“ (Koolijuhid, gümnaasium)

Õpetajad hindavad koolisest suhtlust ja koostööd pigem heaks, kuid on mitmeid koole, kus on käsil kohanemisperiood seoses koolide liitmiste ja muudatustega juhtimistasandil. Teisalt töid õpetajad välja, et mõnikord tuleb ette ka ebaseeldivaid olukordi, kuid lõpuks jõutakse ühisele arusaamale teiste osapooltega. Kõige problemaatilisemaks peavad õpetajad koostööd lapsevanematega, käiakse küll nt kooli kontsertidel või laatadel, aidatakse laste transportimisega, kuid ei olda valmis avatud arutluseks, et parandada koolielu ja oma lapse hakkamasaamist. Samas võib lapsevanematel olla kooli suhtes ootusi, millele kool ei suudagi vastata ilma, et lapsevanem ise ka panustaks.

„Olen rahul, et suhted on head, arutame palju koos, toetame, tuleme kaasa õpetajate ideedega, kui midagi korraldatakse. Keegi vastu ei tööta.“ (Õpetajad, keskkool/gümnaasium)

„Ei saa eitada, et vahel on konflikte, õpetajate vahel ja õpilaste ja õpetajate vahel. Aga läbi aegade on meie koolist tulnud tagasisidet, et õpilane tunneb end kui võrdväärne, ta (õpilane) tunneb, et teda koheldakse kui võrdset, tal on sõnaõigus. Ta tunneb, et koolis on mugav. Mina õpetajana tunnen sama, mul on siin koolis mugav, nii klassiruumis kui õpetajate seas. Tundub, et kollektiiv on väga kokkuhoidev.“ (Õpetajad, keskkool/gümnaasium)

„Teatud asjad on head ja teatud asjad nõuavad kohanemist. Meil on ka lapsi, kes ei huvitu ja kes ei taha koostööd teha, nendega peame jõudma sinna, et kõik kaasatud oleks.“ (Õpetajad, põhikool)

„Sa võid siin koolis punnida ja punnida, aga vanemad lihtsalt ei tule kaasa selle asjaga. Kui Sa vaatad kui vähe neid, kas või lastevanemate koosolekul või üldkoosolekul osaleb, kus on väga põnevad ja tegelikult väga olulised teema, kui vähe neid sinna tegelikult kohale tuleb, mis koostööd ma siin teen?“ (Õpetajad, algkool)

„Lapsevanemad loodavad ja arvavad, et nüüd kool teeb imet, et kool paneb, kas lapse kõnelema või kool paneb lapse käima, mina ei tee midagi. Nii et eks sellest natuke need mured tulevad. Ja kui emmel-issil on endal koolis suuri probleeme olnud ja siis nad kardavad kooli tulla ja isegi ennast näidata.“ (Õpetajad, põhikool, sh HEV)

„Ma olen ka ju õpetaja, siis noh, ma tean ju, et on ongi neid probleemseid kodusid, kus kodu poolt ei ole mingit tuge. Sa võid siin koolis käte peal ka seista-aidata, aga kui seda last kodu ikkagi omalt poolt ei toeta, siis on väga keeruline koostööd teha.“ (Õpetajad, põhikool, sh HEV)

Õpetajate hinnangul tuleb suhete ja koostöö parandamiseks olla järjepidev ning kannatlik. Koolisisese koostöö ja suhtlemise parendamine nõuab teadlikke ja sihistatud tegevusi. Õpetajate sõnul on oluline leida tasakaal info jagamise ja osapoolte kaasamise vahel, pakkudes konkreetseid rolle ja ülesandeid, mis loovad ühtsustunde ja motiveerivad kõiki osalema ühistes tegevustes.

„Koostööks peab aega olema. Õpetajatel on töökoormus suur, et mõelda, mida teha. Õpilastel samamoodi, kui on liiga koormatud, siis ei ole ühistest asjadest huvitatud ja vaatad, et saaks enda asjad tehtud.“ (Õpetajad, põhikool)

„Mul on tunne, et kaasamiseks on vaja konkreetsemat rollide välja pakkumist, nt et lapsevanem oleks ka osa kooliperest. Lapsevanemad ammendavad algkoolidega ära oma osaluse, et kui me tahaks neid kaasata, siis me peakski pakkuma konkreetset, et kas te saate aidata sellega või tollega või üritusse panustada sellega. Ja kaasata neid konkreetsete kutsetega.“ (Õpetajad, keskkool/gümnaasium)

Õpilased pigem kiitsid koostööd õpetajatega, eriti nende vastutulelikkust ja mõistmist. Isegi kui on probleemseid suhteid, siis õpilased teavad, kust abi küsida ja enamasti saadakse ka tuge. Õpilased suhtlevad õpetajatega pigem avameelselt ja murede korral julgevad abi otsida. Samas võib koolis olla üksikuid koolipere liikmeid, kellega on keeruline suhelda ja konfliktid on kerged tulema, eelkõige inimeste isiksuste vaheliste erinevuste tõttu.

„Meil on see, et kui kõigi õpetajatega läbi ei saa, siis kellegi poole saab alati pöörduda, tugiisikud on meil koolis, õpilased saavad omavahel läbi. Kui on hädad, siis on olukorrad, mis lahendatakse klassisisiselt või psühholoogiga.“ (Õpilased, põhikool)

„Meil on üsna palju suhtlust. Selles suhtes õpetajad on hästi vastutulelikud õpilaste suhtes, kui õpilasel on mingi probleem või pikalt haige olnud, siis ikkagi alati õpetaja leiab lahenduse, et õpilane ei jääks tööst maha. Õpilastel on võimalik abi küsida.“ (Õpilased, keskkool/gümnaasium)

„Meie koolis on õpetajatega suhtlemine väga individuaalne, oleneb õpetajast, on õpetajaid, keda kardetakse ja ei julgeta rääkida, on halvemad kogemused nendega. Aga väga-väga paljud õpetajad tulevad vastu, kui sa lähed murega, siis nad ikkagi aitavad. Koolijuhiga on ka nii, et temaga on väga lihtne suhelda, ta tuleb vastu, ülikerge on temaga suhelda.“ (Õpilased, keskkool/gümnaasium)

„Selles mõttes mingeid asju saaks kindlasti parandada, ma isegi ei hakka ilustama, ma ei hakka ütleva, et kõik on perfektne. Enamik lapsevanemaid saavad klassijuhatajatega läbi, enamik

klasse saavad omavahel läbi. Aga ega kõik inimesed ei klapigi. Ma olen kuulnud, et hästi paljud ei klapi meie õppealajuhatajaga. Mingil tasandil saaks seda suhtlust parandada, aga samas on see ka arusaadav, et kõik ei saagi omavahel läbi.“ (Õpilased, põhikool)

Põhikooliõpilaste sõnul aitaks koostööd tugevdada, kui õpetajad neid rohkem ära kuulaks ja üritaks mõista. Samuti toodi välja õpilaste omavahelise suhtluse ja koostöö tugevdamise vajaduse. Samas gümnaasiumiastme õpilased olid suhtlusega rahul ning leidsid, et koostöö on piisavalt tugev, ka neil õpilastel, kes ei kuulu õpilasesindusse.

„Ma arvan, et meil on see, kus vanemas eas õpetajad võiks noortega rohkem arvestada ja õpilased samamoodi arvestada, et õpetajad ei mõista meid alati. Ja et me ei saa oodata neilt sama suhtumist, mis me neile suuname.“ (Õpilased, põhikool)

„Ma ei tea, kuidas see nõ välja näeks, aga õpilasi tuleks võibolla omavahel rohkem sobitada, rohkem kuidagi suhtlema panna, rohkem seal midagi teha. See kindlasti on väga raske, aga nii palju on olnud konflikte, ära jäänud asju, lihtsalt sellepärast, et õpilased lihtsalt ei saa omavahel läbi, lihtsalt ma ei tea, viha pärast, ma ei tea, siis kas ei nõustu selle teise poolega, sellised veidrad asjad.“ (Õpilased, põhikool)

„Meil on koostöö üsna tihe ja väga ei ole midagi, mida saaks rohkem muuta. Oleme kõik õpilasesinduses, juhtkonnaga on meil tihe suhtlus, polegi väga sellist kitsaskohta, et tekiks tunne, et koostöö ei suju.“ (Õpilased, keskkool/gümnaasium)

Lapsevanematel oli erinevaid arvamusi ja kogemusi juhtkonna ja õpetajate koostöö osas vanematega. Oli põhikooli õpilaste vanemaid, kes leiavad, et kool ei jõua lapsevanemateni nii nagu võiks ja samas toodi välja ka positiivseid kogemusi, kus lapsevanemate arvamust võetakse kuulda. Keskkooli/gümnaasiumi õpilaste vanemad on rahul koolisisese ja -välise koostööga, ainus ettepanek oli, et kuigi tegemist on juba täiskasvanud noortega, siis infot noorte ürituste kohta soovitakse ikka saada.

„Kunagi pole olnud midagi sellist, et teen ettepaneku ja kohe on ei-ei, ettepanekud võetakse ikka arutlusele. Hoolekogu on toimiv ja realselt arutatakse probleeme kui midagi on. Hoolekogul on ka mõju. Näen koostööd, võimalusi, ei ole lootusetuse tunnet, näen, et direktsioonil on huvi saada jätkuvalt paremaks.“ (Lapsevanemad, põhikool, algkool)

„Ütleme nii, et konstruktiivset kriitikat võiks osata vastu võtta ja kaaluda ja mõtiskleda, kuidas saaks asju paremini teha. Lastevanematel on olnud häid ideid, kui see ei ühildu koolijuhi ja õpetajate nägemusega, kuidas võiks olla, siis neid ei arutata või öeldakse, et lollustega me ei tegele.“ (Lapsevanemad, põhikool)

„Näen, et meil on julged noored. Nad küsivad, nad ei karda pöörduda direktori poole. Ma näen, et noored julgevad arvamust avaldada, öelda „Ei“, julgevad ise teha asju ja kätte võtta, kaasavad õpetajaid. Kõik tulevad kaasa, juhtkond ka, ei ole nagu seda, et „Ah lähme kooli ja õpime ära ja koju ära.““ (Lapsevanemad, keskkool/gümnaasium)

4.2.2 Läänemaa koolide vaheline koostöö

Läänemaa koolide vaheline koostöö on koolijuhtide hinnangul viimastel aastatel oluliselt paranenud. Ühistegevused ja projektid, nagu ühiste ainekavade koostamine, koostööpäevad jms, on toonud koolid lähemale ja loonud tugevama sideme koolijuhtide ja õpetajate vahel. Üheks suureks edulooks on ühiste ainekavade koostamine, milles osaleb üheksa Läänemaa kooli. See algatus on osutunud edukaks ja on andnud positiivseid tulemusi, aidates koolidel ühtlustada õppekavasid ja jagada parimaid praktikaid, aga aidanud ka inimestel omavahel tutvuda. Isiklikud suhted ja kontaktid on koolijuhtide sõnul eriti olulised, sest need aitavad luua tugeva koostöövõrgustiku. Märatakse ja tunnustatakse üksteise tööd ja saavutusi, mis motiveerib ja tugevdab meeskonnavaimu.

„Minu meelest varjatud külg õppekavade koostamisel, kuigi iga grupp sai edasi nii nagu sai. Aga selle kõrval oli tohutu suur väärtus, et saime inimestega tuttavaks, isikliku kontakti. See oli suurem asi kui see, et ainekavadega saime edasi.“ (Koolijuhid, algkool)

„Tegelikult huvihariduse projektist kujunes välja selline koostöö muusikakooliga, kus muusikakooli alt käisid õpetajad õpetamas pillimängu, siis nüüd on see meie kooli all ja meil on lausa puhkpilliorkester. Kogu aeg tegutseme, koolitasandil on tõesti, lasteaedadega meil on väga hea koostöö, (lasteaija nimi) lasteaiaga, kus me käime lausa kord aastas sõbrapäeval üksteisel külas. Ja kui mingi tähtsam päev on, siis ikka kutsume ja minu arust me käime muidu koolides ka kui mõnel koolil sünnipäev, või mõni toredam üritus, siis ikka kutsutakse ka teise kooli meid.“ (Koolijuhid, põhikool, sh HEV)

„Maakonnas ei ole gümnaasiumite vahel sellist tunnetust, et keegi konkureerib. Selles mõttes ma arvan, et on hästi. Sihtasutus hoiab võrgustikku koos. Seda probleemi pole, et ei teaks kelle poole pöörduda.“ (Koolijuhid, keskkool/gümnaasium)

Samuti korraldatakse ühiseid koostööpäevi ja üritusi, kus kõik koolid osalevad. Sarnased ühisüritused, nagu tervispäevad, matemaatikapäevad või spordivõistlused, aitavad tugevdada sidemeid ja koostööd koolide vahel. Lisaks kohtuvad koolijuhid ja õppejuhid regulaarselt, et arutada jooksvaid küsimusi ja jagada kogemusi, mis aitavad kaasa ühiste eesmärkide saavutamisele ja parimate praktikate jagamisele. Koolijuhtide poolt kiideti valla ja sihtasutuse pingutusi koostöö edendamisel. Ka õpetajad, lapsevanemad ja KOVi esindajad kiitsid koolijuhtide kooskäimist, kuna nende hinnangul on see palju kaasa aidanud maakonna koolide ühisele koos tegutsemisele.

„Sellised maakondlikud ühisprojektid hoiavad ka koos. Seal hariduskobaras on palju ühiseid tegevusi, et selle kõrvalt väga midagi lisaks ei jõua teha. Kui siis natuke puhata ja mängida ka sinna kõrvale saaks, siis oleks väga äge.“ (Koolijuhid, algkool)

Maakonnas tehakse koostööd erinevatel tasanditel, aga head koostööd oodatakse ka samal tasandil. Samas oli neid, kes arvasid, et maakonnas saab koostööd teha pigem sama kooliastme õpilaste vahel. Olümpiaadide korraldamine ja valikkursuste nädalad on head näited riigikoolide vahelisest koostööst. Samas laieneb koostöö ka lasteaedadele ja kutsehariduskeskusele, kaasates kogu haridussüsteemi, mis on oluline aspekt õpilase karjäärivaliku tegemisel.

„Erinevad projektid on meile õpetanud, et kokku peavad saama ühevanused õpilased. Kui see lävimine kunstlikult tekitatakse inimeste vahel, kelle vahel on ajus erinev tase, 8 ja 18aastased ei saa sarnaseid asju tahta, neile ei paku sarnased asjad huvi.“ (Õpetajad, keskkool/gümnaasium)

„Nagu meile on siin näiteid toodud, et õpilane läheb pärast põhikooli kutsekooli vestlusele, kutsekooli sisseastumisvestlusele, et ma tahan saada tisleriks ja küsimus, millega tisler tegeleb ja ta ei oskagi vastata. Selliseid asju võiks ennetada, et tal oleks mingi pilt ees, et mis teda üldse ees ootab või mis teda seal gümnaasiumis ees ootab.“ (Koolijuhid, põhikool)

Kuid koostööga kaasnevad ka väljakutsed. Logistilised takistused ja ajapuudus on peamised piiravad tegurid, mille tõttu jäädakse ühistest tegemistest kõrvale. Suur töökoormus ja piiratud ressursid muudavad koostöö ja osalemise erinevates projektides keeruliseks. Mõned koolid ja õpetajad jäävad koostööst kõrvale aga seetõttu, et nad ei pruugi näha konkreetse koostöö väärtust. Selleks, et parandada koostööd veelgi, on koolijuhtide sõnul vaja leida viise, kuidas motiveerida kõiki osapooli aktiivsemalt koostöös osalema. Konkreetsete ülesannete ja rollide määramine ning tunnustamine võiks aidata suurendada osalust. Samuti tuleks leida lahendusi logistilistele probleemidele, et võimaldada lihtsamat osalemist koostööprojektides ja üritustel. Näiteks võiks kaaluda transporti ja majutust toetavaid meetmeid. Koostööalgatusi tuleks jätkata ja laiendada, samal ajal otsides uusi võimalusi koostöö süvendamiseks, eriti erinevate haridusastmete ja -asutuste vahel.

Õpetajad kiitsid samuti Läänemaa koolide vahelist koostööd, tuues mitmel korral välja koostööpäevad ja ainekavade koostamise. Õpetajad rõhutavad, et koostöö peab olema sihitud ja eesmärgipärane, et vältida ajaraiskamist ja tagada, et igal kohtumisel on konkreetne ja praktiline väljund. Samuti tõstavad õpetajad esile, et koolide liitmise ja juhtimisstruktuuride muutmise tulemusena on tekkinud uusi koostöövõimalusi. Õpetajad, kes töötavad mitmes koolis, aitavad luua ja tugevdada sidemeid koolide vahel. Teisalt leiti, et koostöö saaks olla parem, selleks on vajalik, et kõik osapooled oleksid avatud ja valmis koostööd tegema ning jagama oma ideid ja ressursse. Õpetajad näeks kõige suuremat kasutegurit koostööl õppeainete kaupa, nt on osad õpetajad projektipäeva raames juba loonud ühiseid õppematerjale, mis läksid HAKA veebilehele üles.

Samas on koolidevaheliseks koostööks sageli tööajast keeruline aega leida ning uued initsiatiivid tulevad juba isikliku aja arvelt, mis sageli ei motiveerigi täiendavaid kohustusi võtma. Oluline on ka see, et õpetajad sooviksid koos ühistesse ettevõtmistesse panustada ja ei ootaks, et üks initsiatiivikam õpetaja võtaks enda peale juhtrolli ja suurema osa tööst.

„Maja-siseseks koostööks on ka aega vaja, maakondlik, ma arvan, et see pole nii oluline kui koolisisene.“ (Õpetajad, põhikool)

„Keeleõpetajad koos ei käi, midagi meil ei toimu, aja taha jääb, kiire-kiire on ja pole jaksu, et midagi lisaks teha. On juttu olnud, et teeks ürituse, aga see nõuab nii palju lisa aega ja energiat ja sinna ta jääb.“ (Õpetajad, keskkool/gümnaasium)

„Mõned aastad tagasi oli õpetajatel mingi kogunemine, ma ei tea, mille raames, siis olid ka töögrupid ja ka keeleõpetajad. Mulle jäi nagu kriipima, et saigi üles visatud õhku või äkki mina viskasin õhku, et oleks tore, kui oleks mingi keeleõpetajate grupp, kus saaks Läänemaal

arutada, aga see läkski täpselt nii, et tee siis ära. Kui sa üksi oledki igal pool, „tee siis ära“, et tegelikult kui see oleks "teeme ära", siis oleks tore. Siis tekkiski see tunne, et kahju on.“
(Õpetajad, algkool)

Lisaks leiavad õpetajad, et õpilaste vahel võiks olla rohkem koostööd ühiste tegevuste näol.

„Tegelikult peaks jah rohkem koostööd tegema, vaadates, et koostööd pole, õpilased kohtuvad võrkpalli või korvpalli võistlustel või mälumängus. Üritusi võiks olla rohkem. See sama, et muusikalid on kahes gümnaasium, oleks tore vaatamas käima, see on üritus mida õpilased terve aasta ootavad. Peaks huvijuhtidele vihje andma, kas leiavad mingi algatuse. Iga kool on oma asjadega hõivatud ja tahavad, et oma asjad oleks hästi ja nii ta jääb.“ (Õpetajad, keskkool/gümnaasium)

Põhikooli õpilased tõid välja, et õpilased ikka tunnevad üksteist erinevatest koolidest, kuid ülemäära palju ühiseid tegevusi teiste koolidega ei ole. Värskest oli õpilastel meeles liikumisjuhtide koolitus, mis neile meeldis. Nende arvates aitaks ühised tegevused ka oma koolis midagi uut ja põnevat proovida. Gümnaasiumi õpilased ei osanud samuti välja tuua ühiseid tegevusi teiste koolidega peale olümpiaadide, iga-aastase jalgpalli ja võrkpalli turniiri. Ühiseid üritusi on rohkem nende koolidega, kus on ühine direktor või vahemaa väiksem. Olenemata kooliastmest, olid õpilased üksmeelel, et ühised üritused on pigem teretulnud.

„Meie kooli jaoks on oluline, et teha teiste koolidega koostööd, teiste õpilastega ja tundma õppida teisi, siis saab ka oma koolis midagi paremini teha. Tahame, et rohkem asju toimuks. Nagu see liikumisjuhtide koolitus oli.“ (Õpilased, põhikool)

„Ma arvan see väga oleneb projektist, kas sinna saab inimesi taha. Kui on huvitav asi, siis proovida võib. See on iseasi, kas asi tööle hakkab, kas inimesed sobivad omavahel. Kuna oleme väike koht, siis midagi võiks teha küll omavahel.“ (Õpilased, keskkool/gümnaasium)

Põhikooli õpilaste lapsevanemad ei osanud Läänemaa koolide vahelisi ühiseid projekte välja tuua. Mõlema kooliastme lapsevanemad tõid välja teatava koolide vahelise rivaalitseamise või õpetajate eelarvamused. Samas toodi välja, et väiksemad koolid teevad teiste väiksemate koolidega rohkem koostööd.

„Suhtumine on, et kui sa pole algusest peale (kooli nimi) laps, siis suhtumine on väga negatiivne, õpetajad on eelhäälestatud, et (teise kooli nimi) tuleb kari lolle. Ja nad ei varja ka seda, see suhtumine paistab välja, see pole ka õige, et sildistatakse ette ära, et teatud koolidest midagi head (õpilasi) ei tule.“ (Lapsevanemad, põhikool)

„Koolidel endal seda koostöö asja on võimalik paremaks teha. Eks on kinni natuke konkurents ka. Võib-olla mõni kool tunneb end tähtsamana või peab oma õpetajaid väärtuslikumaks, sellist halvustavat suhtumist on natuke tunda. Gümnaasiumi ja kolledži vaheline koostöö võiks olla täna parem ja tõhusam.“ (Lapsevanemad, keskkool/gümnaasium)

KOVide esindajad tõid samuti välja erinevaid koostöövorme maakonnas, näiteks Läänemaa koolijuhtide ühendus, mida kiitsid ka teised intervjueeritud osapooled. Lääne-Nigula KOVi esindaja tõid välja ka õppealajuhtide ja huvijuhtide suhtluse ning aineühendused. Aineühenduste osas ei oldud kindlad, kui aktiivsed need on. Haapsalu KOVi esindajad märkisid, et nad suhtlevad

oma koolijuhtidega regulaarselt ning külastavad koole. Üldiselt olid KOVide esindajad seda meelt, et koostöö ja suhted sõltuvad isiksustest ja nende hoiakutest. Samuti mainiti, et COVIDi tõttu tekkisid pausid või jäidki osad projektid pooleli. KOVid töid Läänemaa koolide positiivsete koostöönäidetena välja ainekavade koostamise projekti, väärtusarenduseprogrammis osalemise ning haridusliku integreeritud tugiteenuste mudeldamise. KOVide hinnangul on need projektid olnud nii koole liitvad kui pannud koole oma väärtustele mõtlema. KOVide hinnangul saavad KOVid kõige enam toetada koolijuhte, kes omakorda jõuavad oma õpetajateni.

„Lõppkokkuvõttes on kõik taaskord isiksustes kinni. Kui meil on neli üldhariduskooli, siis on meil laua taga ka neli erinevat inimest (direktorit) ja igaühel on ka oma suhtumised ja oma hoiakud ja hoiakuid on KOVi tasandilt väga keeruline juhtida. Sa saad suunata, sa saad kaasata, on osavõtvamaid ja on ka ignorantsemaid olukordi. Sõltub teemadest, sõltub isikutest.“ (KOV)

4.3. Autonoomia ja reeglid

4.3.1 Autonoomia olulisus koolides

Koolijuhid olid ühehäälselt seda meelt, et nende koolides hinnatakse kõrgelt just autonoomiat ning seda nad ka töötajatele ja õpilastele pakuvad. Samuti töid nad välja, et olenemata autonoomiast, on neil kokkulepped paigas ning kokkulepetest kinni pidamise eest vastutab igaüks ise. Usaldus ja vastutuse võtmine on autonoomia juures võtmesõnadeks, kui koolijuht saab oma töötajaid usaldada, siis on ka autonoomiat koolides rohkem. Kui koolikultuur on toetav ja koostööle orienteeritud, saavad kõik osapooled paremini hakkama ja autonoomia toimib paremini.

„Autonoomia osas koolikultuur jälle on see, et paneme raamistikku, mida ootame, millisena kuvame kooli, kuidas toimetame koolis, autonoomia raamistiku sees on vaba. Et mina ütlen, et me ei loe tööaega, et ma sean õpetajale autonoomia, et ta saab ennast ise juhtida. Raamistik peab olema paigas, teekond on oma valida.“ (Koolijuhid, algkool)

„Ma olen seda meelt, et autonoomia on see vits, millega on võimalik ühest küljest anda seda vabadust, millega kindlalt alati kaasneb ka vastutus. Asju saabki kõige paremal viisil teha kui Sa annad nii õpilastele kui õpetajatele autonoomiat. Mis ei tähenda ka seda, et mingil hetkel tuleb teha ka ebapopulaarseid otsuseid. Aga pigem ikka autonoomia.“ (Koolijuhid, põhikool)

„Hinnatakse väga autonoomiat, no reeglid – õigel ajal peab tundi minema. Ei saa olla päris reegliteta, muidu oleks anarhia kui reegleid poleks. Reegleid nii vähe kui võimalik ja nii palju kui vajalik.“ (Koolijuhid, keskkool/gümnaasium)

Koolijuhtide hinnangul on neil endil ja õpetajatel üldiselt koolis piisavalt autonoomiat. Õpetajad saavad valida õppevahendeid ja meetodeid, mis sobivad nende õpetamisviisiga. Ka riik annab teatava autonoomia. Teisalt toodi koolijuhtide poolt välja, et nende hinnangul on KOV mõnikord autonoomia piirajaks, nt eelarve osas. KOVide esindajad töid välja, et nad on muredega kursis ning nende hinnangul on koolide autonoomia ajaga pigem vabamaks muutunud. Üldiselt on KOVide esindajad arvamusel, et koolijuhtidel on suur vabadus ning juhtimisel ettekirjutisi ei tehta, kuid tehakse kokkulepped või antakse tööriistad eesmärkide saavutamiseks.

„Pigem ma tooksin siin välja meie enda valla osa, mis me oleme oma valla koolijuhtidega mitmel korral öelnud, et meie vald kipub natukene liiga palju koolijuhtide autonoomiat piirama. Ma ei

tea, mis selle taga on, me oleme selles osas mitmel korral ka ettepaneku teinud. Kui koolijuhil on oma eelarve, siis mul peaks selle eelarve osas olema valikuvabadus otsustada, mida ma oma eelarvega teen.“ (Koolijuhid, põhikool)

„Kus need piirid on? Need on eelarvega seoses ja koolijuhid on kurtnud, et nad on selle eelarvega, ikkagi KOVi ettekirjutustega väga seotud. Aga seda autonoomia juttu on hästi palju olnud ja seda, et koolijuhil peaks autonoomiat olema.“ (KOV)

„Koolile on riigi poolt pandud väga selged normid ja regulatsioonid, mida tuleb järgida ja neid on juba niigi nii palju, et sinna veel omaltpoolt midagi lisada oleks juba liig.“ (KOV)

Õpetajad hindavad neile usaldatud otsustus- ja valikuvabadust samuti kõrgelt. Õpetajad nendivad, et neil on küll ees mitmeid reegleid või raamistikke – kodukord, tunniplaan, ainekava, ühised kokkulepped, kuid sellegipoolest saavad nad ise valida, kuidas tundi läbi viivad ja õppekava täidavad. Samuti kiideti seda, et õpetajad on saanud alati soovitud koolitustel osaleda.

„Kõige lihtsam on see, et kui mul on küll tunniplaan, aga kui ma olen klassiõpetaja, siis ma võin seda tõsta ja nihutada oma tundide mõttes igati pidi ja see on täiesti okei. Kui ma täna otsustan, et ma teen kolm eesti keelt ja ülejäänud tunnid homme, siis see on täiesti okei. Siis õpilastest lähtuvalt ja kõigest muust, see on väga suur vabadus.“ (Õpetajad, algkool)

„Mul see aine, muusikaõpetus, see aine ise annab selle vabaduse, et vahel lapsed tulevad mõne teemaga ja kui väärtustest asjadest rääkida, siis tegelikult läbi laulude käivad kõik need elulised teemad läbi. Ja mul on ka piisavalt sellist aega ja võimalust ja nad tulevad mingi teemaga sinna tundi. Neil on vahetunnis midagi juhtunud. Et siis mul on võimalus natukene rohkem aega võtta, õpilastega seda teemat arutada, mul ei juhtu aines sisuliselt nii väga hullu midagi, laulame kahe laulu asemel ühe laulu. Aga Sa ei saa mööda vaadata, kui on mingi väga suur mure, probleem või väga suur rõõm.“ (Õpetajad, algkool)

„Tunnen, et olen oma töös autonoomne. Mul on palju piiranguid ees – tunniplaan ja õppekava. Aga kuidas ma sinna jõuan, selles on palju vabadust. Oluline on, et minu viis poleks teisi kahjustav. On valikud ja saame end vabana tunda.“ (Õpetajad, põhikool)

„Juht usaldab töötajaid ja laseb neil tööd teha. Kui selline õhkkond on loodud, reeglina on õpetajad fanaatikud, Sa ei saa koolis töötada kui Sa pole hingest fanaatik ja ei taha noortega midagi koos teha kogu aeg.“ (Õpetajad, keskkool/gümnaasium)

Samas tõi mitu õpetajat välja, et liigne vabadus oma tööd planeerida võib teinekord olla ühest küljest keerukas, teisest küljest ka õpilastele kahjulik, sest kui õpilane peaks kooli vahetama, siis ei ole teada, mida ja kuidas õpilane on varem omandanud.

„Eriti keeruline on siis, kui õpilane tuleb teisest koolist ja ta on näiteks teise õppematerjal järgi õppinud ja samamoodi teise kooli õpetaja on ise läinud, ise teinud kõik, et siis üle võtta on natuke raske. Võiks olla raamistik ja võiksid olla mingid juhtnöörid ees, kuidas midagi teha. Liiga vabad käed on keeruline.“ (Õpetajad, põhikool, sh HEV)

Õpilastele antav autonoomia ja valikuvõimalused on samuti olulised, mõnes koolis väljendub autonoomia läbi arenguvestluste, kus õpilasel on võimalik rääkida iseendast ja sellest, mis on tema jaoks oluline.

„Meile avaldub kõige rohkem see, et klassiõpetajad ja klassijuhatajad, siis vanemas astmes, viivad läbi arenguvestlusi. /.../ Siis seal saab laps rääkida kõik oma mured, mõtted, tulevikuplaanid. See on see autonoomia väljendumise koht, et ta saab rääkida iseendast. Võib-olla seal klassisituatsioonis, kus on 24-26 õpilast, ta ei saa olla alati see, kes ta tahab, aga väljaspool klassiruumi ta saab oma andekust realiseerida, kas siis klassivälises tegevusest, ringide töös, olümpiaadidel, konkurssidel osalemisega. Nii et seda individuaalsust saab arvestada üsna palju.“ (Koolijuhid, algkool)

Koolid püüavad kaasata õpilasi otsustusprotsessidesse ja pakkuda neile võimalusi ise valida, kuidas ja mida nad õpivad, et suurendada nende vastutust ja õpimotivatsiooni. See on rohkem päevakorras gümnaasiumis, kus õpilastel tuleb valida valikmoduleid või õppesuund. Üks gümnaasiumiastme õppejuht tõigi seejuures välja, et nemad on läinud veelgi vabamaks õppemoodulite valimisel, mis tulenes õpilaste soovidest ja tagasisidest. Samas leidsid põhikoolide õppejuhid, et õpilastel võiks olla rohkem võimalusi kaasa rääkida, nt õppemeetodite osas. Põhikooli õpetajate hinnangul eelistavad põhikooli õpilased pigem toimetada juba etteantud raamides, kuid võimalusi ja otsustusvabadus on õpetajate hinnangul piisavalt.

„Ma arvan, et otsustusvabadust on, aga ma ei tea, kui paljud lapsed nüüd tahavad otsustada, et kuidagi on jäänud selline mulje, et neil on turvalisem siis, kui neil on piirid ees või kõrval. Me anname pidevalt võimalusi, aga neid aktiivseid isehakanud noor on kuidagi vähemaks jäänud.“ (Õpetajad, põhikool, sh HEV)

„Oma tunni raames ma ikka pakun neile valikut, et ma arvan küll, et see motiveerib õpilasi rohkem. Selles suhtes, et valige sealt lehelt need, mida me lahendame, näiteks mingi teema raames, et nad saavad ise öelda, milliseid ülesandeid nad tahavad teha. Ja siis mina muidugi vaatan üle, mis meil veel jäänud on õppimata, siis peab neid ka ikkagi pärast tegema.“ (Õpetajad, põhikool, sh HEV)

Oli põhikooli õpilasi, kes leidsid, et sooviksid rohkem koolipoolset usaldust, kuid samas tõid välja, et õpilasesindusel on võimalus kaasa rääkida kooliüritusi puudutavates aruteludes. Enamasti õpilased nõustusid, et valikuvabadust õppeainete osas on põhikooli astmes suhteliselt vähe, samamoodi olenevalt koolist ei pruugi olla ka suurt valikut huviringide osas. Samas tunnistati, et olenevalt õpetajast on õpilastel rohkem valikut tunnisest tegevuste osas, millega ollakse üldjuhul väga rahul.

„Meil on see aasta uus bioloogia-geograafia õpetaja, ta ikkagi kuulab meid. Juba aasta alguses, me saime endale teha lehe, kus olid reeglid kirjas, et mida me tahame, et mis oleks, mida me ei taha näha. Mida me võiks rohkem teha, mida vähem. Me ütlesimegi talle, et me nagu tahaks rohkem õppida, et õpetaja seletamisega videoid vaadata, võib-olla teeks vahepeal Kahooti, kordaks ja ta hästi palju ongi seda teinud ja ta on meid õue viinud, kui on mingi vastav teema. Isegi kui ei olnud teema, mida saaks õues näidata, siis me lihtsalt läksime koos õue ja täitsime koos vihikut. Mulle isiklikult väga meeldib kui ongi natukene põnevamaks asi tehtud, et ei ole

lihtsalt pingis istumine ja nüüd täidame töövihikust 10 ülesannet tunni jooksul. Et siin koolis oleneb hästi palju õpetajast. Kuna meil siiski on enamik vanemad õpetajad, siis nad ongi harjunud sellega, et me istumegi, loeme, teeme töövihikut ja see on põhimõtteliselt kõik.“
(Õpilased, põhikool)

„Ma usun, et meil on valikuvõimalust, et nt kehalise kasvatuse õpetaja on väga vastutulelik, kui ongi keegi, kes ei soovi teatud asju teha. Ta laseb mingi muu spordialaga samal ajal tegeleda. Kui ühed tahavad võrkpalli mängida, siis teised saavad samal ajal minna sulgpalli mängima.“
(Õpilased, põhikool)

„Meil suurem osa ajast juhtkond tuleb mõtetega kaasa. Vahel nad ei ole meie plaanidega rahul, siis annavad omapoolsed mõtted. Vahel tahaks küll rohkem usaldust meie poole, et me oleme läbi mõelnud asjad, me ei tee asju niisama tegemise pärast.“ (Õpilased, põhikool)

Keskkooli-/gümnaasiumiastme õpilased aga tunnevad, et neile on usaldatud rohkem vastutust, nii kooliürituste korraldamisel kui isikliku õppeteekonna valiku osas, ning on sellega väga rahul. Lisaks on keskkoolis/gümnaasiumis tänu kooli koostööpartneritele õpilastel mitmekesine valik valikaineid, mille seast leida endale kõige huvipakkuvad ained.

„Meil on hästi-hästi palju vabadust. Üks kehalise tundidest on täiesti vabal valikul, sa pead lihtsalt vähemalt 45 min nädalas tegema mingit sporti. Aga see annab valiku nii neile, kellele meeldib iga päev viis tundi võrkpalli mängida, mida meil (kooli nimi) tehakse päris palju. /.../. Aga samamoodi sa võid käia ja teha ühe tunni joogat. Meil on hästi palju valikaineid, keeli ja rahatarkus ja Edumuse ja muud väliskursused, mida pakutakse. Meile ei jäeta väga palju kodutööd, aga antakse soovitusi, kuidas võiks lisaks harjutada, kui Sulle see aine rohkem huvi pakub.“ (Õpilased, keskkool/gümnaasium)

„Meil on hästi palju vabadust, sellel on hästi suur suunitlus, et õpilased saaksid nõ oma õppeteekonda kujundada, iga-aastaselt me võtame õpilasesindusega ette kooli õppekava. Kui nüüd tuli kohustus kõikidele koolidele, et riigikaitse, kui see oli meil siinamaani valikaine, siis meie saime õpilastega otsustada, millisest õppeainest, me võtame ühe kursuse maha. Tehti hääletus ja õpilased otsustasid, et vene keelt on liiga palju ja üks vene keele tund jäi vähemaks ja see oli puhtalt õpilaste otsus ja mitte õpetajate. Ja meil on valikaineid 30+, meil on erinevatest erialadest valikainete variandid.“ (Õpilased, keskkool/gümnaasium)

Põhikooli õpilaste vanemate jaoks on oluline, et lapsed täidaksid õppekava ja valmistuksid piisavalt järgmiseks kooliastmeks. Samas sooviksid lapsevanemad rohkem kaasa rääkida kodutööde osas, kuna hetkel tundub kodutööde koormus põhikooli astmes olevat liiga suur.

„Kodutööd, neid on liiga palju. Selles suhtes, laps tuleb koju ja siis ta hakkab uuesti õppima. Siis vahest läheb õhtul kella 20.00-21.00ni see õppimine. Kodutööde maht on ikka väga suur veel kodus edasi.“ (Lapsevanemad, põhikool, sh HEV)

„Ma arvan, et see vajadus või võimalus (valikuvabaduse järele) võiks tulla kui nad on juba natukene vanemad. Kui nad juba oskavad ise ka midagi valida. Hetkel ma arvan, siin algklassides võikski olla see, et neile tutvustatakse kõiki neid erinevaid võimalusi, mille seast saab siis hiljem valida. Kellele siis sobib, et kes vastab siis suuliselt või kes teeb referaadi, või

mis iganes. Et ta teaks, mis see referaat on enne kui ta otsustab, kas ta tahab suuliselt vastata või referaati teha. Ma arvan, et algklassides nad väga ei oskaks seda valida.“ (Lapsevanemad, põhikool, sh HEV)

Keskkooli/gümnaasiumi õpilaste vanemad olid veendunud, et õpilastel on piisavalt valikuvabadust, kohati ka liiga palju valikuid. Üldiselt ei olnud lapsevanematel ette heiteid selles osas, et nende laps ei saaks oma õppimist piisavalt suunata või et õpilasi sunnitakse millekski.

„Enda laps on aktiivne ja igast valikaineid on olnud liiga palju ja igal pool osaleb liiga palju. Ma ei näe, et võiks olla rohkem otsustusõigust. Neil piisavalt vabadust valida, pole muljet, et kedagi sunnitakse.“ (Lapsevanemad, keskkool/gümnaasium)

4.3.2 Reeglid koolides

Koolides on paika pandud kindlad reeglid, mille täitmist eeldatakse tervelt kooliperelt. Samas rõhutasid mitmed koolijuhid, et neil ei ole koolis reegleid, vaid neil on kokkulepped ja raamistik. Nende jaoks on sõna „reegel“ liialt tugev.

„Sõna “reeglid“ tekitas minus kohe lühise peas. Mulle tundub, et on autonoomia ja raamistik. Reeglid on kokkulepped ja kõiki kokkuleppeid ei saa ära kaotada. Kui küsida autonoomiat ja kokkuleppeid, siis nii 50-50.“ (Koolijuhid, algkool)

„Meil on koolis kokkulepped, mitte reeglid. Toimib jagatud juhtimine ja ei kontrolli, kas tehakse midagi. Igaüks peab teadma, kui midagi vaja teha. Käske-keelde pole.“ (Koolijuhid, keskkool/gümnaasium)

Kõige tähtsam on järgida turvalisusega seotud reegleid, sest inimeste heaolu on esikohal. Reeglite eesmärk on tagada nii füüsiline kui emotsionaalne turvalisus koolis. Samas on mitmes koolis peamiseks printsibiiks, õpin ise ja lasen teistel ka õppida. Kõige enam töid koolijuhid reeglitena välja korrektset riietumist, vahetusjalanõude kandmist, telefonikeeldu ning üleüldist viisakat käitumist.

„Silma ei pigista kinni – meil on kokkulepitud reeglid ja raamistik, mis annab vaba otsustusvastutus ruumi, kindlasti on lubamatu raamistikust väljuda, kui oleme ühiselt kokku leppinud. Olgu see õpilase turvalisus ja heaolu. Kui koostööd ei ole võimeline tegema, siis ma ei pigista silma kinni, sest see on meie põhiväärtus ja me teeme seda.“ (Koolijuhid, algkool)

„Meil on koolis see reegel, et me dressidega koolis ei käi, seda tuleb aeg-ajalt meelde tuletada ja et me ei kasuta telefone, hommikul ja pärast tunde kasutame, aga vahepeal ei kasuta. Need on asjad, mille osas nii lapsed kui juhtkond ja õpetajad ise kõige rohkem eksivad. Aga ütleks ikkagi, et pilt on juba väga ilus.“ (Koolijuhid, põhikool)

„Kui neid reegleid meelde tuletada, siis nendest kümnest punktis, mis me oleme reeglitena kirja pannud, kõige olulisem on see, et õpin ise ja lasen teistel ka õppida. See on kõige olulisem, kõik muu on juba suhtlemise tasandil.“ (Koolijuhid, põhikool, sh HEV)

Distsipliinimeetmed varieeruvad suulistest hoiatustest kuni tõsisemate rikkumiste puhul politsei kutsumise ja koolist väljaviskamiseni. Oluline on järkjärguline lähenemine ja vestlused, et probleeme ennetada ja lahendada. Probleemide korral eelistatakse vestlusi õpilastega ja olukorra

selgitamist, et vältida korduvaid eksimusi. Vajadusel vesteldakse vanematega. Samuti on korra hoidmisel abiks õpilased, kes näitavad ise head eeskuju kaasõpilastele. Üks kool mainis, et teeb koostööd noorsoopolitseiga, kes käib koolis uimastite teemal loenguid pidamas. Kuigi seda lähenemist on koolid ja politsei aastaid kasutanud, ei ole see kaasaegse ennetuse seisukohast efektiivne lähenemine (vt Ennetuse käsiraamat)¹.

„Kui (reeglite) rikkumine on pahatahtlik, siis ei pigista silma kinni. Tagame selle, et vestleme, et poleks mugav vestlus, kui lapsevanemal on ebamugav, siis koolil on varsti mugav. Kui tal on ebamugav, siis lapsevanem püüab lahenduse leida. See on ennetus.“ (Koolijuhid, põhikool)

„Meil on see, et tuleb olla inimene ja mitte üle teiste minna. Kui teistele halba tehakse, siis see pole okei. Jää alati ausaks, ära aja häma. Me kõik eksime, aga julgus tunnistada, et ma eksisin, on oluline. Me kaasame ka lapsevanemaid. Kui kolleegidest on keegi eksinud, siis koostöövestlustel võetakse teemaks. Võlusõna on rääkimine.“ (Koolijuhid, keskkool/gümnaasium)

„Kohe hakkas probleemiga (vahetusjalanõud) tegelema õpilasesindus, kes hakkas koolimaja peal ringi käima ja tähelepanu juhtima kümnendikele. Nad ise kujundasid kultuuri, et „sokk on popp“, kui oled saapaga, siis sa oledki nõme, sest sa ei täida reegleid. Sest eeskujud on tegutsenud. Nad ei käsi, et kus su vahetusjalanõud on.“ (Koolijuhid, keskkool/gümnaasium)

„Samas käib noorsoopolitsei meil lastele loenguid pidamas ja rääkimas, nendest probleemidest, nii, et see on ka koostöökoht, mis enne võibolla jäi mainimata. Probleemide korral on meil väike tugi ka noorsoopolitsei poolt ka. /.../ Meil on olnud teemaks narkootikumide tarvitamine, mõnuained, kõik muu selline, et kuhu see viib. Siis on kõik need seadusest tulenevad reeglid, et kaua võib õues olla.“ (Koolijuhid, põhikool, sh HEV)

Õpetajad olid samal arvamusel, et turvalisuse ja tervisega seotud reeglid (nt veibid, suitsud, alkohol, energijook) on koolis kõige olulisemad ning nende osas eksimisse suhtutakse väga tõsiselt. Ülejäänud reeglid on samuti kõigile kohustuslikud täitmiseks, kuid nende nõudmisega ollakse mõistlikud. Väikeste rikkumiste puhul, nagu vahetusjalanõude puudumine või telefonikasutuse vastu eksimine, eelistatakse lahendusi ja märkusi, mitte kohest karistamist. Ka õpetajad tõid välja, et õpilased on reeglite täitmisel ka üksteisele suureks eeskujuks.

„Turvalisusega seotud reeglistik on see, mida tuleb järgida. Reeglistik puudutab seda, et teen oma tööd, kuigi on autonoomia. Ma olen tööd läinud tegema, mitte läinud niisama olema. Olen võtnud vastutuse, et lapse jaoks on õppimine tähtis.“ (Õpetajad, põhikool)

„Reeglitega on see, et kodukorras on reeglid, aga ei minda reeglite nõudmisega segaseks. Kui on nõutud vahetusjalatseid, siis need peavad kõigil olema, aga kui lapsel jäävad koju ühe korra, siis ei karistata selle eest, vaid leitakse lahendus.“ (Õpetajad, põhikool)

„Ikkagi on koostöös jõud ja kui kõik koos reageerivad siis saab probleemidest üle. Toimub mõnus enese regulatsioon. Ma arvan, et seal on võtme asjaks õpilaste ja õpetajate koostöö ja

¹ <https://www.tai.ee/et/valjaanded/ennetuse-kasiraamat>

tugev õpilasesindus. Teatud heas mõttes populaarne entusiastlik seltskond, kes hoiab moraali kõrgel.“ (Õpetajad, keskkool/gümnaasium)

Põhikooli õpilased töid samuti ühe olulise reeglina telefonikasutuse keelu, sest selle vastu eksitakse kõige rohkem, aga kindlasti pole sellist reeglit kõikides Läänemaa koolides. Õpilased töid välja, et põhilised reeglid on neil täidetud ning reeglite rikkumise korral räägitakse rikkujaga rahulikult. Samas tõi üks õpilane välja, et reeglid peavad olema mõistlikud ja kool ei tohiks teatud olukordades üle reageerida.

„Näiteks eelmisel aastal, mina ja mu klassivend mõlemad lõpetasime muusikakooli Haapsalus. Ja meil oli esinemine enne eksamit, saime viimast korda proovida nõ enne kui eksamile läksime.

Siis oli täpselt kooli talgupäev. Kuna mina nagu ei vajanud nii suurt ettevalmistustööd ja see kontsert algaski minu meelest 11.00-12.00, siis ma olin esimesed 2 tundi (koolis) ja siis läksin ära. Ja kuna tema hommikul harjutas, siis ta ei tulnud üldse kooli ja siis ta tõmmati põhimõtteliselt järgmine päev direktori kabinetti, et miks sa ei tulnud kooli koristama, seletuskiri ja sa pead tagantjärele koristama. Aga temal oli ikkagi ema ära põhjendanud. Aga nad ütlesidki, et mis mõttes (õpilase nimi) sai esimesed kaks tundi koolis olla, kuigi te läksite täpselt samale asjale. Mingid reeglid ei ole mõistetavad või millel ma ei näe mõtet.“ (Õpilased, põhikool)

„Meil selle telefoni keeluga – alguses hoiatus või märkamine, et pane telefon kotti. Kui mitu korda eksida reegli vastu, siis kas võeti telefon päeva lõpuni ära. Reegel on reegel.“ (Õpilased, põhikool)

Keskkooli-/gümnaasiumiastme õpilased töid reeglitest esimesena välja sisejalanõude kasutamise, aga nende hinnangul on koolis olulised pigem üldised reeglid. Üldiselt on gümnaasistide arvates reeglite täitmisega nende koolides hästi.

„Üks esimestest reeglitest on sisejalatsid, mida kontrollitakse ka. Õpilasesindus teeb reide aastas, kus kontrollivad klassides jalatseid. See on põhireegel. Kõik saavad sellest aru. Seda pole liiga palju palutud. On muidu tavalised reeglid, et ole normaalne, ole viisakas, alkoholi ei tohi tarbida, suitsu ei tee. Täpselt nagu üldreeglid, neid hoitakse väga.“ (Õpilased, keskkool/gümnaasium)

Lapsevanemate arvamus jällegi olenes kooliastmest, kus nende lapsed õpivad. Põhikooli õpilaste vanemad leidsid, et üldiselt peetakse reeglitest kinni ja rikkumisi lahendatakse vastavalt juhtumile. Sellest tulenevalt on vanemad mures, et reeglite rikkumisel ei olda õiglased ja järjepidevad. Osade õpilaste puhul pigistatakse silm kinni, samas kui teistele kehtivad rangemad karistused. See tekitab omakorda ebavõrdsust ja rahulolematust vanemates koolijuhtkonna suutlikkuse osas probleemidega tegeleda.

„Ma arvan, et kui on reeglid, siis need võiks kõigile võrdselt kehtida, mitte nii, et kui on üks lapsevanem, kes ei suuda oma last kooli panna, siis ja tagajärgi ei ole. Aga siis kui see üks õpilane, kes käib kogu aeg koolis, ühe korra natukene hilineb, siis sellele viibutame sõrme ja teeme oi-oi, kuidas nii saab ja siis on suur poleemika.“ (Lapsevanemad, põhikool, sh HEV)

Põhikooli õpilaste vanemad sooviksid, et neil oleks suurem roll ja võimalus oma laste probleemide lahendamises osaleda. Üks lahendus oleks parema kommunikatsiooni ja koostöö arendamine

kooli ja vanemate vahel. Keskkooli-/gümnaasiumiastme õpilaste vanemad töid sarnaselt õpilastele välja üldiseid kokkuleppeid, kus tuleb olla viisakas ja austav teiste suhtes. Gümnaasiumis on reeglite asemel suurem rõhk kokkulepetel, millest üldiselt peetakse lugu ja neid ka täidetakse.

„Kui rääkida üleüldiselt reeglitest, siis on hea kooli kokkulepe olemas. Meil on kirjas, kuidas me peaks kõik justkui käituma, lapsevanemad on teinud korduvalt ettepanekuid mobiiltelefonide kasutamise reegli osas, et tundides ei oleks telefoni kasutamist, aga selle asemel, et viia tundi rahulikult läbi, lastakse teatud seltskonnal tunnis rullida telefoni, et nad ei segaks teisi õpilasi. See olukord on päris drastiline ja samas reeglite järgimist nõutakse näo järgi, on lapsi kelle puhul on reegli rikkumine karistatav.“ (Lapsevanemad, põhikool)

„Jaa, reeglid, issand, kui ma nagu kõrvalt näen, pigem kokkulepped, kuidas me oleme, oleme sõbralikud ja kasutame vahetusjalanõusid. Pole kuulnud, et oleks suurel määral probleeme mõnuainetega. Kuidagi toimib nagu, on nutivabad vahetunnid, meil on kokkulepe, et liigume rohkem õues. Ma näen, et need on kokkulepped, mitte, et meil on kirjas reeglid ja nii teeme.“ (Lapsevanemad, keskkool/gümnaasium)

4.4. Tulemused ja saavutused

4.4.1 Saavutuste olulisus koolides

Erinevad koolid paistavad silma erinevate saavutustega. Kõige sagedasemad saavutused on sportlikud või akadeemilised. Nii koolijuhid kui õpetajad tunnistavad, et saavutuste tunnustamine on koolikultuuris olulised, kuid nad näevad väärtust nii suurtes kui väikestes edusammudes kui ka selles kui õpilased üldse kuskil osalevad. Olümpiaadivõidud ja riigieksamite kõrged tulemused on olulised, kuid mitte esmatähtsad. Õpilase väiksemad saavutused, nagu luuletuse lugemine või isiklikud edusammud, on samuti tunnustust väärt. Tunnustus ja saavutus peavad olema lapsest lähtuvad. Oluline on aidata õpilastel näha ja hinnata oma individuaalseid edusamme, isegi kui need ei paista silma teiste saavutuste kõrval. Koolijuhid ja õpetajad tunnevad uhkust, kui kool suudab pakkuda tuge ja enesekindlust, mis aitab õpilastel raskustest üle saada ja lõpuks ka edukalt ellu astuda. Samuti peetakse tähtsaks koolirõõmu säilitamist, õpetajate tunnustamist ja kooli head mainet. See väljendub selles kui õpetajad ja vilistlased räägivad koolist väljaspool kooli hästi ja on uhked, et seal töötavad või seal õppisid. Koolijuhtide hinnangul tunnustatakse ja märgatakse kooliperet piisavalt, näiteks tänuüritustel või infokirjades.

Erinevad koolid paistavad silma erinevate saavutustega. Kõige sagedamini on tegu kas sportlike (nt sportmängud, jalgpall, võrkpall jne) või akadeemiliste saavutustega (olümpiaadid, mälumängud, muusika, kirjandus, etlus). Üks koolijuht tõi välja, et tema meelest on just lapsevanemate jaoks akadeemilised saavutused väga olulised.

„Mitte ainult seda saavutust ei tunnustata, mida on väljas märgatud. Tunnustame ka sisemisi, igast õpilasest ka individuaalset saavutust, mõni ületab iseennast ja võrreldes teistega ei ole kõige kõigem. Tema isiklik tõus ja toimetulek, see on asi, mille üle oleme uhked. Iga pisike edusamm on uhkustamist ja tunnustamist väärt.“ (Koolijuhid, algkool)

„Koolis peab olema hea ja turvaline olla ja meist kõigist peavad kasvama inimesed. Selleks peame ise inimesena käituma, et see vast on kõige olulisem, aga loomulikult nii õpilase enesehinnangu kohapealt, edasise karjääri kohapealt või kasvõi kooli turundamise eesmärgil on saavutused üliolulised.“ (Koolijuhid, põhikool)

„Tegelikult ma tunnen selle üle uhkust kui mõnest, kes on siin nii piiri peal olnud, käitumise või hinnete pärast, ja pärast on kindral. Need, mida mõõdetakse riigieksamite tulemustega, need kõiguvad. Mulle muidugi meeldib kui nad kõrged on. Igakord nii kõrged pole.“ (Koolijuhid, keskkool/gümnaasium)

KOVID rõõmustavad kui koolidel hästi läheb ning kõiki tunnustatakse ja märgatakse. Sarnaselt koolijuhtide vaatele, leidsid KOVIDE esindajad, et uhkust tuntakse, kui nõ murelapsed lõpetavad kooli ja saavad elus hästi hakkama. Üks KOVI esindaja nentis, et haridus on läinud niigi tulemuspõhiseks ning see ei ole õpetajate ega õpilaste vaimsele tervisele hea. Üldiselt toodi välja, et omavahel saavutuste pärast ei võistelda ja selle põhjal koole omavahel ei võrrelda ega hinnata.

„Meil on tunnustamise kord ja seal on siis välja toodud kõik need olümpiaadide tulemused ja mis puhul ja kuidas õpilased tunnustatud saavad, et aukirjad ja lilled ja sellised asjad. Kas siia alla lähevad ka koolilõpetajate meelepidamised, see ei ole otseselt tunnustamine, aga nendele kooli lõpetajatele pööratakse ka tähelepanu, väikese kingituse ja ka siis rahalise meelepidamisega.“ (KOV)

Õpetajad olid koolijuhtidega sarnasel arvamusel, et kõik saavutused, nii sisemised kui välimised, on võrdselt olulised. Õpetajate jaoks pole head hinded eesmärk omaette. Nad tunnevad siirast rõõmu, kui õpilased, kes on olnud raskustes, suudavad klassi või trimestri edukalt lõpetada ja saavad ka edaspidi elus hästi hakkama. Oluline on, et iga õpilane leiaks oma koha ja tunneks end koolis turvaliselt, olgu ta viieline või kolmeline. Õpetajate hinnangul peaks rohkem tunnustama ka vabatahtlikku tegevust ja kogukonda panustamist.

„Mulle meenub kohe vabatahtlik tegevus ja kogukonda panustamine, sellele võiks rohkem tähelepanu pöörata. /.../ Sa peaksid ka ise rohkem panustama, ilma et Sa mingit tasu peaksid saama ja ma arvan, et selline tegu vääriks küll tähelepanu. Kas on mingid talgud kuski toimumas, kellegi abistamine, kellegi lapsi hoidmas, et saaks kõik õpetajad koosolekul osaleda, no sellised näited. Et neid võiks märgata, neid inimesi ja õpilasi.“ (Õpetajad, algkool)

Õpetajad tõid välja, et sageli kutsutakse häid tulemusi saavutanud õpilasi direktori vastuvõtudele, kuid suuremates koolides, on palju lapsi ja paljud on tunnustamist väärt, mistõttu võivad ka lihtsalt olümpiaadidel osalenud ja edukaid tulemusi saavutanud õpilased jääda direktori vastuvõttust eemale, mis tekitab solvumist nii õpilaste kui lapsevanemate seas. Seega direktori vastuvõttule pääsemise tingimused peavad olema selgelt kommuникеeritud ja kõikidele teada.

Õpetajate enda tunnustamise osas oldi arvamusel, et tunnustamist väärivad kindlasti teod, mis ei ole õpetajate igapäevatööga seotud, sest see näitab pühendumust ja hoolivust. Samas oli ka õpetajaid, keda väline tunnustus niivõrd ei kõneta, leides, et tunnustus peab tulema õpetaja enda seest. Igal juhul on õpetajate jaoks kolleegide toetus ja märkamine olulised. Õpetajate hinnangul on märkamist ja tunnustamist koolides üsna palju, kuid mõnikord võivad mõned töökad õpetajad jääda tunnustusest, kuna nad ei tööta selliste õpilastega, kes oleksid võimelised osalema

olümpiaadidel või spordivõistlustel või nende aines ei korralda selliseid üritusi, kus õpilased saaksid omavahel võistelda.

„Praegu on see õpetajate tunnustamine või kuidagi üldse, see, et aasta õpetaja, sul ongi seal neid olümpiaadi võitjaid ja veel õudsalt palju õpetajad midagi teevad Tegelikult on nii palju õpetajaid, kes igapäevaselt nagu selle kõige lihtsama pisku pärast peavad nii palju vaeva nägema, et üldse see laps seal kuuleks ja näeks ja ta kahe kõrva vahele midagi jõuaks, aga see on sellest üldisest pildist hästi väljas praegu.“ (Õpetajad, algkool)

Õpilased peavad saavutusi koolis oluliseks, kuid samas tõdevad, et teadmised on tähtsamad kui hinded. Nad tõid välja, et õpetajad toetavad ja pakuvad konsultatsioone, et aidata neil paremaid tulemusi saavutada. Kuigi mõned õpilased võtavad hindeid väga tõsiselt, nähes ka neljasid kui ebaõnnestumisi, mõistavad paljud, et tulevikku määravad pigem teadmised kui konkreetset hinded. Hinded on põhikooli õpilaste jaoks olulised eriti gümnaasiumisse pääsemisel, kuid samas teavad, et oluline on õppida teadmiste, mitte ainult hinnete pärast. Õpilaste hinnangul märgatakse ja tunnustatakse nende pingutusi. Keskkooli/gümnaasiumi õpilased tunnevad, et neid koheldakse täiskasvanutena ja nende õpitulemused on nende enda vastutus, aga koolipoolne toetus ja võimalused paremini õppida on alati olemas.

„Minu jaoks on oluline, et ma teemast aru saaks. Kui ma saan halva hinde, siis see näitab mulle, et ma ei saanud piisavalt aru. Mul on vaja veel õppida. Kui füüsika on valesti tehtud, siis küsin abi. Hinne näitab, et mida saaks paremini.“ (Õpilased, põhikool)

„Üks aasta mina ja mu klassiõde käisime vanadekodus lihtsalt vanadel inimestel külas, siis me saime selle eest tänukirja.“ (Õpilased, põhikool)

„Soov saada gümnaasiumisse, survestab häid hindeid saama. Mõjutab kindlasti motivatsiooni, tahaks ikka sisse saada ja et gümnaasiumis oleks ka palju võimalusi. Tuleb sättida, et ma saan need teadmised.“ (Õpilased, põhikool)

„Meil on ka nii, et koolil on ikka hea meel, kui sul on head tulemused. Aga mitte ükski õpetaja ei tule taga ajama, et sa saad ju paremini, see on sinu enda teha. Meid ka koheldakse täiskasvanuna, see on meie asi, kuidas tahame õppida. Kas headele hinnetele või mitte, see on meie teha.“ (Õpilased, keskkool/gümnaasium)

Õpilaste arvates on tunnustamine oluline mitmel põhjusel. Tunnustamine motiveerib õpilasi pingutama ja püüdlema paremate tulemuste poole. Kui õpetajad ja kaasõpilased märkavad ja kiidavad nende saavutusi, suurendab see nende enesekindlust ja innustab neid edasi pingutama. Tunnustamise kaudu saavad õpilased positiivset tagasisidet, mis aitab neil mõista oma tugevusi ja arenguvõimalusi. Paljudele õpilastele on olulised nii personaalsed kui välised saavutused. Koolivälised võidud toovad sageli rohkem tähelepanu, kuid väiksemad klassisisesed edusammud on samuti tähtsad ja vajavad tunnustamist. Kõik õpilased leidsid, et nende koolides tunnustatakse ja märgatakse neid piisavalt.

„Iga inimese jaoks on oluline, et neid märgatakse. Motivatsiooni annab juurde kui õpetaja märkab, et õpilane on edasi läinud. See annab palju juurde motivatsioonile.“ (Õpilased, põhikool)

„Kiitus ja tunnustus on vahepeal olulised. Et sa ei saa ise arugi kui hästi sa midagi teed. Ja kui keegi märkab ja ütleb seda, et sa teed hästi, ja keegi veel märkab, siis see tekitab nii hea tunde ja motiveerib edaspidigi neid asju tegema.“ (Õpilased, keskkool/gümnaasium)

Põhikooli õpilaste vanemad üldiselt näevad, et õpetajad hindavad häid tulemusi ning hoolitsevad selle eest, et õpilased saaksid hästi hakkama. Samas on neil ka kogemusi õpetajatega, kes ei ole nii toetavad, aga siin mängib suurt rolli õpetajate pöud. Keskkooli-/gümnaasiumiastme õpilaste vanemad on aga märksa positiivsemalt meelestatud. Nende hinnangul on õpilaste enda jaoks head tulemused tähtsad, nii enda isiklikud tulemused aga mõnel juhul ka klassi tulemused tervikuna. Kuigi mõnel lapsel endal võib olla surve medaliga lõpetada, ei tunne lapsevanemad välist survet, vaid rõõmustavad pigem selle üle, et koolides märgatakse ja tunnustatakse saavutusi piisavalt.

„Selles mõttes jah, et teatud aineõpetajatega nii on, neid ei huvita, kas lapsed saavad hakkama. Ma ei tea, mis on nende mõtteviis, et kas pole kedagi teist võtta või suhtumine, et ma olen pensionär, ma saan väga hea pensionilisa, et ma õpetaja kohta täidan. Ma ei näe, et neid huvitaks, et lapsed edasi jõuaks nende aines.“ (Lapsevanemad, põhikool)

„Meeskondlikud võidud, väärtused, kooliteatrite auhind ja sellised meeskondlikud võidud, kool koolina, see on oluline osa tunnustusest. Aga ma ei tunne ka survet, pole sellist last, kes käiks medaleid noppimas. Võib olla keegi tunneb survet. Selle üle on hea meel, et kui võidud on saavutatud, siis need on kajastatud. Selle üle ollakse uhked, survestust ei näe.“ (Lapsevanemad, keskkool/gümnaasium)

4.4.2 Vilistlaste osalemine koolielus

Koolijuhtide arvates on vilistlased väga oluline osa koolist ja kujundavad omamoodi kooli nägu. On koole, kus on just viimastel aastatel hakatud vilistlasi rohkem kaasama, just koolielu ja õppimise rikastamiseks. Enamikes koolides toimuvad ühisüritused, kuhu vilistlased on alati rõõmuga oodatud osalema ja kooliellu panustama. Koolijuhid tunnevad oma vilistlaste üle uhkust ning ootavad neid vilistlaste päevale rääkima oma kooliajast ja karjäärast, et õpilasi innustada. On koole, kus on isegi olemas vilistlaskogu ja on koole, kus selle tegemine on plaanis.

„Me väga süsteemselt tegeleme vilistlastega, me oleme teinud listi ja uurinud, mis teemadel ja kus meie inimesed töötavad. Täiesti oodatud on ka täiesti lihtsad inimesed, isegi need, kes ei tööta kuskil edukas ettevõttes. Aga oleme kutsunud vilistlasi kooli ja alati on positiivne see, et need vilistlased tulevad alati hea meelega. Oli just vilistlaste kokkutulek ja minu meelest sellised kokkutulekud annavad hea tõuke ja toovad endised õpilased pilti. Meie peame oma õpilasi hästi oluliseks.“ (Koolijuhid, põhikool)

„Vilistlased on väga olulised. Vilistlaskogu on ellu kutsumisel. Meie pole kutsunud, järelikult tahavad tulla, nagu tulen maale vanaema juurde. Vilistlased kujundavad kooli nägu, kui vilistlane on saanud jalad alla, siis väärtustab ja tuleb panustab (oma kooli).“ (Koolijuhid, põhikool)

„Saame rääkida nendest uhketest vilistlastest, kes on uhkem arst ja näitleja. Kui meil on vilistlaste päev, kutsume neid rääkima. Meil oli see aasta 25 vilistlast, nii ägedaid inimesi oli kohal.“ (Koolijuhid, keskkool/gümnaasium)

Õpetajad on samuti arvamusel, et vilistlased on oluline osa koolist. Kui vilistlased tulevad hea meelega tagasi kooli üritustele osalejana, mentoriks või isegi õpetajaks, näitab see, et kool on jätnud neile positiivse mälestuse kohast, kuhu aeg-ajalt tahaks tagasi pöörduda. Õpetajate hinnangul on eriti väärtuslik, kui vilistlased tulevad noortele rääkima kui oluline on koolis omandatu ja oma kogemuse jagamine, et edaspidises elus hästi toime tulla.

„Meie peamine eesmärk on õpilasi eluks ette valmistada. Ja hästi oluline, et vilistlased, noored just, kes just on eriala omandanud, et nad tuleks kooli ja ütleks, et õppige füüsilikat või reegleid. Meie räägime seda kogu aeg, aga kui noor inimene räägiks, see mõjuks hästi.“ (Õpetajad, põhikool)

„Ma arvan, et olete kõik lugenud Delfi artiklit ühest noormehest, kes tänaseks päevaks lõpetas õpetaja (õpetaja nimi) klassi, venekeelne laps ja tänaseks on ta tubli müügiinimene. Kes teenib endale leiva lauale, midagi ka oma emale.../.../ See on natukene eriline hetk. See oli tõeliselt äge, sest ta on väga raske puudega laps. Ütleme füüsilise puudega mitte vaimse. Ja õppis küll ka lihtsustatud õppekaval, aga praegu on ta nüüd üheksateist aastat vana ja helistab teile koju ja müüb teile raamatuid, millises keeles soovite, eesti keeles või vene keeles või inglise keeles, nii et see on äge.“ (Õpetajad, põhikool, sh HEV)

„See indikaator ka, et kuulge, kui meie koolides oleks kehv olla, ebamugav, siis nad (vilistlased) ei tuleks tagasi. Koolis peab olema midagi õigesti, kui vilistlane tuleb tagasi kooli, kokkutulekule või tundi andma, üritusele publikuks, mentoriks, grimmi tegema. Nad tulevad hea meelega tagasi.“ (Õpetajad, keskkool/gümnaasium)

Õpilaste sõnul tuuakse vilistlasi mõnikord tundides eeskujuks, seega õpilased tunnevad, et vilistlaste üle tuntakse uhkust. Vilistlastega puututakse kokku näiteks öökoolis, kooli sotsiaalmeedias, karjääripäeval ja kooli ühisüritustel.

„On koolis vilistlasi, kellest tunnis räägitakse. Kool räägib neist või toob näiteid. Nt toob näiteid, kuidas õpilane põhikoolis hästi ei õppinud, et kuidas nad nii kaugele on jõudnud oma elus.“ (Õpilased, põhikool)

„Meil on iga aasta karjääripäevad, kus vilistlased tulevad räägivad elukutsetest, et õpilasi suunata, kuhu nemad edasi lähevad. Väga paljud tulevad tagasi ja aitavad kooli.“ (Õpilased, keskkool/gümnaasium)

„Meil on siis see, et kui meil toimuvad jõuluballid, siis sinna kutsutakse ka vilistlased. Ja kui neil (vilistlastel) ongi mingi enda äri või õpilasfirma, siis seal nad saavad seda tutvustada ka kui nad seda soovivad.“ (Õpilased, põhikool)

„Meil nii umbes kord kuus käib mõni vilistlane kohal ja räägib, mida ta oma eluga teinud on ja kuhu ta jõudnud on. Ja kuidas tema (kooli nimi) käik teda aidanud on. Tohutult palju, tohutult erinevaid inimesi. /.../ Ja vilistlased tulevad ka muudele üritustele kohale kohtunikuks, niisama vaatama, muusikali nautima. Niipalju kui mina olen kuulnud, siis nad toetavad üksteist ka pärast gümnaasiumi ja neil on ka eraldi grupp, just (kooli nimi) vilistlased.“ (Õpilased, keskkool/gümnaasium)

„Väga paljud vilistlased on meie kooli täielikud fännid, käivad kõikidel kooli üritustel kohal. Meil on kaks korda aastas sügisel ja kevadel õpilasesinduse laagrid, kus alati on mõni vilistlane kohal. Samamoodi käiakse rääkimas, mis moodi on mindud edasi, mis võimalused on, kuhu on jõutud tänu meie õpilasesindusele, tänu meie üritustele. Kuna meil õpilased korraldavad üritusi, siis see annab ürituste korraldamisele hästi suure põhja alla. /.../ pluss meil on Haapsalus selline viisik, meie kooli vilistlased, nad on kõik erineval ajal lõpetanud, aga nad on Haapsalusse teinud sellise kohviku ja baarikeri ja seal töötab väga palju meie kooli õpilasi ja sellega me oleme ka väga hästi seotud nende vilistlastega ja tunneme kõiki ka väljaspool kooli.“ (Õpilased, keskkool/gümnaasium)

Paljud lapsevanemad on ise kooli vilistlased ja näevad, et vilistlased on kooliellu kaasatud ka pärast lõpetamist. Vilistlaste huvi olla kooli tegemistesse kaasatud ka pärast kooli lõpetamist näitab, et vilistlased tunnevad uhkust konkreetse kooli vilistlaseks olemisest. Samas töid lapsevanemad eraldi välja, et selle nimel võiks koolid rohkem tööd teha, et noored tahaksid kooli tagasi tulla ka õpetajateks.

„Õpilasi, kes võiks sobida õpetajaametisse, võiks varakult suunata selle mõttega, et kool toetaks ja, et oled oodatud tagasi uut verd tooma. Et toetame või leiame stipendiumi, mida iganes, et uut põlvkonda kasvatada olemasolevate õpilaste seast, mitte et hirmutame lapsed ära ja neil on nii negatiivne kogemus, et ei iialgi mõtle sellele, et õpetajaks õppida.“ (Lapsevanemad, põhikool)

„Minu enda suurem laps on vilistlane ja näen tema klassikaaslati palju kooli tegevustes osalemas, kes 6-7 aastat tagasi lõpetasid. Uhkus kooli üle on suur.“ (Lapsevanemad, keskkool/gümnaasium)

4.5. Muutused ja uuendused

4.5.1 Kohanemine ja reageerimine muutustele

Koolide võime kohaneda muutustega on erinev, ning paljuski oleneb, millise muutusega on tegu. Sellegipoolest hindavad koolijuhid oma koolide võimet kohaneda muutustega pigem kõrgelt. On koolijuhte, kes leiavad, et uuendusmeelsus on osa koolikultuurist ja isegi põhiväärtustest, aga on ka selliseid koole, kus ollakse uuenduste osas skeptilisemad. Koolijuhtide hinnangul sõltub kooli kohanemisvõime suuresti kogu kollektiivi vastuvõtlikkusest, nii õpetajatest kui õpilastest. Koolijuhid leiavad ka, et neil on vaja uuenduste maha müümise oskust, et selgitada kooliperele, miks on vaja toimivaid lahendusi muuta. Mitte kõik õpetajad ei pruugi olla valmis uuendustega kohe kaasa minema. Oluline on, et muutused oleksid hästi põhjendatud ja et õpetajatel oleks võimalus oma arvamust avaldada ning kaasarääkida. Koolijuhid rõhutavad, et muutused peavad olema vajalikud, muidu ei lähe sellega kaasa ei nemad ega ka koolipere. Oli koolijuhte, kes töid välja, et mõnikord on õpilased palju konservatiivsemad kui nemad ise. KOVID on sarnasel arvamusel, et kõik oleneb koolist, uuenduse sisust ja eesmärgist ning inimestest. Sellegipoolest on uuendustele vastuvõtlikumaid koole, aga ka neid, kellel läheb aega, et uuendused omaks võtta.

„See ongi tegelikult see, et meie igapäeva kultuur ongi selline, et meie (koolijuhid) peame ka kohanema. Me ei saa teha asju nagu 10 aastat tagasi. Lihtsalt koolile pole see kohane, kõik ümberringi muutub, peame kaasas käima. Oleme kogu aeg olnud kooliga aktiivsed muutustes ja arengutes. On neid, kes tulevad kiiremini kaasa, kuid summa summaarumis lähme uuendustega

kaasa, teeme enda elu paremaks, laste elu ka. Oleme siin selleks, et vastata ka ühiskonna ootustele, mitte ühiskond ei vasta meie ootustele.“ (Koolijuhid, algkool)

„See on siuke hea muutus ja areng, meie kooli puhul lihtne, mis väljast tuleb ja meie põhimõtetega kokku ei lähe, meie kollektiivis selle ellu äratamise tõenäosus on kaduvväike. Sisemistest vajadustest, muutused ja arengud, tehnoloogia areng, sellega oleme /.../ sammuke ees.“ (Koolijuhid, põhikool)

„Ma arvan, et need õpetajad ongi normaalsemad, kes ei jookse kohe uuendustega kaasa, et asi peab olema ikkagi mõtestatud. Ja see sama asi, et õpetajad on läbipõlemistele tundlik grupp, mida rohkem mõttetu uundusi, seda vähem jõutakse tegeleda oma tunnitööga.“ (Koolijuhid, põhikool)

„Kui vaja siis kohaneme, kui idee tundub mõttetu, siis ei kohane, laseme kõrvust mööda. Kogemuste, sisetunde ja teadmist põhjal otsustan (kas lähme muutustega kaasa).“ (Koolijuhid, keskkool/gümnaasium)

„Sõltub ju kooli suurusest, kooli muutustega ei saa kaasa minna vaid üks inimene, vaid 700 last versus 150 last, lisaks siis õpetajad ja muu personal. Kui võtta keskmine, siis 3+ (hinnang kohanemisevõimele). Ütleme nii, et meil on koole, kes on valmis haarama sabast igal uuendusel ja on siis neid koole, kus uuendusest kinni haaramine on pigem alla poole.“ (KOV)

Õpetajad on arvamusel, et koolis kohanetakse muutustega pigem hästi ning koolis töötades tuleb olla valmis kohanema. Intervjueeritud õpetajad leidsid, et koolid on kenasti kohanenud erinevate muutustega, olgu selleks COVID-19 tingitud kaugõpe või koolijuhtide vahetumine. Õppetööd puudutavate muudatuste puhul tajuvad õpetajad eelkõige õpilaste suhtumist, kui õpilasele muudatus ei sobi, siis on see ka kohe arusaadav. Õpetajad tõid välja, et muudatused peavad olema hästi põhjendatud. Kui õpetajad tunnevad, et muudatused tulevad ülevalt poolt ja ei ole praktilised, siis tekib vastuseis. Üheks põhjuseks, miks õpetajad ei soovi muutustega alati kaasa minna, on seotud hirmuga läbikukkumise ees, eriti kui ei olda kindlad, kuidas nad uue olukorraga hakkama saavad. Sellistel juhtudel aitab õpetajaid kaaskolleegide tugi ja kogemuste vahetamine.

„Lapsed kohanevad kiiremini. Õpetajatel on hästi, on mõned kellel raske. Ei ole nii, et noored õpetajad paremini ja vanemad halvemini, see isiku põhine.“ (Õpetajad, põhikool)

„Kui digipööre tuli, kõik kasutasid mingeid äppe. Lõpuks õpilased ütlesid, et aitab, palun õpikut ja vihikut. Jätkuvalt soovitakse mitmekesisust, aga tuleb vaadata, kuidas seltskond klassiruumis reageerib, mitte, et keegi dikteerib, et kasuta tunnis nutiasju.“ (Õpetajad, keskkool/gümnaasium)

„Aga maha ka keegi jääda ei taha, tullakse kaasa, ühtsusetunne on ka väga oluline. Nagu igas valdkonnas, muutuste suhtes ei tunne kõik ühtemoodi, õpetajatel on hirmud ja kartused. Oled harjunud ühtemoodi ja äkki mul ei tule välja ja sellised hirmud. Mitte ei olda vastu uuendusele, vaid on hirm, kuidas ise hakkama saan, kui näed kuidas kolleegidel läks, siis muutud ka julgemaks. Kogemuste jagamine aitab julgusele kaasa.“ (Õpetajad, keskkool/gümnaasium)

Õpilased on üldiselt avatud uutele ideedele, kui need on hästi põhjendatud ja õpilaste jaoks kasulikud. Õpilased ise on arvamusel, et saavad uuendustega hästi hakkama ning kohanevad pigem kiiresti. Õpilased näevad, et muutustega kohanetakse ka koolides üldiselt väga hästi.

Nende hinnangul aitab kaasa igakülgne koostöö õpilaste ja õpetajate vahel. Samuti on õpilaste jaoks positiivne, et ka nende poolt pakutud ideedega tulevad kool ja õpetajad pigem kaasa. Põhikooli õpilased kiitsid koolide ja õpetajate toimetulekut koroonajal, mil tunde viidi läbi Zoom keskkonnas.

„Ma arvan, et muutustega kohanemine on kõigile raske, ka õpilastele. Õpetajad saavad hästi hakkama, annavad endast parima, et meil oleks parim ja neil ka lihtsam.“ (Õpilased, põhikool)

„Ma arvan ka, et kohanetakse hästi, ma kursis pole, aga kui mingi muutus peaks tulema, siis kool toimib koos hästi. Samamoodi kui õpilasesindus esitleb mõtet, kuidas midagi paremini teha, siis juhtkond pigem võtab vastu ja on rõõmsad ja proovivad mõtet edasi arendada.“ (Õpilased, keskkool/gümnaasium)

Keskkooli/gümnaasiumi õpilased tõid välja õpilaste ja õpilasesinduse aktiivsuse ja suure panuse nii koolikultuuri kujundamisel kui erinevate muudatustepanekute tegemisel kui elluviimisel.

„Meie koolis on õpilasesindus, meie arutame kõige tihedamini kõiki kooli kitsaskohti, aga hetkel me olemegi jõudnud sellesse punkti, et me reaalselt ei leia enam neid asju, mida parandada enam. Üritustega on ka see, et me oleme suutnud nii kõrgele tasemele jõuda, et meil on pigem pinget peal, et mingid asjad on kooli mõistes liiga arenenud, et see paneb õpilastele pinget peale. Et me üritamegi nii, et kõigil oleks koolis lõbus, mugav, me saame areneda, aga see ei ole nii, et sul on kooli õpilasesinduse töökoht õppimise kõrvalt.“ (Õpilased, keskkool/gümnaasium)

Lapsevanemad on üldiselt rahul koolide võimekusega kohaneda ja uuendusi ellu viia, kuigi mõnikord võib esineda mõningast vastupanu ja konservatiivsust. Lapsevanemad leidsid, et kõikide ideedega kaasa minna ei ole alati võimalik ega soovitatav ja sageli tuleb valida, millised muudatused on tõepoolest vajalikud ja kasulikud. Põhikooli õpilaste vanemate hinnangul on erinevaid algatusi palju, kuid järjepidevusest on koolis puudu, et uuendusi ka läbi viia ja kasutusele võtta. Nende hinnangul oleneb suuresti kooli juhtkonnapoolsest suhtumisest, milline on kooli üldine võime kohaneda ja reageerida muutustele.

„Algusest peale on selgeks tehtud, et kui juhtkond on stagnatsioonis, siis nii on ja kuna õpetajate järele on puudus, siis kiireid lahendusi ei ole. Tajud seda lootusetust seal, inimestel ei ole usku, et midagi muutub või läheks paremaks.“ (Lapsevanemad, põhikool)

„Eks üldiselt on kooli ülesanne olla konservatiivne, pole võimalik minna hurraaga kaasa kõigi ideedega. On kindlasti asju, mida võiks muuta, asju, mis on jäänud kokkulepete küüsi. Aga ma ei usu, et on midagi, mis oleks probleem, mis halba kaasa tooks. Mõned asjad on nii nagu nad on olnud.“ (Lapsevanemad, keskkool/gümnaasium)

4.5.2 Läbiviidud uuendused ja muudatused

Koolides on aja jooksul sisse viidud või katsetatud erinevaid uuendusi. Koolijuhtide hinnangul on uuenduste elluviimine väga süsteemne ja mõtestatud töö, mille eesmärk on koolikultuuri toetamine ja arendamine. Uuendusi, mis ei toeta koolikultuuri, sisse ei viida. Keskkoolide ja gümnaasiumite koolijuhid tõid olulisemate hiljutiste uuendustena välja ümarlaua loomise õpilastele, aga ka õppekavade ümber tegemise. Alguses on iga muutus keeruline, kuid ajapikku näevad koolijuhid, et õpetajad leiavad uuendustes ka enda jaoks midagi kasulikku.

„Päris suur muudatus sai ellu kutsutud. Alguses oli õpetajatel ärev olla, palju närvilisust. Samal ajal tekkis suur innustumine, kui näed, et seal taga on uus huvikasv, kes tahtis, need said rutiinist välja ja pakkuda midagi uut (õpilastele). Tekkis ka tore inspireerumine. Muidugi on suures kollektiivis neidki, kellele ükski muutus grammivõrdki ei meeldi, nii ka meil. Ei saada aru ja ei tahetagi aru saada. Aga kõige suuremad konservatiivid on õpilased ise. Just eelmine nädal algatasin taaskord selle küsimuse, kas koolipäev võiks hiljem alata. Kui õpetajad on valmis uuteks ideedeks, siis õpilased valdav enamus hääletab selle poolt, et oleks nii nagu on olnud.“
(Koolijuhid, keskkool/gümnaasium)

Õpetajate jaoks nõuab uuenduste vastu võtmine sageli oma töö mõtestamist ja kohanemist uue korra, meetodite või tehnoloogiaga, nt tehisintellekt. Hetkel näevad õpetajad, et olulised väljakutsed seoses õppetöoga on seotud tehisintelligentsi ja lõiminguga. Õpetajate jaoks on samuti oluline, et muudatused toetaks koolikultuuri, mitte ei viida uuendusi läbi selleks, et tõestada kellelegi töö tegemist.

„Muutus millega peame kohanema on tehisintelligents. Me isegi ei taju, kui palju õpilased seda kasutavad. See on see muutus, millega peame hakkama saama. Ja oma õpet ja ülesandeid kohandama, et see sobituks sellesse maailma. Me teeme seda ka vaikselt. Jagame lastega oma kogemusi.“ (Õpetajad, põhikool)

„Meil on üleminek pikkadele tundidele, muudame päevaplaani. /.../ Muudatuste eesmärk on, et õpe läheks kvaliteetsemaks, et oleks rohkem lõimingut ja üldoskused oleks esikohal.“ (Õpetajad, põhikool)

„Muutused peavad olema väga põhjendatud. Kui sa tunned, et muutus on sellepärast, et keegi mõtles, et midagi võiks olla teisiti või keegi mõtles, et nii on hea. Aga sa ise oled koolikeskkonnas iga päev ja tunned, et äkki nii ei ole parem, siis on see vastuseis suur. Meil kahjuks on see olukord, kus me tunneme, et lõhutakse meie väga toimivat süsteemi ja me saame natuke aru miks, aga me pole kindlad, et see on õige viis. Ma ütlen isegi õnneks, õnneks pole õpetajad sellised, kes ütlevad, et kõrgemad kui käsk, teeme nii. Me ikka vaidleme vastu juhtkonnale. Kehtestame ennast ja loodame, et meid kuulatakse.“ (Õpetajad, keskkool/gümnaasium)

„Alates nüüd selle õppeaasta sügisest on meil igal kolmapäeval ikka koosolekute päev. Ehk meil on koolis 6 tundi, koolipäev lõpeb kell 14.00 ja muidu on ikka see, et kui on mingit koosolekut vaja teha, siis „minul on 5 tundi“, „minul on 6 tundi“ ja „minul on 7 tundi“ ehk ei saa inimesed osaleda. Nüüd sügisel siis sai tunniplaan tehtud kolmapäeval 6 tunnine päev. Kellel siis on vähem, aga rohkem ei ole kedagi ja kõik saavad kell 14.00 näiteks koosolekule tulla, eks see oli ka alguses valulik. Aga nüüd on väga paljud inimesed sellel ajal kohal, kui siis on vaja seda mingisugust koosolekut pidada.“ (Õpetajad, põhikool, sh HEV)

Keskkooli/gümnaasiumi õpilased töid käimasolevatest muudatustest välja õppekavade uuendamise ja uue moodulite süsteemi, mida ühes koolis veel alles plaanitakse katsetama hakata. Lisaks on koolides läbiviidud väiksemaid muudatusi nagu õuevahetundide kasutusele võtmine, sööklas liikumistrajektoride paika panemine, et inimesed ei pörkaks üksteisega kokku jpm.

„Meil see moodulite uuendus läheb väga kokku meie väärtusega, et iga õpilane saaks kujundada ise oma õpitee. Ja see on täpselt see, mida moodulid võimaldavadki. Õpilastega on hästi suureks arutluskohaks see, et meil on lavakunst humanitaarsuuna valikaine, aga 11. klassis. Ma õpin majandussuunas ja ma olen oma valikuga 100% rahul ja ma ei olekski tahtnud ühtegi teist suunda valida, aga see lavakunst on minu jaoks üliäge asi, kus ma oleks ka tahtnud osa võtta ja mul on palju klassikaaslasi, kes mõtlevad täpselt samamoodi. Ja moodulid annavadki selle võimaluse, et sa saadki võtta selleks hetkeks kui on see lavakunsti periood nt humanitaarmooduli.“ (Õpilased, keskkool/gümnaasium)

Lapsevanemad arvates on koolides palju algatusi, kuid järjepidevuses uuendusi elus hoida on puudulik ja uuenduste vajalikkus jääb samuti vahel arusaamatuks. Samas töid põhikooli õpilaste vanemad meeldivate algatustena välja näiteks Erasmus+ projekti ja VEPA klassid, mis keskenduvad toetava õpikeskkonna loomisele. Keskkooli/gümnaasiumi õpilaste vanemate hinnangul on pikad tunnid saanud positiivset tagasisidet, kuna need võimaldavad sügavamalt õpitavasse süveneda ja vähendavad koolikoti raskust.

5. Soovitused

Mitmetes Läänemaa koolides on valitsev koolikultuur juba väga kõrgel tasemel ning erinevad osapooled tunnevad ennast koolis hästi. Samas on koole, kus koolikultuuri osas on veel märkimisväärsed arenguruumi, sageli on sellistes koolides käimas suuremad muutused (koolide liitmised, uus juhtkond jms), mis ei tule koolipererele lihtsalt. Uuringu tulemustest lähtuvalt on käesolevas peatükis esitatud soovitused SA Läänemaale kui uuringu tellijale ja eraldi Läänemaa koolidele. Soovitused võtavad arvesse erinevate osapoolte vajadusi ja ootusi seoses koolikultuuriga, on paralleelselt rakendatavad ja on võimalikuks sisendiks tegevuskavade koostamisel. Soovitused tuleks prioriseerida ja hinnata, milliste soovituste ellu viimine on realistlik ja avaldab suurimat mõju koolikultuuri arendamisele just antud keskkonnas.

SA Läänemaale suunatud soovitused aitavad maakonnaüleselt edendada koostööd, koolikultuuri, tugevdada erinevate osapoolte vahelisi võrgustikke ning suuremas plaanis ühtlustada ja parendada Läänemaa koolide poolt pakutavat haridust. Koolidele suunatud soovitused annavad näpunäiteid koolikultuuri parendamiseks kooli keskkonnas.

5.1 Soovitused SA Läänemaale

PROBLEEMI VÕI OLUKORRA KIRJELDUS	SOOVITUS
1.Läänemaa nagu ka kogu Eesti üks suuremaid probleeme on vananev õpetajaskond ja õpetajate üleüldine põud. Uuringu tulemusel selgusid sellega seotud väljakutsed, nt õpetajate suur töökoormus, eakamate õpetajate iganenud mõtte- ja õpetamisviisid, kriitiline suhtumine kolleegidesse, ebaeetiline käitumine õpilaste suhtes.	1. Koostada Lääne maakonnale suunatud pikaajaline (3-5 aastat) haridusprogramm, mis motiveeriks uusi ja nooremaid õpetajaid tööle tulema Läänemaa koolidesse ning tooma kooliellu tänapäevast mõtteviisi. Haridusprogramm peaks pakkuma noorele õpetajale atraktiivseid hüvesid töö- ja elukeskkonna osas. Muuhulgas võiks üheks sihtrühmaks olla Läänemaa koolides õppivad või õppinud noored, kel võiks olla kõrgem motivatsioon kodumaakonda tagasi pöörduda. Haridusprogramm võiks kommunikatsioonis kasutada järgmisi sõnumeid ja hüvesid: 1) Läänemaa kui maakond, mis ootab noori tagasi: noore võimalus rakendada oma potentsiaali kodukohas ja panustada piirkonna arengusse. 2) Läänemaa kui konkurentsivõimelise töökeskkonna pakkuja. Läänemaa noortele õpetajaameti atraktiivsemaks muutmine läbi erinevate hüvede, mida noortele õpetajatele pakutakse, nt lisatasud, soodne elamispind, tasuta toitlustus kooli sööklas, koolitusvõimaluste välja toomine (nt üks päev nädalas kontaktunnivaba, mis on mõeldud enesetäiendamiseks), vaimse tervise päevad jms. 3) Läänemaa kui konkurentsivõimelise elukeskkonna pakkuja: mere lähedus ja looduskaunis elukeskkond; võimalus elada rahulikumas keskkonnas, eemal suurlinna kärast; soodsam

	kinnisvara võrreldes Tallinna ja Tartuga; palju võimalusi vaba aja veetmiseks; Haapsalu linn, mis pakub rohkelt kultuurielamusi, head tingimused elukestvaks õppeks, head sportimisvõimalused. Haridusprogrammi elluviimisel teha koostööd ülikoolide ja kõrgkoolidega pakkudes tudengitele tasustatud praktikavõimalusi perspektiiviga tulla Läänemaale õpetajana tööle.
2.Mitmetes Läänemaa koolides on toimumas koolide liitmise tõttu suuremad muutused. Koolide juhtkondades on uued inimesed, kes peavad tegelema muudatuste juhtimisega. Muutused ei tule aga kooliperele lihtsalt, kuna paljud peavad üle vaatama aastate jooksul tavapäraseks muutunud praktikaid ja astuma välja nõ mugavustsoonist. Seoses suuremate muutustega on ka koolikultuur alles arenemisjärgus. Muudatused toovad kaasa teatavat rahulolematust.	2. Korraldada koolijuhtidele suunatud maakonnaüleseid visiooniüritusi ja kogemuste jagamise üritusi, kus maakonnas või mujal Eestis varem sarnaseid muutusi läbiviinud saaksid oma kogemustest ja kasutusel olevatest praktikatest lähemalt rääkida. Sellised kohtumised oleks innustavad ning annaks muutuseid eest vedavatele koolijuhtidele motivatsiooni ja enesekindlust.
3.Õpilased kurdavad, et sageli on tunnid igavad ja etteaimatavad, mis vähendab õppimise motivatsiooni. Õpetajad aduvad, et uued õppematerjalid aitaksid muuta tunde huvitavamaks, kuid ülekoormuse tõttu ei ole neil aega neid koostada.	3.Õpetajate poolne koolikultuuri edendamine võiks toimuda koolitunni ajal läbi ühiste uuendatud õppematerjalide. Läänemaa koolidel on juba praegu olemas positiivne koostöökogemus ühise ainekavade koostamisega. Õpetajate vaheline koostöö ainesektsioonides on aga pigem vähene. Läänemaa haridustaseme ühtlustamise, õppekvaliteedi parandamise ja õpetajate motivatsiooni tõstmise eesmärgil tuleks SA Läänemaa algatusel läbi viia pilootprojekt valitud aine raames, kus Läänemaa koolide õpetajad töötavad ühiselt välja ühe klassi õppematerjalid (nt 6. klassi bioloogia õppematerjalid). Projekti võiks olla kaasatud ka abiõpetajad, kes toetavad õpetajaid materjalide väljatöötamisel. Selline koostöö vähendaks ühe õpetaja koormust ning looks ka õpetajate vahel positiivseid sidemeid. Pilootprojekti läbiviimise rahastuse puhul mõelda läbi, kas vajalikud ressursid tulevad KOVide eelarvest või on võimalik taotleda rahastust mõne projekti kaudu. Pilootprojekti kogemuse põhjal jätkata tööd ülejäänud õppeainete materjalide koostamisega.

4. Viimasel ajal on üha teravamalt fookuses Ukraina ja teiste välisriikide laste lõimimine Eesti ühiskonda ja Eesti koolidesse. Läänemaa koolide õpetajate hinnangul on protsess olnud keeruline, kuna teistest riikidest tulnud õpilastel puudub esialgu eesti keele oskus, mistõttu kohe ainetundi minemine on nii õpilastele kui õpetajatele raske. Õpetaja jaoks on võõrkeelne laps täiendavaks koormuseks tunni läbi viimisel ning paratamatult võib kannatada ka eesti laste õppekvaliteet.

5. Uimastite kasutamine, suitsetamine, veipimine ja alkohol on probleemiks paljudes koolides üle Eesti, kuid antud uuringus kerkis probleem esile ka Läänemaa koolide puhul.

Selgus, et endiselt kutsutakse kooli politsei esindajaid rääkima uimastitest ja sellest, kuhu mõnuainete kasutamine võib viia, mis ei ole enam tänapäevase uimastiennetuse seisukohast õige lähenemine.

6. Koolikultuuri kujundamisel on olulised koolipere ühised kokkusaamised ja üritused. Paraku ei võimalda kõikide koolide ruumid koolipere füüsilist kokku saamist ning isegi aktused toimuvad veebi teel, mis ei soodusta omavahelist läbikäimist.

7. Õpilased on sageli ülekoormatud käies nii koolis kui huviringides, mistõttu õpilaste päev venib väga pikaks. Samas antud uuringust selgus, et Läänemaa koolinoored võiksid omavahel rohkem suhelda, et ka erinevate koolide õpilaste vahelised suhted oleksid paremad.

8. Kuigi heade tulemuste ja saavutuste tunnustamine on Läänemaa koolidele väga oluline, siis intervjueritavate hinnangul jäävad sageli tunnustuseta õpetajad, tugipersonal ja õpilased, kelle igapäevane panus kooliellu, kogukonda vms on märkimisväärne, kuid,

4. SA Läänemaa algatusel kaardistada mujalt tulnud õpilaste arv Läänemaa koolides ja toetada nende laste keeleõpet, nt järgnevalt:

1) Pakkuda täiendavaid keeleõppe võimalusi, lähtuvalt pere sotsiaalmajanduslikust olukorrast, nt keeleõppe toetuste maksmine või keelekursuste finantseerimine.

2) Korraldada keeleõppe laagreid lastele, nt koolivaheaegadel.

3) Luua sõprusperede programm, et mujalt tulnud perel oleks lihtsam Eesti ühiskonda sulanduda ja tekiks võimalus praktiseerida eesti keelt.

4) Võimalusel leida koolidele abiõpetajaid, kes saaksid pakkuda mujalt tulnud õpilasele personaalset tuge.

5. Kasutada ennetuses tänapäevaseid ja teaduspõhiseid ennetusmeetodeid ja lähenemisi, nt EUPC koolitus õpetajatele, mida Eestis viib läbi Tervise Arengu Instituut. Õpetajad peaksid teadvustama oma rolli universaalsete ennetajatena ning oskama luua õpilaste jaoks turvalist koolikeskkonda.

<https://www.terviseinfo.ee/et/valdkonnad/narkootikumid/uimastitarvitamise-ennetamine/ennetuse-oppekava>

6. SA Läänemaa algatusel kaardistada kohalikes omavalitsustes piisava suurusega ruumid (nt kultuurimajad, kino- või teatrihooned jms), kus koolid saaksid SA Läänemaa vahendamisel ja juba kokkulepitud tingimustel vajadusel ruume kasutada.

7. Ühe lahendusena võiks otsida formaalhariduse ja huvihariduse õppekavades kokkupuutepunkte. Formaalse ja mitteformaalhariduse suurem lõimimine vähendaks õpilaste koormust ja samas viiks kokku eakaaslastega teistest koolidest.

SA Läänemaa algatusel luua töörühm, et piloteerida lõimimisvõimalusi Läänemaal, nt ühe kooli kahes või kolmes paralleelklassis. Häid lõimimise praktikaid on juba üle-Eesti olemas, nende kohta saab lugeda järgnevast aruandest:

https://www.hm.ee/sites/default/files/documents/2022-10/formaalse_ja_mitteformaalse_oppe_loimingu_projekti_d1_raport.pdf

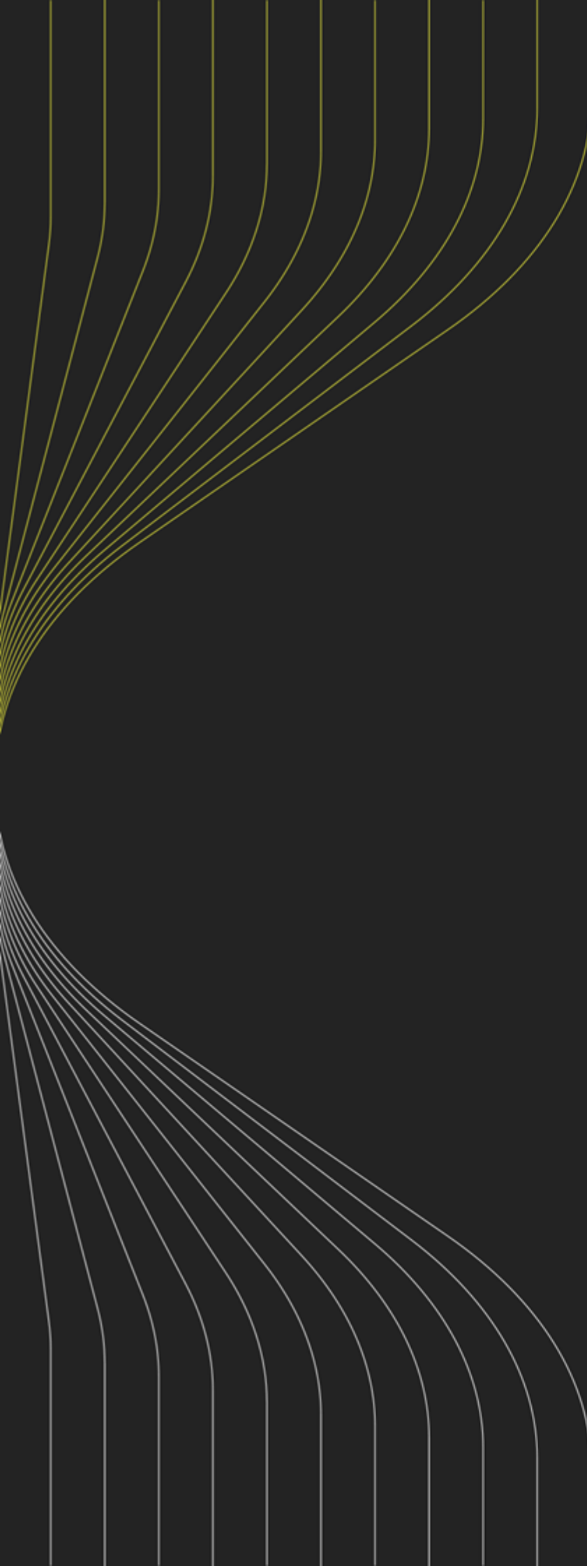
8. SA Läänemaa algatusel alustada uue traditsioonilise piirkonna suurüritusega nn „Läänemaa uhkus“, kus tunnustatakse haridusvaldkonna inimesi ja õpilasi, kes on silma paistnud ettevõtlikkusega, andnud olulise panuse kogukonda või Läänemaa haridusvaldkonnas,

kellel ei ole võimalust silma paista, nt heade tulemuste poolest spordivõistlustel või olümpiaadidel jms.	või, kes suure südamega on midagi olulist Läänemaal korda saatnud.
9. Maailm on pidevas muutumises ning ühiskonnas kerkivad esile käitumiserinevused, mis jõuavad üsna kiiresti ka kooli, nt veganid, inimesed, kes ei defineeri oma sugu, ATH jms. Kuna paljudel õpetajatel puudub kogemus nende teemadega, siis võib juhtuda, et õpetajad ei tea, kuidas taolistes olukordades käituda arvestades õpilase vajadusi ning riivamata tundeid. Õpetaja oskamatus tõttu õigesti reageerida võivad õpilastel tekkida ja/või süveneda vaimse tervise probleemid.	9.Kooli juhtkond, klassijuhatajad, aineõpetajad peaksid olema kursis viimase aja ühiskondlike tendentsidega ning olema valmis reageerima ka koolikeskkonnas. SA Läänemaa algatusel koostöös ülikoolidega korraldada loeng noorte hulgas levivate käitumistrendide kohta, kuhu tuleks kaasata kõiki, kes puutuvad õpilasega kooli keskkonnas kokku, eriti aga klassijuhatajaid, kuna nemad on õpilasele kõige lähemal.

5.1 Soovitused Läänemaa koolidele

PROBLEEMI VÕI OLUKORRA KIRJELDUS	SOOVITUS
1.Läänemaa koolide lapsevanemate vähene huvi koolielu vastu kerkis antud uuringus korduvalt esile. Lapsevanemad käivad küll enamasti aktustel ja aitavad nt laste transportimisel kooli üritustele jms, kuid ei tunne huvi koolielu puudutavate arutelude vastu. Eriti oluline oleks aga lapsevanemate panus koolides, kus koolikultuur on veel kujunemisjärgus.	1.Kaasata kujunemisjärgus koolikultuuriga koolides lapsevanemaid koolielu puudutavatesse aruteludesse, et lapsevanemad tunneksid, et ka neil on roll oma lapse koolitee kujundamises, jagada vastutust. Korraldada perioodiliselt grüpiintervjuusid töövälisel ajal. Jälgida, et lapsevanemad, kes on aktiivsemad ja soovivad olla kaasatud saaksid ühistele kohtumistele kutsutud.
2.Kõikidel koolidel on olemas põhiväärtused, mis on sageli ka kooli kodulehel või kooli dokumentides kirjas. Samas ei suutnud paljud intervjuudes osalenud koolide esindajad põhiväärtusi peast nimetada. Sageli on kirja pandud pikk nimekiri põhiväärtusi, kuid märksõnad ei ole piisavalt lahti mõtestatud ja kooliperale kommunikeeritud, mistõttu need ei jää inimestele meelde.	2.Jälgida, et kooli põhiväärtused on kõigile nähtavad, kõikidele arusaadavad ja kajastuvad selgelt kooli igapäevategevustes. Tugeva koolikultuuri tagamiseks peaks koolipere olema põhiväärtustest nõ läbiimbunud. Põhiväärtuste ülevaatamise protsessi peaksid olema kaasatud kõik osapooled ja ideaalis samaaegselt. Kooli põhiväärtusi aitaks meeles pidada tabavad kooliga seotud lühendid, nt ULA ja HEAORU, mis aitavad põhiväärtusi paremini edasi kanda ja teadvustada.
3.Mitmetes koolides on probleemiks distsipliini hoidmine tunnis, sh keerulisemad õpilased, kes vajavad eraldi tähelepanu. See aga segab neid õpilasi, kes soovivad õppida ja koolis võimalikult suure osa materjalist kohapeal läbida.	3.Toetada õpetajaid vajaduspõhiselt, sh: 1) Koolitused õpetajatele, kuidas ennast tunnis kehtestada, kuidas hoida tunnis distsipliini. 2) Õpetajate teadlikkuse tõstmine selles osas, millistes piirides saab õpetaja käitumisraskusega õpilase puhul käituda. 3) HEV õpilaste puhul vajalik täiendav abi tugipersonali näol.
4.Nõrgema koolikultuuriga koolides esineb probleeme õpilaste omavahelistes suhetes. Osades koolides esineb koolikiusu nii koolis kui väljaspool kooli, sh virtuaalmaailmas.	4.Algkooli, põhikooli ja gümnaasiumi esimese kooliaasta alguses pöörata tähelepanu sügissemestrile ja viia õpilasi teadlikult omavahel rohkem kokku läbi ühisürituste ja grupitööde. Loo esimese poolaasta

	traditsiooniline ürituste sari, mis teadlikult suunab õpilasi üksteist tundma õppima ja omavahel rohkem suhtlema. Jälgida, et ei oleks õpilasi, kes jäävad klassi tegemistest kõrvale.
5. Õpetajad on mures õpilaste vaimse tervise pärast, mis nende hinnangul on viimasel ajal üha suurema löögi all seoses nutitefonidega ja sellega seotud põneva virtuaalmaailmaga, mis võib avaldada mõju õpilaste keskendumisvõimele.	5. Piirata nutitefonide kasutamist koolipäeva ajal alates esimesest klassist. Suuremates klassides mitte kasutada õpilase isiklikku telefoni õppevahendina (nt mitte paluda otsida infot Google'ist, täita Kahooti või teha teste jms), sest see soodustab telefoni kasutamist ka nendel õpilastel, kes seda muidu teha ei sooviks. Kui õpetajal on soov tunde elavdada ja kasutada nutiseadmeid õppetöö eesmärgil, siis tuleks kooli poolt eraldada piisav hulk arvuteid või tahvelarvuteid konkreetse tunni ülesande lahendamiseks, et õpilaste tähelepanu ei hajuks kõrvalistele tegevustele (Messenger, mängud, meilid jms).
6. Koole kimbutab ressursside puudus, mistõttu koolid ei saa soetada huvipakkuvaid õppematerjale või korraldada õpilastele vajalikke õppereise. Näiteks suuremad teatrid ja muuseumid asuvad suurtes linnades, mis tähendab, et lisaks piletile tuleb tasuda ka transpordikulu, mida ei saa alati ka lapsevanematelt küsida.	6. Erinevate tegevuste ja projektide elluviimiseks kaaluda rohkem väliste ressursside kaasamist. Kaasata sponsoreid läbi: 1) vanemate 2) vilistlaste 3) kogukonna 4) kohalike ettevõtete Lisaks tuleks uurida, millistes projektides saaks kool osaleda, et pakkuda kooliperele täiendavaid õppevõimalusi.

Civitta Eesti kontakt

Annette Schultz
Projektijuht
annette.schultz@civitta.com

Question **the answer**